

Statens offentliga utredningar
1998:153
Kommunikationsdepartementet

Hur skall man finansiera välfärden i det globaliserade IT-samhället?

Ett samtal om IT-utveckling och offentlig ekonomi
anordnat av IT-kommissionen och ESO

Rotundan, Rosenbad

IT-kommissionens rapport 12/98

Delbetänkande från IT-kommissionen
Stockholm 1998

Statens offentliga utredningar
1998:153
Kommunikationsdepartementet

Hur skall man finansiera välfärden i det globaliserade IT-samhället?

Ett samtal om IT-utveckling och offentlig ekonomi
anordnat av IT-kommissionen och ESO

Rotundan, Rosenbad

IT-kommissionens rapport 12/98

Delbetänkande från IT-kommissionen
Stockholm 1998

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: fritzes.order@liber.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och Varför. Statsrådsberedningen, 1993.

– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:

Information Rosenbad
Regeringskansliet
103 33 Stockholm
Fax: 08-405 42 95
Telefon: 08-405 47 29

Innehållsförteckning

FÖRORD	3
1. INLEDNING	5
GUNNAR HEDBORG, IT-KOMMISSIONEN	5
ANNA HEDBORG, ESO	5
2. RÖRLIGHET ÖVER NATIONSGRÄNSERNA	7
2.1 FÖRETAG	7
RONALD FAGERFJÄLL, FRILANSSKRIBENT	7
2.2 KAPITAL	10
LEIF VINDEVÅG, STOCKHOLMS FONDBÖRS	10
2.3 FOLK	13
PER LUNDBORG, FACKFÖRENINGSRÖRELSENS INSTITUT	14
FÖR EKONOMISK FORSKNING (FIEF)	14
2.4 SAMTAL	16
VILKA FLYTTAR OCH VARFÖR?	16
HUR BÖR SKATTESYSTEMET SE UT?	20
VAD VILL VI BETALA SKATT FÖR?	21
2.5 SLUTORD	24
3. HANDEL PÅ ÖPPNA NÄTVERK	25
3.1 LÄTTRÖRLIG HANDEL SVÅR ATT BESKATTA	25
WEJE SANDÉN, VECKANS AFFÄRER	25
3.2 FÖRETAGEN MÅSTE IT-ANPASSAS	29
ULF HÖGLIND, HÖGSKOLAN I ÖREBRO	29
3.3 SAMTAL	31
HUR SER DEN ELEKTRONISKA HANDELN UT?	31
HOT ELLER MÖJLIGHETER?	31
HUR BÖR MOMSSYSTEMET SE UT?	32
HUR PÅVERKAS STADSBILDEN?	33
3.4 SLUTORD	34

4. VAD BÖR OCH KAN STATEN GÖRA?	35
4.1 FYRA MÖJLIGA VÄGAR MOT VÄLFÄRD	35
PER FLORÉN, KAIROS FUTURE	35
4.2 MYTEN OM DET GYLLENE SYSTEMET	39
ANNE-MARIE LINDGREN, TIDEN	39
4.3 SAMTAL	45
VAD KAN STATEN GÖRA?	45
VAD BÖR STATEN GÖRA?	46
5. AVSLUTNING	51
ANNA HEDBORG, ESO	51
GUNNAR HEDBORG, IT-KOMMISSIONEN	51
6. DELTAGARE I SAMTALET	53
BILAGA 1	55
DIGITALA VAROR, VÄLFÄRDENS FAROR?	55
DANIEL STIGBERG, RAPPORT TILL ESO OCH IT-KOMMISSIONEN 1998	55

Förord

Den snabba IT-utvecklingen och den ökande globaliseringen av världsekonomin för med sig nya möjligheter och nya begränsningar för politik och för människor. Dessa båda utvecklingslinjer kan sammantaget leda till att de delar av den svenska ekonomin, som tidigare endast varit utsatta för lokal konkurrens, påverkas av internationell konkurrens i betydligt högre omfattning. En ökad handel över Internet, utflyttning av tjänster som nu kan tillhandahållas via Internet är exempel på vad som kan komma att påverka landets ekonomi. Redan i dag kan i princip allt utom färskvaror och personnära tjänster beställas utomlands via Internet, vilket innebär att möjligheterna till effektiva punkt- och omsättningsskatter förändras. Rörligheten bland människor och företag berörs också av dessa två faktorer.

Skattebaserna kan tänkas bli mer lätttrörliga. Frågan är vad denna utveckling betyder för möjligheterna att finansiera välfärden. Hur skall staten få in inkomster i en ekonomi med lättflyktiga skattebaser? Vilka skatteobjekt är mer eller mindre lämpliga att utnyttja i framtiden? Hur påverkar elektronisk affärsverksamhet i öppna nätverk möjligheterna till uttag av omsättningsskatter (moms, punktskatter)? Finns det andra lösningar; bitskatt eller...?

Sverige har många goda kvaliteter att erbjuda med vår natur och våra sociala förhållanden, vår jämlika syn och det faktum att det trots allt inte förekommer så mycket social oro. Frågorna vi därför måste ställa oss är:

- Vilka är de svenska komparativa fördelarna?
- Hur lyfter vi fram dessa fördelar?
- Vilka förutsättningar har Sverige att erbjuda offentlig service som man kan ta betalt för och förvänta sig att företag och medborgare stannar kvar eller flyttar hit för att få?

ESO och IT-kommissionen inbjöd ett antal experter från näringslivet, forskarvärlden och den offentliga sektorn till ett samtal om dessa frågor den 2 juni 1998 under ledning av Anna Hedborg, ESO, och Gunnar Hedborg, IT-kommissionen. Syftet med samtalet var att identifiera områden som är speciellt viktiga att studera djupare.

Denna rapport är en redovisning av de synpunkter som kom fram vid samtalet. Den är framtagen av en arbetsgrupp bestående av Kjell Skoglund, IT-kommissionen, Martin Hörnqvist, ESO, Daniel Stigberg, Uppsala universitet och Maria Sundling, Stockholms Universitet. Maria Sundling har dessutom sammanställt och redigerat rapporten utifrån de bandupptagningar som gjordes vid samtalet.

Stockholm, september

Anna Hedborg

Gunnar Hedborg

ESO

IT-kommissionen

1. Inledning

Gunnar Hedborg, IT-kommissionen

– Utvecklingen går fortare och fortare. Människans tekniska utveckling var lika stor från begynnelsen till 1900, som mellan 1900 och 1950. Därefter har utvecklingstakten accelererat ytterligare. Ett annat sätt att uttrycka detta förhållande på är, att av alla vetenskapsmän som har levt under vår historia, är 90 procent vid liv i dag.

För knappt sex år sedan fanns det två användare av world wide web i världen. Vem hade då kunnat förutsäga den utveckling som skulle komma de närmaste åren? Detta exempel och många andra visar att det blir allt svårare att blicka in i framtiden. Vår förhoppning är att detta rundabordssamtal ska hjälpa oss att se en liten bit framåt i tiden, så att vi inte blir tagna på sängkanten av utvecklingen.

En central fråga för IT-kommissionens arbete är det som vi kallar för informationsteknikens djupare dimension. Hittills har vi i stor utsträckning adderat informationsteknologin till befintliga verksamheter. Vi har gjort det som vi har gjort tidigare på ett litet modernare sätt och skapat kortsiktiga effektivitetsvinster. Långsiktigt tror jag att det där är ett farligt sätt att arbeta på, för varje gång vi investerar i en befintlig struktur eller organisation, befäster vi den samtidigt. Utmaningen för framtiden är att gå ett steg längre, att inte bara addera tekniken utan att lägga den i botten; att se vilka helt nya möjligheter informationstekniken skapar för vårt sätt att arbeta och organisera vårt arbete, för strukturen på en arbetsplats.

Med djupare dimension menas också att studera de grundläggande förutsättningarna för vårt samhälles sätt att fungera. Vi vet t.ex. inte om IT-utvecklingen påverkar våra förutsättningar att finansiera välfärden. Vi vill vara ute tidigt och sondera terrängen för att se om vi behöver reagera på något sätt.

Vi lever i en tid med många utmaningar. En av de viktigaste utmaningarna tycker jag är att se, att förstå och att dra nytta av informationsteknikens djupare dimension.

Anna Hedborg, ESO

– Den övergripande måttstock som ESO har på alla ämnen som hanteras är rättvisa och effektivitet. Alltså inte rättvisa först och effektivitet sedan eller tvärtom, utan både och samtidigt.

Politik handlar nästan alltid om rättvisa. Det finns olika föreställningar om vad rättvisa är, men det rör sig om att olika grupperingar vill forma ett samhälle som fungerar rättvist. Men inga politiska idéer är bra om de inte samtidigt byggs under av effektiva lösningar. Den riktigt goda ESO-rapporten är alltså den som dels vänder upp och ner på ett etablerat synsätt och dels hittar lösningar som representerar både rättvisa och effektivitet, samtidigt som den har någon sorts koppling till politiken.

Det är likadant med detta möte. Vi ska tillåta oss att fundera väldigt fritt kring vad utvecklingen kan bära med sig och vad det kan tänkas innebära för politikens villkor, inte minst för beskattningens villkor, som är en grundläggande fråga för politiken. Vilka skattesystem är det över huvud taget möjligt och förenligt med effektivitet att använda?

De snabba slutsatser man kan dra av utvecklingen skulle man vilja se utmanade. Som exempel föreställer man sig att det kommer att vara svårare att ha företagsskatter och kapitalskatter som skiljer sig åt mellan olika länder, men lite lättare att ha skillnader i individbeskattningen – möjligen med undantag för höginkomstagare som är mer flyttbara.

Varubeskattningen kan påverkas på olika sätt. En del varor låter sig handlas med på ett nytt sätt, andra inte. Hur ser skattefrågorna ut därvidlag? Kommer vi att återgå till ursprungliga tider när det var fastighets- och egendomsinnehav i fysisk mening som utgjorde skattebasen? Detta är viktiga frågor som kan få spela stor roll under dagens möte. Det kan också finnas en mängd andra ting som bör belysas. Problemet med oss just nu, mot bakgrund av den hastiga utvecklingen, är att vi har för dålig fantasi. Det är det ni skall hjälpa oss med i dag.

2. Rörlighet över nationsgränserna

2.1 FÖRETAG

Ronald Fagerfjäll, frilansskribent

Ekonomin har gått in i ett skede när hög utbildning efterfrågas. Men i Sverige har högutbildade en sämre löneutveckling och beskattas hårdare än högutbildade i omvärlden. Detta är det främsta skälet till att vi hotas av utflyttning av företag från Sverige.

Trycket kommer inte från styrelsen/ägarna, utan från tjänstemännen som jobbar i företagen. Deras löneanspråk är en del av drivkraften i den fusionsrörelse som pågår i världen. Denna utveckling kan beröva Sverige spetskunskapen inom näringslivet, vilket i sin tur skulle äventyra kvaliteten på våra högskoleutbildningar.

– Tillväxt handlar mycket om tro. Vår uppfattning om vilken framtida tillväxt som är möjlig brukar kallas ”mind set”. Under 1900-talets 70 första år var ”mind set” fyra procent om året i real tillväxt. När jag gick på Handelshögskolan 1967 sade en lärare att det var en tidsfråga innan vi skulle ha finjusterat detta, så att vi hade fullkomlig kontroll över konjunkturcyklerna. Så såg man det på den tiden, vilket var rätt naturligt efter 66 eller 67 års erfarenhet av absolut perfekt tillväxt.

Men omkring 1975 bröts vårt ”mind set”. I dag tror vi att 1,5 procent är vad vi klarar av i tillväxt, för det är den ungefärliga långsiktstrenden sedan dess. Men jag har oerhört svårt att tro att det skulle vara så att 1,5 procent representerar någon slags sanning om hur det borde vara. Det är mer fråga om en allmän tro på vad som är möjligt. Tillväxttakten i OECD efter 1975 har varit nästan lika snabb som den var i Sverige historiskt, i Sverige har den gått i ungefär halva takten och i USA litet snabbare än i OECD.

Den konventionella bilden av ekonomin delar upp arbetsmarknaden i olika branscher, i industri och tjänster. Det tror jag är en falsk uppdelning. Tjänstesamhället handlar om att företag håller på att bli ”tjänstefierade”. Monteringen som görs på bandet är i dag en mycket liten del av en bils förädlingsvärde. Större delen av förädlingsvärdet ligger på helt andra saker. Om man lägger in industritjänsterna, dvs. det som har spunnits av från den så kallade industrisektorn, så är industrin nästan lika stor som den var förut. Det spelar ingen roll om Peggy jobbar på ABB eller som konsult, hon gör samma sak i alla fall. Det är så avindustrialiseringen har gått till. Det är meningslöst att prata om jordbrukets nedgång – vi lägger nästan lika mycket ansträngningar på mat som vi har gjort hela tiden, vi har bara flyttat förädlingen framåt. Vi ägnar mer tid åt att förpacka

pommes stripes eller att lägga maten på tallriken på lyxkrogar, medan vi har rationaliserat i tidigare led.

Dessa gamla synsätt som vi har från den första epoken måste brytas upp. När vi pratar om IT håller vi på att gå i samma fälla igen. IT är detsamma som cykelverkstäder eller bilföretag eller telegrafutrustningstillverkare. IT är något som man ska använda för att öka förädlingen, produktiviteten, i allt detta. Produktionen av själva tekniken är en försvinnande liten del av hela komplexet.

En annan vinkling på svensk ekonomi: 1966 fanns 64 procent av alla arbetsföra svenskar i något som man kan kalla för marknadssektorn i svensk ekonomi. De tog alltså betalt för sina produkter av konsumenterna. Ser vi på utvecklingen sedan dess har antalet i marknadssektorn minskat, medan övriga arbetsföra som inte jobbar med kunder har ökat kraftigt. Jag menar naturligtvis inte att de tjänster som görs utanför marknadssektorn är värdelösa, men de görs på ett sätt så att de har dålig återkoppling från marknaden.

Tittar man närmare på marknadssektorn 1966 var en liten del dotterbolag. Cirka 75 000 svenskar jobbade för utländska dotterföretag medan 280 000 jobbade för svenska multinationella företag. Svenska multinationella företag, sådana som Asea och Ericsson, hade ungefär hälften av sina anställda i Sverige och hälften utomlands. Under de följande 30 åren kantrade tyngdpunkten i de svenska multinationella företagen, så att den i dag ligger en bra bit utanför nationalstaten Sverige. Antalet anställda i Sverige är precis lika stort som då, vilket betyder att företagen både har dragit ner för att de har köpt en del svenska verksamheter och de har "out-sourcat". De har flyttat ut, spunnit av, en del verksamheter som i dag är konsultföretag. De utländska företagen har haft en explosion på 1990-talet. Jag skulle tro att två femtedelar av marknadssektorn i dag är knuten till internationella företag på något sätt. Om de är svenska eller utländska spelar inte så stor roll. Stora internationella företag, även svenska, är i dag ägda av utländska fonder.

En tredje vinkling handlar om löneökningstakten. Under perioden när "mind set" var fyra procent, under industrialiseringen, fanns något som kallades för lönestaketet, dvs. för alla typer av inkomsttagare ökade lönen i ungefär samma takt. Det var en fantastisk period, en bred framgångsperiod där alla fick vara med. Men från 1973 och fram till 1989 kan man i statistik från USA tydligt se hur låginkomsttagares inkomster har minskat och hur den högst betalda fjärdedelen får större delen av tillväxtens resultat. Samma sak syns i Sverige också, om än inte lika tydligt, framför allt på senare år.

En orsak till detta är IT, men den avgörande faktorn är utbildningsnivån. Ekonomin har gradvis och väldigt långsamt och slumpartat gått in i ett skede när hög utbildning efterfrågas. Det är fel att prata om McDonaldisering. Det är inte servicejobb och industri som det handlar om utan om jobb för låg- eller högutbildade. Högutbildade får allt bättre betalt.

Det här har jag identifierat som det främsta skälet till att vi hotas av en viss utflyttning från Sverige. Högutbildade utomlands får en mycket snabb löneutveckling. Här har Sverige svårt att hänga med. Sverige har också en hårdare beskattning av dessa personer. Differensen mellan en högutbildad person i Sverige och en högutbildad person

i omvärlden växer hela tiden. Det leder till slut till ett tryck. Jag har gjort en studie av ett antal svenska företag och frågat om de krafter som möjligen verkar för en utflyttning. Alla företag identifierade samma kraft, nämligen löneproblemet.

Men jag tror att vi hittills har tittat på fel forum. Det är inte styrelsen eller ägarna som vill flytta företagen utan det är tjänstemännen som jobbar i företagen och som märker att omvärldens löner är högre. Jag misstänker att det kan vara en del av drivkrafterna i den fusionsrörelse som pågår i världen. Då kan man fråga sig om detta betyder något. Spelar det någon roll?

I nationalekonomin talar man om QWERT-fenomen. QWERT är de bokstäver som, trots att de används mest på engelska skrivmaskiner, står längst upp till vänster på tangentbordet. De placerades där en gång i tiden för att sänka skrivhastigheten, eftersom sätten var för snabba för sättmaskinerna. Det har inte gått att utrota detta tangentbord hur man än har burit sig åt. I dataåldern har vi fortfarande en dålig typ av tangentbord, vilket brukar tas som exempel på att marknaden inte alltid driver fram de bästa lösningarna.

Sverige råkar gynnas av ett sådant här QWERT-fenomen, nämligen förekomsten av våra internationella företag. De finns här inte bara för att de passar här i dag, utan för att de av historiska skäl råkade hamna här. De finns här för att Ivar Krüger levde eller för att separatorn uppfanns en gång i tiden, för att det har funnits en massa människor som tidigt har lärt sig att styra internationella företag. Jag menar att detta är spetskunskapen i svenskt näringsliv. Det vore olyckligt om vi blev av med den, eftersom den har en mycket stor betydelse för högskolorna. Jag har svårt att tänka mig att vi skulle ha en av Europas främsta handelshögskolor och två av Europas främsta tekniska högskolor om det inte vore för detta historiska fenomen. Det är inte sannolikt att vi skulle ha högteknologisk forskning på läkemedel om vi inte hade dessa tidigt upparbetade internationella kontakter och förmågan att marknadsföra resultaten internationellt.

Här finns en stark koppling till Stockholmsbörsen. Jag skulle tippa att 70 procent av Stockholmsbörsens värde utgörs av företag av den här sorten, som har väldigt lite med Sverige att göra. Att Stockholmsbörsen har gått upp så kraftigt under den period då Sverige har gått dåligt, beror ju på att vi värderar två olika storheter. Det är inte Sverige utan de internationella företagen som har gått bra.

2.2 KAPITAL

Leif Vindevåg, Stockholms fondbörs

När fysiska värdepapper blev datafiler förvandlades det lokala börsgolvet till en marknadsplats utan geografiska gränser. För att den finansiella marknadens slutna system ska öppna sig på allvar, krävs det nya lösningar som kan garantera säkerheten.

Det gäller för Sverige att visa att vi kan organisera detta bättre än andra länder genom ett kreativt utnyttjande av informationstekniken. Men vi måste också vara uppmärksamma på problematiken kring beskattningen, så att vi inte förlorar de finansiella tjänsterna till andra länder.

– Finanstjänsterna är en verksamhet som har vuxit kraftigt under de senaste decennierna. De senaste 50 åren har ägnats åt att återställa den frihet på området som fanns redan på 1930-talet. Då hade man en fri marknad, man handlade med valutor och värdepapper runt hela världen. Detta försvann med kriget, men har legalt sett kommit tillbaka nu. Sedan har även modern teknik kommit in i bilden.

I detta ligger också en glidning mellan olika sektorer. Det förklarar en del av expansionen för de finansiella tjänsterna. Jag såg en studie i fjol från Stockholms Mark och Lokaliseringsbolag som visade, att finansiella tjänster i vid mening var en av de få sektorer som hade ökat under det senaste decenniet. Allting annat hade minskat. Då ska vi komma ihåg att dessa sektorer jobbar på marknadens villkor. Man köper mer finansiella tjänster därför att de ger ett förädlingsvärde. De ger mer än vad de kostar helt enkelt. Annars skulle man inte göra det. Där finns en slags hegeliansk relativitetsmaximering.

Låt mig peka på några viktiga förhållanden som har inträffat under de senaste åren. Vi kan börja med att konstatera att en stor förändring är att det som förut var fysiska värdepapper har blivit datafiler i stället. Det har höjt kapaciteten alldeles fantastiskt. Det har också skapat ett element för kosmopolitisk syn på det hela. Tillsammans med valutaavreglering har det fått alla att börja se hela världen som sin hemmamarknad. Så länge man har fysiska värdepapper är affären av praktiska skäl ganska lokalt bunden, men när man börjar utnyttja datasystemen går den att göra precis var som helst. Hur ska man se på detta förhållande? Var uppstår en affär och var kan man registrera den? Kan detta beskattas?

Industriländerna i den så kallade G 30-gruppen (ett slags OECD för finansvärlden) har sagt, att när man övergår till elektronisk registrering av värdepapper bör man sikta på att hålla värdepappren kvar på ett ställe, dvs. inte skapa några depåbevis och flytta runt dem. Konkret uttryckt: Värdepapperscentralen (VPC) här i Sverige ska vara hemmaregister för alla innehav i svenska värdepapper så länge de är registrerade, oavsett om det är svenskar, fransmän eller amerikaner som äger dem, för de ska ju inte

ha någon fysisk leverans. De ska bara veta att de har en fordran på systemet som de kan handla med. Det ger naturligtvis vissa möjligheter till kontroll.

Här har EU gjort en hel del. Man har för finansiella tjänster infört något som man kallar för investeringstjänstedirektivet (motsvarande finns även för försäkringstjänster, banktjänster och liknande). Målsättningen är i princip att det inte ska finnas några gränshinder. Man ska ha etableringsfrihet, kunna konkurrera fritt både genom att vara lokalt etablerad och i sista hand även göra det genom fjärrbetjäning (vi kan kalla det telefontjänster).

Detta kombinerat med tekniken, alltså en övergång till en decentraliserad elektronisk handel, har plötsligt omvandlat vad som från början var ett lokalt börsgolv till en marknadsplats som egentligen inte har några geografiska gränser. Fortfarande är det ändå i de flesta fall en marknadsplats med definierade tillträdeskrav, för att så mycket som möjligt av motpartsrisken ska elimineras. Man vill säkerställa att den andre parten kan betala det som köps och leverera det som säljs. Det här blir ännu viktigare i en elektronisk värld, där datorn skapar kontakten med motparten.

Med detta sagt förstår ni nog också snabbt att frågan om säkra betalningar, t.ex. över Internet, är en vattendelare när det gäller att bryta upp marknaden för finansiella tjänster till öppna system. I dag har vi slutna system, dit alltså bara de godkända har tillträde. Men kan man skapa öppna system är "anden ute ur flaskan". Det kan man antingen göra genom att få säkra betalningar eller genom ett koncept med en central motpart som, mot avgift, går in i alla affärer. Det senare är vad man för de stora ordena kallar automatisk orderförmedling och vad man nere på detaljhandelnivå kallar Internethandel.

Automatisk orderförmedling betyder att man i praktiken släpper in de stora kunderna för att handla direkt på marknaden. Det är bara det att man har kvar mellanhanden, fondkommissionären, som en slags tidningsvärldens ansvarige utgivare. Det är fondkommissionären, som slussar ordena igenom, som har ansvaret över att kunden följer reglerna, men i själva verket är det kunden, den stora institutionen, som handlar själv. Här talar vi då om ett för medlemmarna ganska öppet system, beroende på vilka kreditgränser och sådant som man sätter.

Om vi däremot går över på detaljhandelnivån, internetsystemen, är de i dag i de flesta fall slutna. De är en utvecklad version av bank på telefon. Man kan byta värdepapper mot pengar precis som man kan flytta pengar mellan sina egna konton i bank på telefonen, men man kan inte bryta sig ur systemet. Det har tagit hand om merparten av säkerhetsproblemen i sammanhanget, men löser man betalningsfrågan kan detta få en helt annan utformning.

Detta är andrahandsmarknaden, sekundärmarknaden, med utgivna papper. Men vi ska inte glömma bort att vi håller på att få även en elektronisk primärmarknad, alltså en emissionsmarknad. Det är än så länge ganska ovanligt med elektroniska "public offerings", men det är på väg i snabb takt. Det innebär ett större problem i utvecklingsländerna, som ju inte har vår institutionella bakgrund och infrastruktur med företagsanalytiker och liknande som kan tänkas skrika till om något är dåligt. Det kommer säkert att inträffa att någon drar in ett antal miljoner dollar i en luftemission och sedan försvinner med pengarna. Det är ett problem som vi måste hantera.

Av de här tendenserna kan man dra slutsatser om vissa effekter som har att göra med IT och som slår igenom på möjligheterna att finansiera välfärden. Till att börja med måste vi utgå ifrån att Sverige i vissa avseenden avviker rätt påtagligt från omvärlden. Vår struktur är annorlunda redan i förhållande till EU. Med fri rörlighet och begränsade möjligheter till kontroll medför det ett betydande läckage. Ju mindre friktion man har av regleringar eller kostnader för att flytta, desto snabbare effekter. Det här leder också till att vissa skattebaser tenderar att bli omöjliga genom att de är själveroderande. Parterna på marknaden gör sådana dispositioner att det inte blir något kvar att beskatta.

Ibland finns ett inslag i den här diskussionen som ni känner igen från tullområdet; aningslösa människor tror att om man tog bort den tullfria försäljningen från Finlandsbåtarna skulle all den handeln hamna på Systembolaget. Vi vet naturligtvis att den inte gör det. En hel del saker sker enbart därför att kostnaderna är låga.

Det här leder till en annan intressant fråga: Ska vi ta ut skatt vid källan eller hos inkomsttagaren? Det finns en tendens att vilja ta ut en skatt vid källan därför att det är färre skattesubjekt att kontrollera. 20 procent skatt vid källan är kanske bättre än noll vid mottagaren. Det är ungefär samma resonemang som med momsens, att man tar det hos dem som är bokföringsskyldiga, för då har man bättre kontroll.

Sedan kan man naturligtvis fråga sig: Ska man ta ut skatter på transaktionerna (som har ökat väsentligt) eller på resultatet? Då och då dyker förslag upp om en skatt på omsättningen. Ända uppe i FN har man haft idéer om att man kunde lägga en liten, marginell skatt på alla valutatransaktioner i världen. Därigenom skulle man kunna finansiera hela FN. Hakarna i resonemanget är två. För det första är omfattningen av volymerna mycket beroende på transaktionskostnaderna. Man reducerar volymerna mycket snabbt om man inför kostnadskillar av vilket slag det vara må, för då är det inte längre lönsamt att göra denna typ av affärer. Skattebasen är alltså ganska flyktig. För det andra har vi det politiska problemet. Man måste vara relativt säker på att alla länder hänger med och inför motsvarande regler, annars får man ett monumentalt läckage. Då blir det lågskatteländer som får ta hand om hela verksamheten.

Jag tror att de flesta forskare och praktiker på det här området säger att det i så fall är bättre att följa en slags marknadens kontantprincip, att ta skatten först när det finns något att ta av, dvs. att hellre förordna reavinstbeskattning än omsättningsbeskattning. En hake med detta, som diskuteras i Europa, är att höga reavinstskatter i ett land får till effekt att transaktionerna hamnar i något annat land. Det är dock inte så hemskt lätt numera att definiera vilket land de egentligen har hamnat i. Med Internet och liknande transaktioner mellan privatpersoner är det utomordentligt svårt att dokumentera transaktionerna och bestämma i vilket land de ska ligga.

Slutligen, de här frågorna är naturligtvis centrala för våra förutsättningar att vara en marknadsplats för finansiella tjänster. Det är alldeles riktigt att vi hittills har gynnats av förekomsten av våra framgångsrika multinationella företag och av att de har sin hemmamarknad här. Därmed går det att få en finansiell marknad kring dessa. Frågan är vart man går från den utgångspunkten – om man utvecklar detta ytterligare för att man kan fortsätta att tjäna pengar på det i bemärkelsen nationellt välstånd, skattebas och liknande, eller om man agerar så att man tränger ut det. Tjänsterna försvinner ju inte, utan det är en fråga om var de hamnar i stället. Lika väl som det finns ett tryck från

tjänstemännen att flytta huvudkontoren därför att lönenivåerna är högre i andra länder, finns det naturligtvis ett tryck på den finansiella sidan. Där gäller det för oss att kunna visa att vi tillför ett mervärde. Vi kan organisera det här bättre. Vi kan utnyttja informationsteknik och liknande för att lokalisera den här verksamheten till Sverige.

Då vill jag påpeka att den här verksamheten mer än man tror är en slags kunskapshandel. Något som vi upplevde under de år som vi hade "valpskatten" i Sverige och en stor del av handeln hamnade i London var, att det inte bara var fråga om att tappa pengarna; man tappade också kunskapen om var säljarna och köparna fanns. Det är ju eftermarknaden som är intressant, att kunna gå på samma kund igen och erbjuda dem nya alternativ. Den försvinner när någon annan har affärerna.

Det är ungefär som om exportindustrin skulle sälja Volvo-bilarna på rot, att utländska grossister köpte dem i Frihamnen i Göteborg och sade till oss att vi inte skulle lägga oss i vad det är för kunder som köper bilarna. Då skulle man bara få den smala marginal som man har på första försäljningen och inte kunna bearbeta eftermarknaden. Samma sak gäller för tjänstesektorn.

Jag tror att det finns mycket att göra för att försvara Stockholms position på den finansiella marknaden, och ett kreativt utnyttjande av IT-tjänsterna är en viktig faktor i det sammanhanget.

2.3

FOLK

**Per Lundborg, fackföreningsrörelsens institut
för ekonomisk forskning (FIEF)**

Det finns ingen entydig forskning som säger att bättre information leder till ökad emigration. Genom att informationsteknologin kan ge bättre kvalitet på informationen, kommer individerna dock att ta bättre beslut.

Därmed kommer troligen vidareemigrationen, omflyttningarna, att minska i omfattning. IT kan ge mindre rörlighet, men den rörlighet som kvarstår blir effektivare.

– Det finns i nationalekonomisk forskning inte så mycket resultat vad gäller relationerna mellan IT och emigration, men det är helt uppenbart att information och informationsteknologi och därmed bättre kvalitet på informationen spelar en stor roll för emigrationsbesluten. Orsaken till det är att ett emigrationsbeslut tas under osäkerhet. Man har bara en vag uppfattning om hur förhållanden är på den ort och i det land som man flyttar till.

För att en potentiell emigrant ska flytta krävs det att den förväntade nyttan med att flytta är högre än om han stannar kvar. Den nytta som han kommer att uppleva på den nya orten beror på om han får ett jobb, vilken lön han får, vilka bostadsförhållanden är och en mängd andra villkor. Nyttan av att bo kvar är naturligtvis beroende av lönen på orten där han nu bor, jobbet, bostaden och övriga villkor. Även flyttkostnader mellan de två orterna måste beaktas. Om värdet av detta är större än noll, ska han alltså flytta.

Cirka 75 procent av de empiriska studier av internationell emigration som genomförs, görs utifrån en humankapitalmodell. Här figurerar aldrig IT explicit på något sätt, men det påverkar förväntningarna. Det kan här vara illustrativt att utgå från Sveriges mest bekanta emigranter, nämligen Karl-Oskar och Kristina. I Vilhelm Mobergs "Utvandrarna" finns en beskrivning av hur Karl-Oskar sitter vid köksbordet och tittar ut genom fönstret och ser på alla stenarna i jorden. Han inser då att nyttan av att bo kvar i Småland är låg. Samtidigt har han framför sig en bild från Amerika med ett oändligt vetefält som går ihop med horisonten. Det representerar den förväntade nyttan av att flytta till Amerika. Han har även en hygglig uppfattning om vad det skulle kosta att flytta; han vore visserligen tvungen att sälja allt han ägde, men skulle å andra sidan få tillgång till gratis land borta i Amerika.

Hans beslut togs naturligtvis under en enorm osäkerhet om hur förhållandena såg ut. Det var den här bilden, litet hörsägen och brev hem från tidigare emigranter som skapade hans uppfattning om hur det såg ut i Amerika. Den dåliga informationen innebar att många svenskar felbedömde nyttan av att emigrera.

Då kan vi ställa oss frågan om bättre information påverkar förloppet. Får vi mer emigration om vi har bättre information, eller mindre? Det är inte entydigt i någon forskning att bättre information kommer att leda till ökad internationell emigration. Vad man däremot kan säga – och det är kanske det viktiga i det här sammanhanget – är att individen kommer att ta bättre beslut. Han har ett bättre beslutsunderlag. Därmed kommer omflyttningarna att minska i omfattning. Det finns gott om litteratur som behandlar just vidareemigrationsbeslutet, dvs. att invandrare som har en dåligt underbyggd uppfattning om förhållandena i landet de flyttar till blir besvikna och antingen flyttar tillbaka eller till någon annan ort i det nya landet.

Frågan är om man från data kan se om information är av betydelse för emigrationen. Uppgifter på intern omflyttning inom Sverige mellan 1968 och 1988 visar att i genomsnitt fyra procent av svenskarna flyttade in till Stockholms län från övriga län brutto. Motsvarande andel för invandrarkollektivet i Sverige ligger på över tio procent. Nu gäller det här Stockholms län, som är överrepresenterat vad gäller invandrare. Det är inte Malmöhus län, men även där ser vi att rörligheten är betydligt högre för invandrare än för svenskar.

En slutsats blir då att svenskar har bättre information än de personer som har invandrat till Sverige. Invandrare söker sig fram i högre utsträckning därför att de har dålig information om levnadsvillkoren i olika delar av landet och uppvisar därför också i data en betydligt högre rörlighet inom landet. Naturligtvis finns det en lång rad andra faktorer som också påverkar detta. Data motsäger inte att informationskvaliteten kan spela roll – mer kan jag inte säga.

Om vi tar som hypotes att svenskar har bäst information om förhållandena i Sverige, invandrarna i Norden har näst bäst information och de utomnordiska invandrarna har sämst information om förhållandena i Sverige, då borde långdistansinvandraren flytta mest inom Sverige, kortdistansinvandraren näst mest och svenskarna flytta minst. Detta bekräftas av Levnadsnivåundersökningen. Mellan 1968 och 1974 flyttade svenskar från en församling till en annan i genomsnitt 0,43 gånger. Nordiska invandrare flyttade 0,97 gånger och långdistansinvandrare 1,42 gånger. Det är en tydlig skillnad i flyttfrekvensen.

Andra faktorer som kan påverka flyttfrekvensen är ålder, kön, civilstånd och utbildningsnivå. Svenskarna är i genomsnitt något äldre än de övriga grupperna, vilket gör att man av det skälet också ska förvänta sig att deras flyttal är lite lägre. Antalet kvinnor är detsamma, medan antalet utbildningsår skiljer sig lite åt. Även andelen gifta skiljer sig en del åt, men andelen gifta bland långdistansinvandrare är högst, 92 procent, vilket snarare skulle tala för en lägre benägenhet att flytta.

Det går ändå att urskilja ett mönster i emigrationen. Det kan ha att göra med att svenskarna har bättre information och att långdistansinvandrarna har sämst information. Det finns också viss litteratur om vidareemigration och återflyttsemigration som försöker förklara besluten med att man har bristande information från början. Här kan jag i alla fall antyda att informationen spelar roll. Med bättre informationskvalitet genom IT kommer vi att få mindre av rörlighet, men den rörlighet som blir kvar blir effektivare.

2.4 SAMTAL

Vilka flyttar och varför?

Mobilitetsmönstret har förändrats sedan Karl-Oskars tid. Då flyttade man för livet, nu flyttar man fram och tillbaka.

Torsten Österman: Något som är nytt för vår tid är att en stigande andel av befolkningen har egen erfarenhet av en längre tids utlandsboende, mer än tre månader. Jag tror att siffran ligger runt 40 procent hos den yngre generationen. Det är en intressant aspekt på informationen som vi borde studera närmare. Mobilitetsmönstret har ändrats betydligt sedan Karl-Oskars tid. Då åkte man till USA och sedan blev man kvar där. Nu flyttar folk för kanske ett halvår, ett år, tre år, fram och tillbaka osv. Vi måste se till hela mobilitetsmönstret och försöka följa utvecklingen under en längre tid.

När det gäller rörligheten inom landet tror jag däremot att man kan bortse från informationen. Ekonomi och åldersfördelningar förklarar merparten av denna, men en viktig aspekt därutöver är vilka rötter man har i ett visst område. Det torde väl vara otvistigt att svenskar har djupare rötter i Sverige än vad invandrare har.

Universitetsutbildningarna har blivit mer internationella, vilket gör att dagens unga lättare kan välja vilket land de vill arbeta i.

Nils Mattson: Yngre människor har en större lättrorlighet i dag. Vad man läser på universitetet nu skiljer sig fullständigt från när jag började undervisa på 1960-talet. Inom juridik är stora delar av undervisningen internationellt inriktad, både komparativt – att man lär sig andra länders system – och på ren internationell rätt. Dessutom förväntas 30 – 40 procent av dem som läser på juristlinjen i Uppsala ha läst minst en termin utomlands. Möjligheten att välja mellan olika länder har ökat i en mycket stor utsträckning. Det måste man ha med i bedömningen.

Daniel Stigberg: När det gäller risken för utflyttning av personer kanske det viktiga är *vilka* som flyttar ut, inte *hur många* som flyttar ut. Det kanske inte blir så väldigt många som kan flytta utomlands, men det kanske blir personer som är väldigt viktiga.

Det viktiga är inte hur många som flyttar, utan vilka som flyttar.

Bill Gates har sagt angående Kaliforniens IT-utbildningssatsning att det egentligen inte spelar någon roll hur många som utbildas extra, för de som är bra på programmering utbildas redan. Och programmering är lite som att spela fiol; man måste ha en naturlig begåvning för att bli duktig. De andra blir aldrig mer än mediokra. I de IT-företag som har skapats över en natt under de senaste åren har personerna bakom företaget varit helt avgörande. Det är alltså viktigt vilka som vill flytta och hur vi lockar dem att stanna kvar i Sverige.

Torsten Österman: En central uppgift när det gäller rörlighet, information, företag, kapital, skattebaser osv. måste vara att samla fakta. Man bör täcka in hela fältet, från en allmän önskan om att flytta och faktisk rörlighet av olika slag fram till en definitiv flyttning. Det är viktigt att det finns ett samlat ansvar för att det sker en kunskapsbildning inom det här området.

Enligt våra siffror (Forskningsgruppen för samhälls- och informationsstudier) skulle omkring ett par procent av Sveriges befolkning ha tillgångar i utländska banker eller hus i annat land, medan många fler har andra typer av tillgångar, som försäkringar och dylikt. Andelen är åtskilliga gånger större bland folk som sysslar mycket med IT och Internet. Det finns också en klar anknytning mellan IT och kontakter med folk i andra länder och flyttbenägenheten. Den är många gånger vanligare i den här gruppen. Det beror inte bara på ålder och utbildning, utan tycks vara någonting som är knutet till själva IT-hanteringen. Det här IT-folket har speciella värderingar som börjar framträda alltmer i våra mätningar allteftersom tiden går. Samtidigt kan vi se att de värderingar som vi tittar på – det är ett femtiotal olika saker – inte har förändrats nämnvärt under de senaste 50 åren, och inte heller under de tio senaste.

IT-folket har speciella värderingar som framträder alltmer i våra mätningar.

Det verkar vara så att IT slår rot i grupper som har vissa värderingar, snarare än att det IT är som anledning till värderingarna. Det kan vara samma sak med flyttandet, att det har slagit rot i de grupper som redan tidigare hade hög mobilitet. Man vet inte om det är orsakssamband eller bara rena samband.

Leif Vindevåg: Man frågar sig naturligtvis vilka som emigrerar och varför. Jag tror inte att det bara är en fråga om dem högst upp, alltså de extrema specialisterna. För ett lands utveckling borde även skiktet strax nedanför vara viktigt, dvs. teknikerna, arbetsledarna, sjuksköterskorna. Om de försvinner i större skaror, drar man undan mattan för utvecklingen.

Familjebanden har blivit svagare. Vi har mindre familjer och det sänker barriären mot att flytta.

Vi kan ju tänka på att vi bakom oss har en generations idogt arbete för att gjuta samman Europa. Nu börjar vi se resultatet av detta. Vi har mycket kort erfarenhet av denna informationsrevolution, där kunskapen går ut på bredden. Någon nämnde tidigare att en snabbt växande andel av den unga befolkningen har erfarenhet av längre vistelser utomlands och därmed en personlig närkontakt av miljöerna. Det är Karl-Oskar som har varit och provbott i USA, och det är något helt annat än förut. Det tror jag snart får påtagliga effekter på flyttbenägenheten, inte minst för att vi numera har svagare familjeband än på Karl-Oskars tid. Vi har mindre familjer och det bör alltså sänka barriären mot att flytta, utöver den ökade kunskapen.

Madeleine von Heland: Jag tycker att det är lämpligt att påminna oss själva om att vi som släktet homo sapiens sapiens är födda att vara nomader. Reviret kan skifta i storlek, men vårt biologiska tillstånd är att vara i rörelse, med depåer på olika ställen. Det är vår biologiska drift som ligger bakom att unga människor nu rör sig hur som helst över klotet. De gifter sig sent och har ingen som helst lust att bli bofasta. Vi kan inte sitta här med utopiska eller snarare romantiska föreställningar om att samla på våra begåvningar, som ska vara beredda att satsa sina arbetsinsatser på att finansiera välfärden. Jag tror inte att det är en realistisk tanke för generationen som nu är mellan 20 och 30 år.

IT underblåser homo sapiens sapiens genetiskt inprogrammerade läggning att röra på sig.

Jag tror att utvecklingen går mot en rörlig befolkning globalt sett. Det gäller inte bara svenskar utan alla som har de fysiska möjligheterna. Utvecklingen

påskyndas eller initieras av den avancerade tekniken, vilket inte bara är informationsteknologi utan också ren fysisk kommunikation, som har blivit jämförelsevis billig.

När Karl-Oskar emigrerade var det dyrt att ta sig över Atlanten. Så är det inte i dag. IT underblåser människans, homo sapiens sapiens, naturliga läggning, hennes genetiskt inprogrammerade läggning att röra på sig. Därför tror jag att det är alldeles fåfängt att försöka behålla det stabila, bofasta samhälle vi har haft i 8 000 år.

Kan nationen
Sverige lära
av den lilla
Lapplands-
kommunen?

Gunnar Hedborg: Jag bor i en liten kommun i norra Lappland. Kommunerna runt omkring min kommun resonerar mycket om hur de ska göra för att behålla ungdomen på orten. De diskuterar olika åtgärder. Den kommun som jag bor i har sagt: "Vi ska inte behålla ungdomarna på orten. De ska ut i världen och skaffa sig kunskaper och erfarenheter. Men innan de ger sig i väg ska vi ge dem en sådan miljö att de alla vill komma tillbaka senare i livet." Jag vill fråga: Är det här ett betraktelsesätt som är överförbart på nationen Sverige?

Per Florén: Huvudfrågan blir *när* människor flyttar tillbaka; om det är som pensionärer eller som inkomsttagare. Är det bara som pensionärer och de vill dra nytta av kommunens service, då är det ingen god affär för kommunen.

När det gäller IT-företag finns ett antal hinder för utflyttning, men jag uppfattar att många av dem håller på att bli mindre. Ett av dem är kulturdifferensen mellan olika länder. Svenskar, framför allt på IT-företagen, upplever att skillnaden mellan dem och deras amerikanska kollegor blir mindre och mindre. En etnolog som har tittat på företagskulturen i Apple har konstaterat, att kulturerna i Sverige och USA mer och mer konvergerar. Skillnaderna om man flyttar från Apple i Sverige till Apple i USA har blivit mycket mindre.

Värdet av
kunskapen håller
på att bli mer
internationellt.
Det som tidigare
var utpräglat
svensk eller
amerikansk
kunskap blir
samma kunskap.

Värdet av kunskapen håller också på att bli mer internationellt. Det som tidigare var utpräglat svensk eller amerikansk kunskap blir mer och mer samma kunskap. De sociala nätverken går lättare att upprätthålla. De legala hindren för inflyttning av arbetskraft till USA ger däremot en minskad tendens att flytta ut från Sverige när det gäller just IT-jobb.

Om livskvalitetsvärdena är högre eller lägre i Sverige kan diskuteras, men IT-städerna i USA präglas av en kombination av mycket jobb och en väldigt trevlig livsmiljö, med nära till skidåkning, nära till havsbad osv. – något som det är svårt att konkurrera med.

Det kan finnas ett mervärde i själva arbetet också. Jag känner till kvinnliga IT-experters som har valt Sverige därför att det är så jämställt. De anser sig ha bättre möjligheter till framgång här. Det ger Sverige en möjlighet att dra till sig personer. Men det finns andra omständigheter som gör karriärmöjligheterna mindre och där jag kan se att en inflyttning av

kvalificerat IT-folk och andra kvalificerade människor hindras. De här yrkesgrupperna har ofta mer att vinna på en utflyttning från Sverige.

Stefan Carlén: Jag har forskat i ekonomisk historia i sju år på Stockholms universitet och den diskussion jag hör i dag låter väldigt bekant. Samma tongångar om att den dugligaste och bästa arbetskraften och företagen flyttar har hörts genom hela historien. Vid införandet av järnvägen, av telegrafan, av telefonen har det upprepats att informationsflödet går så snabbt och att vi kommer att flytta mer. Samtidigt vet vi genom historien att det finns perioder av stor emigration och immigration, kantat med perioder av ganska svag flyttning. Flera variabler som vi pratar om i dag, höga skatter osv., har inte då spelat någon större roll.

Det är inte första gången som vi hör att de dugliga kommer att flytta från landet. Vad beror det på att tidigare profetior inte har slagit in?

Jag skulle önska att man tittade på varför allt detta, som vi tidigare har befarat ska hända, faktiskt inte hände. Det är ju inte första gången som vi hör att de dugliga ska flytta från landet. Vilken är då den stora skillnaden i dagens situation som gör att de nu helt plötsligt skulle göra det? Varför skulle den historiska erfarenheten under 200 – 300 år ha upphört att existera i dag? Den frågan tror jag inte att vi kan svara på. Men det vore bra att diskutera utifrån den synpunkten också.

Per Lundborg: Det finns en juridisk skillnad mot tidigare utflyttningsdiskussioner och det är att vi i dag har fri arbetskraftsrörlighet mellan EU-länderna. Det kan naturligtvis spela en stor roll, men när det gäller utvandringen av högutbildade har vi inte sett några större tendenser till det ännu. Diskussionen är nog delvis politiskt motiverad, för att vi ska sänka skatterna till andra länders nivå.

Ännu har vi inte sett någon större tendens till utvandring av högutbildade.

Anna Hedborg: En reflektion som man gör apropå talet om höginkomsttagarna som lämnar landet är om det inte snarare är en fråga om allmän tillväxt. För 20 år sedan var det ännu större skillnader i skattenivåer, men en svensk höginkomsttagare hade ändå en relativt hög inkomst, eftersom de svenska inkomsterna var relativt sett högre än i andra länder. Den viktigaste förutsättningen för att bibehålla en jämn inkomststruktur är kanske att man har en hög allmän inkomstnivå. En hög beskattning av höginkomsttagare i en ekonomi som har en lägre allmän inkomstnivå är betydligt svårare att upprätthålla.

En hög, allmän inkomstnivå är den viktigaste förutsättningen för en jämn inkomststruktur.

Nils Mattson: Det var så på 1980-talet att många lämnade Sverige just på grund av de höga kapitalskatterna, men det skälet existerar inte längre. Jag tror faktiskt att skälen att flytta ut på grund av skatter har minskat betydligt hos dem som annars har de största incitamenten att göra det. Skattetrycket har ändå blivit rimligt. Företagsbeskattningen är till stor del förmånlig om man jämför internationellt. Kanske kan man också i viss utsträckning säga att kapitalskatterna, då menar jag realisationsvinstbeskattning bland annat, inte heller avviker så våldsamt ifrån andra länder.

Marginalskatterna har gått upp i en sådan höjd att det kan vara ett skäl att lämna Sverige.

Risken för flyttbarhet är överskattad både vad gäller företag och individer.

Sverige borde kunna attrahera högutbildade människor som värderar våra unika tillgångar.

Ny teknik har gjort det svårare att fästa skattskyldigheten till något.

Det är inkomstskatterna och förmögenhetsskatten som kan utgöra problem. Inkomstskatterna, alltså marginalsatserna, har gått upp till en sådan höjd att det kan vara ett skäl att lämna Sverige, att säga att det är bättre att ta anställning utomlands. När det gäller förmögenhetsskatten tror jag, att om man inte hade ändrat på reglerna så att de riktigt förmögna slapp förmögenhetsskatten, skulle ett antal ha flyttat ut. Det är bara en detalj i det hela, men effekterna av skattesatserna ska man ändå inte underskatta. Förhållandena är annorlunda nu än på 1980-talet, men skatterna, och skattesatserna, har fortfarande betydelse.

Hans-Erik Holmqvist: För företagen är det hämmande att flytta hit och dit. Jag tror därför att flyttbarheten överskattas något i dag. Däremot finns det nog en tendens alldeles oavsett IT att lägga utvecklingen på ett ställe, kundavdelningen någon annanstans och produktion där den för tillfället är billigast. Även risken för individens flyttbarhet tror jag överskattas. Frågan är om vi ska ägna vår tid åt att fundera över vad vi eventuellt kan förlora i skatteintäkter. Det kanske är bättre att fundera på vad vi kan vinna på att utveckla verksamheten i Sverige och på att bygga upp svensk företagsamhet.

Lena Askling: Vi talar hela tiden om att alla ska flytta från Sverige, men man kan se på rörligheten ur en annan infallsvinkel också. De immigranter som kommer till Sverige i dag är i mycket högre grad än tidigare högutbildade och rätt väl kvalificerade på den arbetsmarknad som de av olika skäl har tvingats lämna. Jag har väldigt svårt att se varför det inte skulle finnas lika högt kvalificerade människor som frivilligt väljer att flytta till Sverige för att vi har tillgångar som inte finns på så många andra ställen.

Per Lundborg: Jag tror också att vi mycket väl skulle kunna attrahera högutbildade från andra länder, framför allt när det tillkommer nya medlemsländer i EU någon gång på 2000-talet. Då kanske vi får inflöden lika väl som vi får utflöden.

Hur bör skattesystemet se ut?

Nils Mattson: Det svenska skattesystemet bygger i många avseenden på system som, om vi ser på inkomstskatterna och de internationella reglerna, började växa fram på 1920-talet. De har sedan utvecklats, men de utmaningar som möter i dag finns knappast med i systemen.

De flesta länders skattesystem bygger antingen på bosättningsstatsprincipen (domicilprincipen) eller på källstatsprincipen. Det är två olika principer som är väl utvecklade. I det första fallet grundas statens rätt att beskatta på att personen, det må vara en fysisk eller juridisk person, är bosatt i landet i fråga. Då har man ofta rätt att beskatta all den inkomst som vederbörande förvärvat, oavsett om det är i den egna staten eller utanför. Enligt källstatsprincipen beskattas i stället de inkomster som är förvärvade i staten i fråga, oavsett var inkomsttagaren befinner sig. Den bygger på att inkomsttagaren har någon anknytning till den stat där inkomsten är

förvärvat. För företag är det oftast att de har kontor, fabrik eller representanter i landet i fråga.

Men de nya teknikerna har gjort att det har blivit svårare att fästa skattskyldigheten till något. Genom kommunikationssystemets utveckling har förutsättningarna förändrats. Detta är ett problem som kommer att öka i stor utsträckning och som måste lösas på något sätt. Det har blivit allt svårare att avgöra var en människa är bosatt. Man flyttar inte bara mer än man gjorde förr, det är dessutom mycket lättare att flytta. Passen börjar försvinna och andra kontrollåtgärder och kontrollmöjligheter är borta.

Det måste till
en likhet i
skattesystem i
länder mellan
vilka handel och
emigration är
vanlig.

Även när det gäller vad som är ett företags hemland är det problem. Sverige har ju principen att svenska företag är de som är registrerade i Sverige, som finns införda i Patent- och registreringsverkets aktiebolagsregister, men det är inte det som är avgörande längre. Ett företag kan mycket väl ha sin ledning någon annanstans än där bolaget är registrerat. Att ta reda på och framför allt bestämma i lagstiftningen vad som ska vara ett hemmaföretag har blivit påtagligt svårare under senare år.

För att detta ska fungera måste det till en likhet i skattesystem i länder mellan vilka handel förekommer och där emigration är vanlig. Inte i skattesatser och skattebaser kanske, men själva systemet för hur man ska beskatta och på vilka grunder man ska beskatta bör vara likartat. OECD försöker hitta principer för detta och även utveckla dem, men här tror jag att det finns mycket mer att göra. I grunden kan inte länder själva göra några revolutionerande ändringar i de här systemen, annat än om det finns en global samsyn på det.

Vad vill vi betala skatt för?

Nils-Göran Olve: Som företagsekonom sysslar man med frågor som konkurrenskraft, köpbeslut, betalningsvilja och liknande. För mig framstår det därför som märkligt att försöka finansiera välfärd, dvs. hitta någon slags prissättningsmodell, utan att definiera vad det är för välfärd som man har avsättningsmöjligheter för. Förut har man inte behövt fundera i de termerna; man har haft en säkrad "kundkrets" eftersom folk har varit tvungna att stanna kvar och betala för den välfärd som ges. Men nu kanske man måste börja betrakta stat och kommun som leverantörer av någonting som ska hitta kunder.

Det krävs en
analys av
vilka välfärds-
erbjudanden som
kan hitta köpare,
som med glädje
betalar vad det
kostar.

Med ökad valfrihet, ökad möjlighet att flytta i ett öppnare samhälle, måste folk känna att det som man betalar för är något som man vill ha. Den analys som skulle behöva göras, och som kanske är IT-kommissionens uppgift, är någon slags marknadsundersökning. Vilka förutsättningar har Sverige att erbjuda något som man kan ta betalt för och vänta sig att företag och medborgare stannar kvar eller kanske rentav flyttar hit för att få?

Man får även fråga sig vad stat och kommun kan göra för att bidra till den positiva utvecklingen. Jag som företagsekonom skulle kunna tänka mig att

man ser det som en vision och affärsidé för vad Sverige som IT-samhälle har att erbjuda. Författaren Thomas H. Davenport har använt begreppet "informationsekologi". Han talar om hur ett företag kan bygga någon slags infrastruktur och klimat för att rätt saker ska hända. Det handlar inte bara om att utrusta sig med datanätverk utan lika mycket om spelregler, sätt att tala och lära sig saker i en organisation, incitamentsstrukturer och annat. Om vi gör detta framgångsrikt och får kunder och köpare som väljer att verka i det här landet, flyttar hit sina huvudkontor eller vad som nu krävs, så har vi också möjlighet att ta betalt för de tjänsterna.

På skatteområdet liksom på en del andra områden kommer det nog att bli mer av pris efter prestation, med skatter som speglar nyttan på något sätt.

Det gäller dock att göra det så att man inte stör incitamenten alltför mycket. Där tror jag att det på skatteområdet liksom på en del andra områden kommer att bli mer av pris efter prestation, skatter som speglar nyttan på något sätt. Det är en rimlig tanke att detta handlar mer om resultatskatter än om transaktionsskatter, som tidigare talare har varit inne på.

Slutligen, köpbesluten. Om vi har en omvärldsanalys, en affärsidé för det som vi nu håller på att utforma, om vi har kommit på hur vi ska ta betalt för våra tjänster, måste vi också ha en bild av hur de som ska köpa tjänsterna tänker och resonerar. Där är frågan: Vad är det som kommer att locka? Vad kommer att bromsa?

Min poäng är att på var och en av de här punkterna finns det säkert möjligheter att skaffa oss bättre kunskap. Vad betyder det t.ex. att väldigt många av dessa tjänstemän har fruar eller makar som också jobbar och barn som går i skola. Vad har folk för föreställningar om vad det innebär att flytta, vad det betyder för karriär och annat? Eller om man backar ett steg till: Hur medvetna är människor om vad de betalar skatt för? Vilka föreställningar finns om hur sådant ser ut i andra länder? Man hör ju att vissa blir överraskade över att motsvarigheten till det som man betalar här hemma får man betala i någon form även i utlandet. Här kan man kanske se ett mönster, någon slags nationell strategi för vilka välfärdserbjudanden som kan hitta köpare som med glädje betalar vad det kostar.

Mer försäkringsmässiga lösningar kan diskuteras, även med bibehållande av de generella och offentliga systemen.

Anna Hedborg: Att fråga sig vad som är svenska komparativa fördelar är ett positivt sätt att närma sig detta. Nästa viktiga fråga är hur man lyfter fram dessa fördelar. När det gäller vad man vill betala för finns en möjlighet att fundera i termer av just mer försäkringsmässiga lösningar, om man så önskar med bibehållande av de generella och offentliga systemen. Den pågående pensionsreformen är ett uttryck för det. Man skapar ett betydligt större samband mellan vad man betalar för och vad man får, samtidigt som man behåller det offentliga, generella systemet. Det är en utvecklingstendens som man kan bejaka, att skapa ett tydligare rättighetsutbyte i förhållande till framför allt socialförsäkringen.

En jämn inkomststruktur som speglar en jämn utbildningsnivå kan vara en stor poäng i IT-samhället. Vad jag förstår vänder sig många företag till Sverige för att testa nya produkter, därför att de har en tendens att spridas mycket snabbt här. Nya mönster och modern teknologi etableras snabbt i Sverige, vilket förstås delvis är en reflektion av vår jämna inkomstnivå och en sorts marknadsfördel när företag vill pröva sig fram på en marknad. Det är viktigt att man hittar de delar i strukturen som man kan bygga vidare på. Om man nu tycker att det är ett värde att ha en jämnare inkomststruktur än andra, då måste det lyftas fram till en fördel.

En jämn inkomststruktur som speglar en jämn utbildningsnivå kan vara en marknadsfördel i IT-samhället.

Leif Vindevåg: En förenklad bild är att individerna delar upp det i å ena sidan en bit med en avgiftsfunktion, socialförsäkringsdelen t.ex., som man tittar på med "cost benefit-ögon", och å andra sidan i en bit med försvar, rättsväsende och liknande, där man inte kan använda det synsättet eftersom det är genuint kollektiva nyttigheter, men där det återstår att göra ett slags internationell jämförelse i stället. Då kläms man mellan sköldarna från två håll.

Torsten Österman: Vi har ställt frågor om människors föreställningar kring sociala försäkringssystem i Sverige jämfört med omvärlden i 50 år. Folk hade de mest vettlösa idéer förr i tiden och trodde inte att det fanns sjukvård m.m. i dessa länder. Under de senaste 15 åren har kunskaperna ökat dramatiskt och man har fått klart för sig att det inte alls ser ut så som man trodde. Nu har vi istället börjat ställa frågor om motsatsen, nämligen om folk har klart för sig vilka kostnaderna är i andra länder, i skatter eller på annat sätt, för att få motsvarande den sjukvård och pension som vi har i Sverige. Vi måste ha som fokus att definiera vilka fakta som ska på bordet, för det här är ett bord som inte dukar sig själv.

Förr i tiden hade folk de mest vettlösa idéer om hur det var att leva i andra länder.

Per Lundborg: Om det visar sig att t.ex. civilingenjörer från Sverige flyttar ut och blir kvar i utlandet väldigt länge, reser det frågor om finansieringen av den högre utbildningen. Då kommer det på lång sikt inte att bli hållbart att svenska staten finansierar utbildningen av dessa personer, medan företag i andra länder skördar frukterna av det.

Nils Mattson: Förr var en av människors viktigaste uppgifter att ha 30 års arbetsliv så att de kunde få full pension. De ambitionerna existerar inte i dag, de innebär att man låser sig för mycket. I stället vill man naturligtvis ha pension, men man vill sköta det på ett helt annat sätt själv. Det innebär att förutsättningarna för sambandet mellan skatter och välfärd kommer att minska i framtiden. Det starka samband som i viss utsträckning har varit en nödvändighet i en nationalstat minskar och det sker en förändring till en större individualitet på det området, det är säkert.

Det starka sambandet mellan skatter och välfärd minskar och individualiteten på området ökar.

Lena Askling: Globaliseringsdiskussionen förs alltid i väldigt utpräglade ekonomiska termer. Om man lite slarvigt ska generalisera vad som är nytta är det alltid ekonomisk nytta. Jag som jobbar i media- och informationsbranschen upplever att värderingarna i dag håller på att förändras väldigt starkt i denna snabbt växande och breddande bransch. Vi

går från ekonomisk nytta till värderingsnytta. Inom journalistiken kallar vi det numera för "news for use".

Värderingarna
förändras starkt.
Vi går från
ekonomisk nytta
till värderings-
nytta.

Vad är då "use"? Det är inte alls bara det här med hur jag placerar mina pengar för att få den bästa privata pensionsförsäkringen och det säkraste utfallet av min ekonomi, utan "use" är väldigt mycket mer; hälsa, medicin, livsåskådningsfrågor och kultur. Vi kommer att märka rätt snabbt att det sprider sig. Inte bara när man väljer litteratur och kultur och media utan också i vardagslivet kommer de här värderingarna att prägla vad som är nytta och nyttigheter i mycket högre grad.

Där tror jag att vi i Sverige har så många goda kvaliteter att erbjuda med vår natur och våra sociala förhållanden, vår jämlika syn och det faktum att vi trots allt inte har så mycket social oro. Vi måste ta fasta just på de här komparativa fördelarna. Värderingsfrågorna kommer nog att betyda väldigt mycket för hur människor flyttar och väljer att stanna och återkomma.

2.5 SLUTORD

Vi måste se till
att Sverige både
attraherar och
drar nytta av
dem som har varit
utomlands och
kommer tillbaka

Anna Hedborg: Det som har sagts leder i stor utsträckning till att företag kommer att befinna sig där det är bäst för dem att befinna sig. Det har de gjort förr och det kommer de att fortsätta med. Kapitalet är rörligt. Det tvingas vi ta hänsyn till. Yngre, välutbildade människor kommer att vistas mer tid på annan ort och röra sig mycket mer. Men det finns inget som egentligen säger att de inte kommer att röra sig både ut och in. Det är vår uppgift att se till att Sverige finns med bland de samhällen och de kulturer som både attraherar och drar nytta av dem som har varit ute och kommer tillbaka.

3. Handel på öppna nätverk

3.1 LÄTTRÖRLIG HANDEL SVÅR ATT BESKATTA

Weje Sandén, Veckans Affärer

Vid sekelskiftet kommer den utländska handeln på Internet från Sverige att uppgå till åtta miljarder kronor. Den del som växer mest är "business-to-business"-handeln, men det är på konsumenthandeln som staten förlorar skatteintäkter. Vanligast i dag är handel med standardiserade produkter som böcker, skivor och datorprogram, på tur står digitala varor som musik och böcker i digital form.

De största transaktionerna handlar dock om sex och spel, där bara spelen väntas omsätta 80 miljarder kronor om ett par år. Men den extrema lätrörligheten i branschen gör det svårt för staten att gå in med skattekrav. Man riskerar att företagen flyttar servern utomlands, och då förlorar Sverige både skatteintäkter och arbetstillfällen.

– Förra året såldes 16 procent av alla nya bilar i USA på Internet. Det beräknas att 25 procent kommer att göra det i år och 50 procent år 2000. Den första januari nästa år introduceras det här konceptet även i Sverige. Pådrivande är främst Bilja, som representerar 40 procent av Volvo-handlarna i Sverige.

De prognoser som görs på hur den elektroniska handeln kommer att utvecklas de närmaste åren varierar kraftigt. Enligt Activmedia uppgår den elektroniska handeln internationellt år 2001 till 223 miljarder dollar, medan Cisco förutspår att den redan år 2000 är uppe i 1 500 miljarder dollar. Däremellan finns det alla möjliga prognoser, men ingen vet vilken, om någon av dem, som är sann. Man kan dock konstatera att utvecklingen hittills har gått lite fortare än alla har trott.

Det har också gjorts försök att beräkna omfattningen i Sverige. Det svenska företaget Projektor Strategi gjorde en studie i vintras (Trade Point). Enligt denna låg den elektroniska handeln i Sverige 1997 på runt två miljarder kronor, i år beräknas den uppgå till sex, sju miljarder och runt år 2000 kommer den att vara 18 miljarder kronor. Jag tror för min del att siffran för 1997 var en grov underskattning.

Om man ser till hur mycket som är svensk och utländsk handel har det hittills varit övervägande köp från utlandet, alltså import. År 2000 räknar man i Trade Point dock med att den svenska handeln kommer att vara större. Men även den utländska handeln kommer att ha ökat och uppgå till ungefär åtta miljarder kronor. Det är den som är

intressant för diskussionen när det gäller möjligheterna till punktskatter. Det handlar alltså om ett potentiellt moms bortfall på 1,6 miljarder kronor om 1,5 år.

Trade Point tar upp all typ av handel, mellan företag likväl som mellan företag och organisationer, myndigheter och konsumenter. Det är viktigt att göra en uppdelning, för problemen är lite olika. Media har fokuserat på handel till konsumenterna, att köpa livsmedel osv., men det är i handeln mellan företag som de stora aktiviteterna är. Enligt Trade Point svarade konsumenthandeln för 71 procent av den elektroniska handeln i Sverige i fjol. Den andelen kommer att minska till elva procent år 2001. Det är alltså "business-to-business", handeln mellan företag, som kommer att ta över. Men det är egentligen på konsumentområdet som det är en potentiell risk att skattebasen försvinner. När det gäller handel mellan företag är det reglerat – så länge företagen stannar i Sverige. Det kan finnas en risk för att de flyttar sin verksamhet någon annanstans, vilket jag ska återkomma till.

Elva procent, åtta miljarder i utländsk handel, pratar vi om på två års sikt. Det låter inte särskilt mycket. Jag vill dock påstå att det här är ett rejält hot, men det är också en rejäl möjlighet för svenskt näringsliv. Vi märker redan effekterna av den här utvecklingen på ett flertal olika marknader.

- Diskussionen mellan SAS och resebyråerna om kommissionerna är en direkt effekt av att det säljs flygbiljetter på nätet.
- När möjligheten kom att köpa utländsk studentlitteratur via Internet märkte Akademibokhandeln en kraftig nedgång i försäljningen av kurslitteratur.
- Inom aktiehandeln har priserna gått ner med 70 procent på 1,5 år p.g.a. att vi har fått Internethandel med aktier.

Vad är det då som säljer på nätet, vilken typ av produkter? Det man har pratat om när det gäller punktskatter är tobak och sprit, men det är bara en liten del av den potentiella handeln. Ett annat område som det har pratats mycket om är livsmedel. Det tror jag absolut inte på. De prognoser som en del kedjor gör, att 25 procent av svensk livsmedelshandel kommer att gå över Internet om fem år, anser jag vara vilda fantasier. Flertalet av oss är inte så välorganiserade att vi sätter oss och gör inköpslistor varje vecka. De flesta går till butiken vid behov. Varför dyker det upp en massa 7-Eleven-butiker? Jo, för att det är nära och bekvämt osv. Handel med livsmedel är alltså ingen framtid.

Vad som handlas däremot är standardiserade produkter som är lätta att distribuera, dvs. böcker, skivor, datorer, dataprogram och bilar. Det är informationsrika produkter där man kan spara mycket pengar och tid genom att använda nätet. Det är sådant som kommer att slå. Att bilar är så vanligt förekommande är rätt fascinerande, eftersom en bil kostar 200 000 – 250 000, men det är möjligheten att göra arbitrage som lockar. Jag tror ändå inte att vi kommer att köpa mer bilar. I och för sig har vi märkt en privatimport, men det klarar vi av att kontrollera genom att stoppa dem i tullen. Värre är det med böckerna, dataprogrammen och datorerna.

Det är helt klart att det försiggår en väldigt omfattande handel i dag. Ingen vet hur mycket varor som forsar in i landet, men enligt Tullverket passerar en miljon lastbilar per år våra gränser. Av diskussioner med jurister har jag förstått att detta inte är något

juridiskt problem, utan svårigheten är kontrollen. När jag i samband med en artikel ringde runt till olika myndigheter, Tullverket, Riksskatteverket osv. fick jag intrycket att den samlade resursen var *en* person i Sverige som tittade på nätet då och då för att se vad som handlades. Med dagens våldsamma utveckling på nätet är det alldeles otillräckligt. Det behövs nog åtskilliga hundra personer för att hinna fånga upp allt. Nu är man helt inriktad på att ta de stora, fula fiskarna som kör med narkotika och stora cigarettpartier. Importerar vi böcker eller livsmedel från Tyskland är det mer en slump om det fastnar i garnen.

Ett resonemang som jag hörde var att man en gång för alla skulle registrera de internationella webbhandlare som säljer mot Sverige för att kunna ta upp moms från dem. Det är knappast möjligt. Då skulle man få kontrollera och registrera nya handlare varenda dag, vilket inte är realistiskt.

Digitala produkter är ett speciellt område, som än så länge har ganska begränsad omfattning. Vad man pratar om i dag är framför allt datorprogram, men inom en snar framtid kan musik och kanske även böcker komma att distribueras digitalt. För 1,5 år sedan startades ett svenskt företag med affärsidén att sälja programvara distribuerad digitalt över nätet på olika språk och i olika valutor. För att kringgå momsreglerna har de en dator, ett dotterbolag, i USA, så att alla kunder från EU köper från datorn i USA och kunderna i USA köper från datorn i Sverige.

Ett sådant här företag behöver inte ligga i Sverige. Det kan ha datorn var som helst i världen – det är väl det som är risken och möjligheten med den här nya tekniken. Skulle man slå till mot ägarna här, kan de bara flytta sig, vilket de också säger att de blir tvungna att göra om det införs begränsningar. På grund av de svenska bankernas motstånd mot att acceptera kreditkort vid köp via Internet, har företaget också redan lagt ut hela betalningsapparaten på en holländsk och en engelsk bank. Andra företag säger sig bli tvingade att flytta hela verksamheten utomlands p.g.a. de svenska bankernas inställning till kreditkortsköp. Vissa hävdar att den inte grundas på säkerhetsskäl utan på bristande konkurrens. Andra banker som kontrollerar Mastercard, American Express osv. accepterar ju kreditkortet.

Det är just rörligheten i den här branschen som är så påtaglig. Ytterligare ett sådant exempel på både möjligheter och hot är TailorOnline. Det är en kvinna i Oviken i Jämtland som driver ett företag för skraddarsyddas skjortor. Man lägger beställningen till henne, och sedan sys skjortan upp i Estland. Den datorn skulle kunna vara placerad var som helst. Hon har en potentiell möjlighet att generera en exportinkomst och skapa sysselsättning med mera i Sverige, men datorn kan likaväl stå i Estland eller i något lågskatteland.

Sedan finns det några tjänster som nästan aldrig diskuteras, men som kanske utgör den största risken för statlig inkomstförlust. De två största transaktionsområdena på Internet i dag är sex och spel. Från att tidigare huvudsakligen ha förekommit på papper och videofilmer, distribueras pornografi nu digitalt över nätet. Det är ingen som har någon aning om hur mycket som omsätts på detta vis.

Det andra området där det finns en alternativ marknad är spel. Här finns en stor möjlighet att flytta på en hel marknad. Staten tar årligen in fem miljarder i skatteintäkter

på spel, penninglotter, tips osv. En stor del av folkrörelserna och travsporten finansieras med spelinkomsterna. Den här marknaden väntas explodera från ungefär fyra miljarder internationellt i år till 80 miljarder kronor inom ett par år. Det är väldigt lätt att flytta ut det här. Redan i dag kan man gå in på webbplatser i England, drivna av svenskar, som har den svenska tipskupongen. Det svenska företaget Boss Media i Växjö, som påstår sig vara världens ledande när det gäller program för spel, driver flera olika kasinon, både åt sig själv och åt andra, men deras webbplats www.casino.com finns i Västindien. Här är det bara att gå in och klicka, sätta fem dollar med sitt kreditkort och sedan spela.

Det som håller tillbaka utvecklingen i dag är att ingen auktoriserar detta.. Det skapar frågetecken: Var är trovärdigheten? Blir jag lurad på mina pengar? Men när det gäller internationella överenskommelser håller den bilden på att spricka. Amerikanerna har gått väldigt hårt åt spelverksamheten med raider i USA. De har även försökt få andra länder att göra verksamheten olaglig, men nu lär både Australien och Nya Zeeland ha antagit lagar för att gå in och auktorisera och ge licenser till internet spelbolagen. Man kommer alltså att ha en officiell myndighetsauktorisering som gör det betydligt säkrare att spela.

När jag pratade med representanter för ett av de svenska spelbolagen sade de att de bävar för den dag då man på Yahoo kommer att kunna läsa "Största jackpotten denna vecka 400 miljoner kronor, finns på Lotto-bolaget i Hongkong". Då är vi sålda här i Sverige.

Där vi först kommer att se förändringar är just på sådana här väldigt enkla produkter som spel, som är lätt att köra över Internet och där man kan använda vanliga kreditkort. Vill vi ha den här marknaden i Sverige, får vi nog inte ställa moms krav på den. Då tror jag att vi skulle förlora både skatteintäkter och arbetstillfällen.

3.2 FÖRETAGEN MÅSTE IT-ANPASSAS

Ulf Höglind, Högskolan i Örebro

Fokuseringen på webbsidor är överdriven. Det krävs mer än marknadsföring för att få till stånd en effektiv elektronisk handel. Företagen måste IT-anpassa hela processen, från produktion till redovisning, för att bli verkligt slagkraftiga. Då skulle vi få en enorm konkurrenskraft; företagen skulle kunna ligga kvar i Sverige och staten få behålla skatteintäkterna.

Risken finns dock att vissa branscher slås ut, med arbetslöshet till följd. Det krävs ett nytänkande inom bland annat resebyråbranschen och tillverkningsindustrin. Staten skulle kunna bidra genom att med lagstiftning skapa större säkerhet kring den elektroniska handeln.

– Jag har arbetat i 1,5 år med elektronisk handel ur forskningssynpunkt. När jag har haft kontakt med företag har jag mött uppfattningen att bara man får en hemsida så har man elektronisk handel. I reklamen står det: "Om ni gör en ordentlig hemsida får ni 200 miljoner kunder". Men så enkel är inte verkligheten. Man kan lägga ut en massa pengar på en attraktiv hemsida och få tusentals besök, utan att sälja något. En leksaksfabrikant borta i staten New York gjorde för några år sedan en fantastisk hemsida, sprängde servern flera gånger om och byggde nytt och fick mängder av besök – men sålde inte en enda pryl. Han lade ner alltihop.

Jag bedömer att näthandeln kommer att öka ordentligt, framför allt mellan företag och organisationer, men även till privatpersoner. För statens del innebär det att man måste titta på möjligheterna till punktskatter, moms, tull, bättre gränskontroller osv. Även import av digitala produkter som programvara borde gå att komma åt genom kontroller, på samma sätt som man i dag kan gå in och se om ett företag har piratkopierade program i sina datorer.

Det är förståeligt att president Clinton vill ha hela Internet som frihandelsområde, utan skatter och tullar. Majoriteten av all musikutgivning, bokutgivning, programutbud och informationskällor finns i USA, så vinsterna hos företagen kommer ändå att beskattas där. Men alla andra länder måste se till att det händer någonting.

Vad jag frågar mig är varför inte något land har försökt skapa säkerhet för handeln genom lagar och förordningar kopplade till att det finns en server, ett huvudkontor eller ett lager i ett land. En lagstiftning som säger "köper du från den här webbplatsen gäller följande köplag". Hade man det visste man ju som i gamla tider att man har frihamn där. Då visste man att om jag köper därifrån stöds jag av dessa lagar. Det kanske vore ett alternativ för Sverige. Det här är något som många studenter vill skriva om; hur det är med säkerhet och juridiska spörsmål.

Det finns stora möjligheter med den elektroniska handeln, men jag ser problem också. Hela branscher kan vara på väg att mer eller mindre slås ut, vilket leder till arbetslöshet. Resebyråbranschen är ett exempel. Vad ska en resebyrå sälja i framtiden, när den nya generationen beställer sina biljetter direkt från nätet? Jag var nere på turistmässan i Göteborg 1996, 1997 och 1998 och frågade utställarna hur det var med interaktiviteten, vad man kunde beställa via Internet. 1996 var det i stort sett ingenting, men 1998 hade nästan alla utställare en hemsida. På de flesta kunde jag beställa någonting och till och med handla från. Vad ska då en resebyrå göra? Man måste tänka nytt för att överleva. Ska resebyråerna bara sälja till oss svenskar som vill resa utomlands, eller ska de satsa på att få hit människor, få hit kunskapen?

Tyvärr finns det här problemet inte bara i resebyråbranschen utan på många andra håll, till exempel inom tillverkningsindustrin. Många företag, däribland Volvo, har kommit en bit på väg med EDI och "just-in-time"-leveranser, men man löper inte hela linan fullt ut. Man har kanske fortfarande gammaldags betalningssätt kvar.

En företagsorganisation blir inte effektiv förrän man går igenom alla processer i företaget. Det räcker inte med en webbsida, det gäller att få hela företaget att tänka effektivt och ändra samtliga processer. Även om det kostar lite mer, så får man en helt annan slagkraft.

Bokföretaget Amazon har ett sådant helhetstänkande. Så fort jag går in på deras hemsida får jag en personlig hälsning: "Välkommen hit Ulf Höglind. Här föreslår vi en del böcker som kan vara intressanta för dig." Sedan går allting genom datorerna, jag kan välja leverans- och betalningssätt. De har även tänkt på logistiken, till skillnad från det svenska företaget Bokus, som inte utnyttjar alla processerna fullt ut.

Fokuseringen på webbsidor anser jag är överdriven. Många tror att bara de får en webbsida så har de elektronisk handel, men det räcker inte med marknadsföring. Det vi har kommit fram till i vår forskning i Örebro är att man måste gå igenom alla processerna i företaget; produktion, logistik, ekonomisystem, redovisning, juridik, arbetslivsfrågor – allt detta måste synkroniseras för att företaget ska bli verkligt slagkraftigt. Lyckas vi med det, kan vi känna oss säkra i Sverige. Då behöver vi inte vara så rädda för utflyttning, då kan svenska företag ligga kvar i Sverige och vi får behålla skatteintäkterna till staten. Men framför allt får vi även kunder från utlandet.

3.3 SAMTAL

Hur ser den elektroniska handeln ut?

Gunnar Hedborg: Elektronisk handel har blivit ett vedertaget begrepp, men vi har försökt att ändra på det begreppet och använder numera rubriken Elektronisk affärsverksamhet. Det är ett mer vittomfattande begrepp och nog en mer korrekt översättning av det engelska uttrycket Electronic commerce.

Vi har i IT-kommissionen följt den här frågan noga och arbetat mycket med den, bl.a. genom att skissera ett ramverk för elektronisk affärsverksamhet som efter bearbetning av departementen ska presenteras för riksdagen. Det är viktigt att man i riksdagen konstaterar vad man vill göra på det här området, särskilt med tanke på att vi är väldigt beroende av internationella överenskommelser. För att kunna gå in i internationella överenskommelser måste vi veta var vi själva står och vad vi vill.

Daniel Stigberg: Det är svårt att mäta elektronisk handel, för det finns ingen klar definition. I mätningar i USA är det till exempel mycket vanligt att folk hittar produkterna på nätet och sedan köper dem bredvid – var går gränsen? De internetkonsultföretag som gör prognoserna har dessutom alla olika definition av elektronisk handel och ofta talar de heller inte om hur deras definition ser ut. Därför får vi också se väldigt spridda prognoser. Det finns ett stort behov av att samla in data om detta och att myndigheter eller någon betrodd instans gör prognoser där man öppet redovisar vilken bedömning man har gjort och vad det är man definierar.

Lena Askling: Aftonbladets Internetsatsning innebär numera att vi lägger ut nästan hela den vanliga tidningen plus en helt annan tidning på nätet. Tvärtemot vissa farhågor har vi inte tappat några traditionella läsare, utan vi har fått helt nya läsargrupper. En annan intressant erfarenhet är också att vi på Internet har fått alltför selektiva läsare. De vill alltså abonnera på en viss service, en viss del av tidningen. Just olika typer av vägledartjänster lär bli en stor bransch på Internet. Problemet i framtiden kommer ju inte att vara brist på information utan tidsbrist; man har inte tid att sitta där och läsa utan man vill ha sorterat och valt i förväg.

Stefan Carlén: När det gäller varor som skor och kläder är konsumentskyddet ett problem. Man köper inte gärna skor och kläder om man inte vet att man kan returnera dem. Vi har en postorderverksamhet med en fungerande konsumentlagstiftning i Sverige, men det är osannolikt att vi skulle få en utveckling den närmaste tiden där man köper stora mängder kläder och skor utomlands. Inom branscherna bygg- och husgeråd, TV, radio och elektronik tror de inte själva att den elektroniska handeln är något hot.

Det är viktigt att riksdagen konstaterar vad man vill göra på det här området, eftersom vi är beroende av internationella överenskommelser.

Det finns ett stort behov av att någon betrodd instans gör prognoser där man öppet redovisar vilken bedömning man har gjort och vad det är man definierar.

Vägledartjänster kommer att bli en stor bransch på Internet. Framtidens problem är ju inte brist på information utan tidsbrist.

Hot eller möjligheter?

Att auktorisera elektroniska kasinon i stället för att förbjuda dem är ett intressant exempel på hur ett land kan öka sin konkurrenskraft.

Peggy Bruzelius: Genom att utgå från frågor som "Hur lägger vi skattebaserna på ett sådant sätt att vi berörs så lite som möjligt?" finns det en risk att vi är reaktiva i stället för proaktiva. Vi måste vända frågeställningen och säga att det här handlar om nationalstaters konkurrenskraft. Genom reaktiva åtgärder som att ändra skattebaser och regler kan man möjligtvis fördröja utvecklingen, men man kan inte hindra den. Vi borde inrikta oss mer på att bli konkurrenskraftiga när det gäller företag, kapital, människor och varuhandel.

Ett intressant exempel är att man i Australien i stället för att förbjuda elektroniska kasinon vill registrera dem, så att de blir pålitliga. Det är ett sätt för Australien att öka konkurrenskraften för den här typen av företag. Det är mycket mer fruktbarande att ha resonemang i den linjen: Hur ska vi få hit momsbasen från andra EU-länder t.ex. när det gäller varuhandeln?

Statliga garantifunktioner och inspektionssystem kan ge svenska företag högre trovärdighet.

Nils-Göran Olve: Det kommer att växa fram ett stort behov av garantifunktioner, inspektionssystem, regler eller liknande som kan hjälpa företagen att upprätthålla en trovärdighet. Det är statens uppgift att se till att det finns mekanismer som gör att sådant fungerar. Då skulle ett svenskt företag kunna ha en högre trovärdighet än ett företag som ligger i Västindien eller kanske inte ens vågar tala om var det finns. Frågan är vad kan man göra i ett samhälle för att uppmuntra detta på ett bra sätt.

Sverige skulle kunna stå som garant för en mikrovaluta.

Daniel Stigberg: Sverige har stora möjligheter på det här området. En sådan möjlighet skulle kunna vara att stå som garant för små mikrovalutor, t.ex. för en tidning. Den kanske skulle vilja sälja en kort notis för tio öre till en kund. Man betalar inte tio öre på Visakortet för att få läsa en artikel om hästar, men om man har tio öre i någon slags elektronisk valuta kan man lätt göra det. Dessutom behöver man inte lämna ut sitt kreditkortsnummer. Det är något som skulle sätta en väldig fart på elektronisk handel. Här har Sverige i så fall en möjlighet att kunna skapa sådana pengar, eller stå för dem. Det är ett litet exempel, men det finns stora möjligheter med elektronisk handel, just för att det är så nytt.

I det här landet vill vi inget hellre än att få fram ett eget "Microsoft".

Weje Sandén: Det viktiga är att inte se det här som ett hot utan att se till möjligheterna, att vi faktiskt kan locka till oss skattebas. I det här landet vill vi inget hellre än att få fram ett eget "Microsoft". I spelföretaget i Växjö har vi uppenbarligen fått ett företag som ligger väldigt långt framme på programutveckling på spel, som ställer stora krav på säkerhet osv. Men VDN vågar intet ens figurera på bild i tidningarna för att det är fult! Det är en absurd situation. På Antigua, där själva spelwebbplatsen är, framhåller premiärministern dotterbolaget som en förebild och skickar dit sina utländska gäster. Det har skapats 20 – 30 arbetstillfällen som likaväl kunde ha funnits här i Sverige.

Hur bör momssystemet se ut?

Lena Askling: Dagens diskussion pekar mot att man måste tillbaka till att beskatta vid källan, eftersom rörligheten och utbytet inte går att komma åt. Men om vi låter det växa fritt och frodas får vi helt nya företag och helt nya funktioner, som ändå måste samlas i ett företag som kan beskattas där källan finns, där företaget finns. Har vi ett bra klimat kommer de att finnas i Sverige.

Låt handeln växa fritt och frodas, så får vi helt nya funktioner som kan beskattas där källan, företaget, finns.

Nils Mattson: I USA har de flesta, men långtifrån alla, delstaterna "sales tax" av olika slag. De fungerar ungefär som mervärdesskatter, att det är leverantören som betalar. Skattereglerna varierar mellan staterna, så genom att köpa i en stat där det inte finns någon "sales tax" kan kunden tjäna kanske sju, åtta procent. Vissa av de stater som på detta sätt går miste om skatteinkomster har försökt att införa någon form av "users tax", där det är kunden i stället för leverantören som ska betala skatten. Men det finns inga kontroller mellan delstaterna, så det fungerar i praktiken inte – med ett enda undantag; bilar. Eftersom de ska registreras i hemstaten, finns en möjlighet att se till att "users tax" betalas in om bilen har köpts i en stat där det inte finns någon "sales tax".

Ska man ha en skatt på varuhandeln är nästan det enda sättet att beskatta leverantören. Att beskatta kunden är i stort sett utsiktslöst, om man inte vill ha ett kontrollsamhälle som inte är av denna världen. Det är också viktigt att utvecklingen inte stannar på grund av skattesystem. Många delstater i USA har velat ha någon form av "users tax" på det här också, alltså att skatten ska betalas i den delstat som varan levereras, men Clinton har alldeles rätt när han vill låta handeln på Internet utvecklas fritt först. Det kan vara någonting som kan ge stora framgångar även i Sverige. Annars hade väl en rörelse som TailorOnline aldrig funnits i Oviken. Regionalt finns det utomordentliga möjligheter för företag att utvecklas på det här sättet i delar av landet som annars inte hade haft en chans.

Ska man ha skatt på varuhandeln måste man beskatta leverantören. Att beskatta kunden skulle kräva ett kontrollsamhälle som inte är av denna världen.

Hur påverkas stadsbilden?

Madeleine von Heland: Vad kommer att hända med den reella stadsbilden när vi får så orörliga kunder som sitter framför sina datorer och handlar? Vad kommer att hända med alla små affärer som lever på strökunder? Kommer de att läggas ner? Detta är något som vore spännande att ta upp i en stadsplanediskussion.

Weje Sandén: All kommunikationsteknik – handelsfartyg, järnvägar, bilar – har påverkat arkitektur och geografi. Enligt de företag som jag har pratat med är priset av underordnad betydelse på Internet. Folk använder Internet för bekvämlighetens skull och för att spara tid. Priset kommer alltid på tredje, fjärde plats. Vi har ju den utvecklingen i samhället i dag att vi får mer och mer närbutiker, som 7-Eleven, just av bekvämlighetsskäl. Därför är det

Folk använder Internet för bekvämlighetens skull och för att spara tid. Priset kommer på tredje, fjärde plats.

knappast någon risk för småbutikerna, utan det är frågan om vilket mervärde som man adderar till kunden.

De som hotas av Internethandeln är inte små butiker i centrum utan stora shoppingcentra i utkanterna.

Ulf Höglind: Jag tror inte heller att stadsmiljön kommer att förändras. Tvärtom kanske den kan förbättras. De som hotas av Internethandeln är inte små butiker i centrum utan tvärtom stora shoppingcentra utanför. De borde vara rädda. Men en butik inne i en stad som har personlig service och ett bra utbud lär inte bli utkonkurrerad av en dator.

3.4 SLUTORD

Gunnar Hedborg: Jag tycker mig se att ofta när man pratar om framtiden hamnar man i något slags antingen-eller-förhållande. Jag tror att framtidens samhälle är mångfaldens samhälle, där det kommer att erbjudas mångfald snarare än enfald. Den centrala frågan här är: Vad ska vi tro om den framtida utvecklingen?

De flesta som har talat har mer eller mindre ställt sig bakom tanken att den elektroniska affärsverksamheten kommer att expandera kraftigt, framför allt "business-to-business"-delen. Det senare är något som vi har haft länge i Sverige; bilindustrin har varit föregångare med sina underleverantörer. Vi har på olika sätt berört vad denna utveckling får för konsekvenser i framtiden vad det gäller våra förutsättningar att finansiera välfärden, men jag upplever inte att det är någon som har en riktigt klar uppfattning här. Det är frågor som vi måste följa noga och vara observanta på.

4. Vad bör och kan staten göra?

4.1 FYRA MÖJLIGA VÄGAR MOT VÄLFÄRD

Per Florén, Kairos Future

Sverige som nation behöver få ett bättre grepp om vad som händer och i vilken takt det händer. Vi behöver också lära oss mer om hur vi ska genomföra förändringar. Allt tyder på att förändringstakten kommer att öka och de länder som snabbt kan ställa om sig får då ett försprång.

Incitamentsstrukturerna inom statlig och offentlig verksamhet kan göras mer målinriktade. Offentlig sektor måste också bli bättre på att argumentera för de tjänster som man vill behålla.

Vi måste ta aktiv del i internationella förhandlingar om elektronisk handel och se till att vi snabbt får in kunskap i Sverige om hur vi ska dra nytta av tekniken och hur vi ska anpassa vår lagstiftning så att det skapar positiva förutsättningar.

– Om grundantagandet är att skattebasen eroderar p.g.a. elektronisk handel, ökad utflyttning etc. och målet är att vi vill bevara den generella välfärden, kan man urskilja fyra huvudprinciper för att klara detta:

- Att öka eller värdesäkra de offentliga inkomsterna.
- Att minska eller kostnadssäkra de offentliga utgifterna.
- Att skilja ut vissa delar ur det generella välfärdssystemet och överföra dessa till olika typer av försäkringssystem med allmän, facklig eller privat huvudman.
- Att låta människor ta ett ökat lokalt eller så kallat civilt ansvar.

Det mest attraktiva alternativet vore att kunna dra nytta av situationen och öka inflödet till Sverige och den svenska statskassan genom att locka internationell elektronisk handel till Sverige med förmånliga villkor och avgifter och med tydliga lagar och reglementen. Det skulle ge fler arbetstillfällen och därmed ökade skatteintäkter. Ett annat närliggande sätt är att tillförsäkra de svenska företag som är aktiva inom elektronisk handel bra förutsättningar för sin verksamhet.

Man kan fundera på hur man ska hindra bortfall genom fusk och oegentligheter; genom skärpt kontroll eller nya lagar. När det gäller skärpta lagar för att inte skatteobjekten ska försvinna eller undandra sig skatt är internationell harmonisering förmodligen det enda som är möjligt. Möjligheten att genom lagstiftning, unik för Sverige, hindra de här rörligheterna förefaller mycket liten, framför allt med tanke på att det är så lätt att kringgå de skärpta lagarna genom olika manövrer, som exempelvis att flytta en server utomlands. Mycket rinner mellan fingrarna om vi försöker ta fast det.

Hårdare kontroller, bland annat av vilka som köper datorprogram över nätet, har nämnts tidigare. Teoretiskt är det möjligt, men det innebär stora praktiska problem. Att försöka avlyssna nätet är till stor del ogörligt eftersom allt som händer på nätet ser så lika ut. Även här är internationella överenskommelser en mer framkomlig väg. I den mån vi kan få gemensamma överenskommelser inom EU eller ännu större block så underlättar det, för då minskar incitamenten att flytta på verksamheter.

Vi har kvar alternativet att skattlägga sådant som inte kan flyttas, t.ex. fastigheter, gruvor och vattenkraftverk, men det finns en gräns för hur mycket skatt som kan tas ut på de objekten. För fastigheter tycks vi i alla fall nu ha nått något slags tak. Det är möjligt att vi måste gå tillbaka och höja mer där, men det är ingen oändlig källa till skatteinkomster.

Vi kan tänka oss nya större inflöden och fundera på förslagen om transaktionsskatter. Även det kräver internationella överenskommelser. Att få fler i arbete skulle både sänka kostnaderna för arbetslöshet och öka inkomsterna, men frågan är bara om vi kan utnyttja den nya tekniken för att generera arbetstillfällen. Vi har inte varit så bra på det i Sverige tidigare (med undantag för mobiltelefonin, som i stort sett står för hela tillväxten av nya arbetstillfällen inom den privata sektorn), men vi kanske kan bli bättre.

Sedan kan man fundera på att ta ut mer av befintliga skatteobjekt. Om vi tar ut mer på arbete drabbar det dem som har minst förmåga att flytta på sig, dvs. dem som jobbar i vården, omsorgen och skolan. Om vi ökar skatteuttaget på saker drabbar det dem som inte kan flytta på sina saker eller som inte har råd att flytta själva. Återigen är det de sämst ställda som riskerar att drabbas. Läger vi det på energi uppstår problem med vår ambition att övergå till nya energiformer. Skulle vi t.ex. gå över från bensin till metanol försvinner skatteunderlaget ganska rejält, eftersom en liter bensin egentligen kostar 1:50 men en liter metanol kostar 6:50.

På utflödessidan kan man tänka sig färre åtaganden eller minskad ambition i nuvarande åtaganden. Att ta bort åtaganden är en delikat uppgift – vem ska drabbas? En nedrustning av välfärden genom minskad ambition leder naturligtvis till en sänkt skattemoral. Vi står dessutom inför flera stora utmaningar, med den kraftiga tillväxten av riktigt gamla som det kanske största hotet mot balans i de statliga finanserna.

Slutligen kan man tänka sig bättre produktivitet inom nuvarande system. Där finns säkert en del att göra i de fall administrationen har ökat. Det vore bättre om det blev fler lärare och sköterskor i stället för fler elevadministratörer och patientadministratörer.

Den tredje vägen vore att skilja ut delar av systemet och ersätta dem med olika försäkringslösningar. Traditionella försäkringslösningar är avgift – ersättning (A-kassa, sjukpeng etc.) och insättning – utbetalning (pensioner), där man kan tänka sig en tydligare koppling mellan vad man betalar in och vad man får ut. De välfärdskonton, utbildningskonton eller medborgarkonton som har diskuterats är också ett sätt att göra nytta av en viss avgift tydligare för den enskilde och därmed öka betalningsmoralen.

En koppling mellan risk och kostnad finns redan i dag i exempelvis alkoholskatten, där prispålägget delvis är tänkt att täcka kostnaderna för de skador som alkoholen orsakar i samhället. Detta skulle kunna utvecklas ytterligare inom sjukvården, så att

ersättningsnivån från staten minskar om man själv har orsakat skadan, t.ex. på grund av rattfylla eller fortkörning. Denna typ av argument har använts när det har gällt att öka arbetsgivarnas avgifter för personalens sjukskrivning.

Begreppet solidaritet har fått en förskjutning från betydelsen att man inom en grupp stödjer varandra ömsesidigt, t.ex. inom en lokal fackföreningsklubb, till att man får pengar från annat håll, från staten eller kommunen. Förespråkare för "det civila samhället" talar för att öka det lokala ansvaret gentemot varandra. Det är ingen självklar lösning i en värld där människor flyttar mer och mer.

De här resonemangen, om vad staten kan och bör göra, försvåras av olika omständigheter. En av dem är *trädgårdsmästarparadoxen*. En trädgårdsmästare kan så, vattna, rensa ogräs och plocka bort sniglarna, men han kan egentligen aldrig få det att växa. På samma sätt kan staten (med undantag för den statliga verksamheten) inte skapa nya arbetstillfällen eller företag, utan bara skapa goda förutsättningar för att dessa ska kunna uppkomma och växa till.

Generositetsparadoxen gäller allt från psykoterapi till u-hjälp. Ju mer hjälp man ger, desto mer tenderar den som får hjälpen att bli passiviserad på ett psykologiskt plan. Att ge hjälp till självhjälp är inte så enkelt som det kan låta. Men enligt *acceptansparadoxen* blir ett bidrag mindre accepterat hos befolkningen ju mer specifikt eller precist det är. Ju bredare och mer generellt ett bidrag är, desto mer accepterat blir det. Det innebär att när man försöker göra bidrag mer effektiva, tappar de i acceptans.

Behov – tillgångsparadoxen kan man kalla det faktum att ju mer som erbjuds, desto mer konsumeras det. Bättre vägar leder till mer trafik, och omvänt. I London uppfanns begreppet "traffic evaporation", alltså trafikavdunstning, när man upptäckte konsekvenserna av att en överbelastad bro stängdes. Man hade räknat med att trafiken skulle ta andra vägar, men i stället försvann minst 20 procent av den tidigare trafiken. I Danmark har antalet passagerare under Stora Bält ökat sedan tågtunneln blev klar. Den ökade tågtrafiken har dock inte medfört minskad flyg- eller färjetrafik. Den totala resevolymen har ökat när förbindelserna blev bättre.

När det gäller förändringar inom staten har vi ett *incitamentsdilemma*, dvs. att de som ska genomföra förändringar oftast inte belönas för genomförd förändring, varken på låg eller hög nivå. Tvärtom finns det en stark motivation för att bevara läget som det är. Konsekvensen blir att förändringar tar lång tid, blir dyra och i många fall misslyckas.

I relationen staten och andra offentliga instanser gentemot medborgarna har vi något som man kan kalla för ett *trovärdighetsdilemma*. För många människor räcker det med ett minus för att upphäva sju plus. Om man en gång har serverat en dålig maträtt på en restaurang, måste man servera bra mat sju gånger innan man har vägt upp det dåliga intrycket man har gett kunden (om man nu får chansen till detta). Detsamma gäller för staten. Nästan alla kan berätta om något tillfälle när staten eller kommunen har misshandlat mig som person. Men att man har blivit rättvist behandlad ett par gånger är det nästan ingen som kommer ihåg eller berättar om för sina bekanta. Detta bidrar också till att motivationen för att solidariskt betala de offentliga kostnaderna minskar.

Något som framstår mycket tydligt är att Sverige som nation behöver ha ett bättre grepp om vad som händer och i vilken takt det händer. Sker det verkligen en utflyttning av

människor? Vilka är det som flyttar? Vilka effekter får det? Jag tror också att det är helt nödvändigt att vi som land lär oss mycket mer om hur vi ska genomföra förändringar inom offentlig sektor.

Allting tyder på att förändringstakten inte kommer att bli lägre utan högre. Då är det klart att de länder som snabbt kan ställa om sig och anpassa sig till den nya situationen får ett försprång. Ett näraliggande exempel är att göra incitamentsstrukturerna i statliga och offentliga verksamheter mer i linje med vad man vill åstadkomma, dvs. belöna förändringar mer än kontinuitet.

Offentlig sektor, stat och kommun, måste bli mycket bättre på att argumentera för de tjänster som man vill behålla, så att vi som medborgare känner att de är värda att betala för. Man måste betona att det är lönsamt för mig som medborgare att man tar hand om värstingar på ett tidigt stadium och inte väntar tills de har blivit tungt kriminella. För trovärdigheten gentemot medborgarna är det också viktigt att komma till rätta med oönskade effekter som sänker tilltron till nuvarande skattesystem, som t.ex. det faktum att ingen av våra allra rikaste företagsledare betalar förmögenhetsskatt.

Vi måste ta aktiv del i de internationella förhandlingarna om elektronisk handel och se till att vi snabbt får in kunskap i Sverige; kunskap om hur ska vi dra nytta av tekniken och hur vi ska anpassa vår lagstiftning så att det skapar positiva förutsättningar.

4.2

MYTEN OM DET GYLLENE SYSTEMET

Anne-Marie Lindgren, Tiden

Mycket talar för att länderna måste närma sig varandra när det gäller det totala skatteuttaget. Troligt är också att vissa skattebaser urholkas eller helt försvinner. En ordentlig översyn av möjligheter och risker måste göras, bl.a. av hur en höjning av fastighetsskatten skulle kunna växlas mot en sänkning av andra skatter, som vi misstänker att vi ändå kommer att mista.

Dessutom får man se över vilka utgifter som kan begränsas eller ändras inom framför allt försäkringssektorn. Att lyfta över delar av finansieringen till välfärdskonton/medborgarkonton kan vara en lösning. I det längsta måste vi dock skydda de sociala tjänsterna; utbildning, sjukvård, äldreomsorg och även familjepolitiken.

– Det är två frågor som är avgörande: ”Vad bör staten göra?” och ”Vad kan staten göra?”. Jag tänker börja med den första, som jag har ett svar på. Sedan går jag över till den andra, där svaret måste bli något annorlunda.

Jag tycker att det vore bra om stat, kommun och landsting kunde fortsätta att göra ungefär det som stat, kommun och landsting gör i dag, dvs. erbjuda folk en del centrala sociala tjänster som utbildning, vård och omsorg och ett rimligt försäkringsskydd när den egna försörjningsförmågan av olika skäl inte längre bär. Det betyder inte att jag svär på varje detalj i de offentliga systemen som de ser ut i dag.

Vi har flera olika huvudmän inblandade när det gäller socialförsäkringar och bidrag av olika slag. Reglerna är inte alltid samstämda med varandra, vilket gör att man kan få konstiga marginaleffekter eller överlappningseffekter. I många avseenden skulle vi tjäna på att samordna dessa system med varandra.

Jag tror dessutom att förändringarna på arbetsmarknaden i riktning mot helt andra kontraktsformer än dem som vi är vana vid och ett ökat inslag av småföretagsamhet, med allt vad det för med sig, i sig självt innebär att systemen måste ses över. Dagens regler är ju skrivna med den fasta och ganska långa anställningen på ett bestämt företag som mall. Den mallen håller raskt på att förändras.

Jag ser en hel del fördelar med den omfattning av den offentliga sektorn som vi har i Sverige i dag. Jag ser det kanske inte minst därför att jag har jämfört med system i andra länder med andra konstruktioner. Generella socialförsäkringssystem skapar inte inlåsnings effekter på arbetsmarknaden. Ingen behöver avstå från att byta jobb av rädsla för att man får sämre pensions- eller försäkringsvillkor. Det kan man däremot mycket

väl få i system som är baserade på branschvisa lösningar eller avtalsförsäkringar av något slag.

Jag misstänker också att den mer flexibla arbetsmarknad som vi ser framför oss egentligen innebär ett krav på ett starkt socialt grundskydd i botten. Om man ska kunna vandra mellan olika anställningar med olika ekonomiska villkor och kanske skifta mellan perioder av anställning och utbildning eller arbetslöshet, kan man troligen inte pensionsspara regelbundet. Det måste helt enkelt finnas ett skydds nät.

Generella försäkringssystem har också fördelen att de inte skapar fattigdomsfällor. Det betyder faktiskt, tvärtemot vad som sägs i dagens debatt, att de motverkar bidragsberoende. Det verkliga bidragsberoendet har man i länder med mycket starka inslag av behovsprövade system som i USA eller Storbritannien. Generella system stigmatiserar inte. Ingen behöver avstå från att ta emot hjälpen därför att man blir utpekad som bidragsmottagare. Man får inte den här uppdelningen i "vi som betalar" och "de som tar emot", som är samhällspsykologiskt väldigt farlig. Det ser man tyvärr tydligt om man följer de senaste årens debatt om framför allt invandrarnas socialbidrag.

Generella system har som regel också fördelen att transaktionskostnader kan hållas nere. De har även större omfördelningseffekter. Det gäller både försäkringslösningarna och de offentliga tjänsterna. Då menar jag egentligen inte de rent inkomstomfördelningseffekterna. Vårt system, som baserar sig på inkomstersättningsprincipen vid sjukdom, arbetslöshet eller pension, kan inte definitionsmässigt samtidigt vara starkt inkomstomfördelningseffektivt. Det måste vara det ena eller det andra. Men fördelning handlar faktiskt om lite mer än så.

Täckningsgraden är inte oväsentlig från fördelningssynpunkt. En hög täckningsgrad, som alltså betyder att ingen faller utanför, är fördelningssynpunkt viktig. För de som faller utanför – det kan vi se i andra system – är de som har dåliga egna resurser. Hög täckningsgrad är likaså viktigt när det gäller t.ex. sjukvård eller utbildning av samma skäl. I annat fall är det de svagaste grupperna som faller utanför.

Det finns en annan fördelningssynpunkt som man ibland glömmer bort, men som jag tycker är viktig. Det är att man i generella system kan utjämna kostnaderna mellan olika grupper av människor. Det tydliga exemplet är att i privata försäkringssystem är premien mycket högre för den som har det största behovet, som alltså kan misstänkas utnyttja försäkringen ofta för att han är sjuk eller handikappad. I offentliga system gör vi tvärtom. Där har vi ett högkostnadsskydd för de allra mest behövande. Vi har t.o.m. särskild rättighetslagstiftning för handikappade.

Sedan är det klart att man kan rikta kritik mot den generella välfärdspolitik. Man kan rikta kritik mot alla system eftersom det perfekta systemet inte existerar. En sådan kritik är ideologisk, att människor bör ta mer ansvar för sin egen välfärd, som man uttrycker det. Men man kan inte bara diskutera välfärdssystemet i termer av den enskilde, vad han får eller vad hon gör. Välfärdssystemen är sociala system. De påverkar hur hela samhället fungerar, hur relationerna mellan människorna ser ut och hur vi ser på varandra.

Vi köper inte bara en rätt till pension eller skola för oss själva eller våra barn med skatterna. Vi köper även en rättighet för andra, vilket i sin tur påverkar hur samhället fungerar. Jag tror att man nu vågar säga att ett relativt stabilt sammanhållet samhälle har ett värde för oss allihopa. Medan splittrade samhällen, samhällen med stora klyftor, består av motsättningar som faktiskt är skadliga för oss allihopa.

Sedan finns andra typer av kritik som för över till diskussionen om vad staten kan göra. Det handlar om skattetrycket, möjligheten till finansiering. Oavsett hur mycket man tycker att staten bör göra, får man vara tillräckligt mycket realist för att också ställa frågan om det går att göra så mycket. Går det att få in så mycket pengar?

Ska jag vara ärlig tror jag inte att det ger så stora kostnadsfördelar som man kan föreställa sig, när man hör debatten om vilka välsignelser sänkta skatter skulle medföra. Kostnadsutvecklingen inom trygghetssystemen är sig ganska lik över hela västvärlden. Det är oberoende av hur systemen ser ut. Det som skiljer är hur systemen fungerar, vilka som omfattas av dem och vad olika grupper får ut. USA har pensioner och sjukförsäkringar som i stor utsträckning finansieras av arbetsgivarna, alltså via avtalslösningar eller branschlösningar. Det är åtskilliga företag som suckar än värre än svenska företag över hur enormt dyrt det blir.

I Tyskland har vi ett system där anställda och arbetsgivare betalar hälften av avgiften till sjuk- och pensionskassor. Det är samma diskussion om kostnadsutvecklingen där. För att få ner kostnaderna har man infört ett antal restriktioner av ungefär den typ som vi har gjort i Sverige när det gäller utnyttjandet och framför allt sjukförmånerna. I Storbritannien har man ett betydligt lägre skattetryck än vad vi har. De har alltså inte problemet med skattekilor som diskuterats mycket här. I gengäld har man ganska stora problem med fattigdomsfällor. Det är ett oerhört komplicerat system med skatter och avdrag och bidrag och speciellt behovsprövade förmåner för lågavlönade plus ett system med en progressivitet som sätter in tidigt. Man kan alltså få marginaleffekter, tröskeleffekter, i ganska låga inkomstskikt som t.o.m. är över 100 procent. Då är det inte så konstigt om folk hellre går på arbetslöshetsersättning än har ett jobb.

Både i USA och i Storbritannien ser vi att om de offentliga satsningarna på skolan är för dåliga, så att skolan helt enkelt blir dålig, flyttar de familjer som har råd sina barn till privatskolor. Det får två effekter. De barn som går kvar i de för dåliga kommunala skolorna får en otillräcklig utbildning och får svårt att hävda sig på arbetsmarknaden. Det är oftast barn som har de sämsta startförutsättningarna redan tidigare. För de andra familjerna blir kostnaderna ofta en väldigt tung börda på familjebudgeten, tyngre förmodligen än vad det hade varit att betala skatt för ett lite bättre offentligt skolväsende.

Det här gyllene systemet som ger låga skatter tillsammans med en rimlig social välfärd som är rättvist fördelad utan marginaliseringseffekter finns helt enkelt inte. Utbildning, sjukvård och äldreomsorg av rimlig omfattning och hygglig kvalitet kostar pengar. Det går inte att betala för det utan att det på ett eller annat sätt påverkar ekonomin i övrigt. Jag har svårt att se att kostnadskilen för att lägga en avtalsförsäkring ovanpå lönen skulle vara annorlunda än skattekillen för att lägga dit en skattefinansierad pensionsavgift. Ska de anställda betala avgifterna själva leder det väl till att man kräver högre lön för att få råd att betala den avgiften. Om det inte lyckas och man ändå ska

betala det själv, verkar en logisk slutsats vara att då minskar efterfrågan på andra produkter eftersom mer pengar av inkomsten måste avsättas till skolvavgifter eller pensionsavgifter.

Man kan föra sådana här resonemang. Men i slutänden står man ändå inför en verklighet där frågan är om det går att ta ut de här skatterna. I dag är det mycket som talar för att vi måste räkna med en större skattekonvergens, dvs. att länderna måste närma sig varandra i varje fall när det gäller det totala skatteuttaget, och att sannolikt vissa skattebaser urholkas eller kanske rent av försvinner.

Nu kan man inte veta säkert åt vilket håll som utvecklingen går. Man ska akta sig för att bara skriva fram dagens tendenser – det kan alltid komma stoppklossar som gör att utvecklingen tar en annan väg. Jag är dock rätt säker på att det kommer att uppstå ett politiskt tryck på den internationella nivån att motverka t.ex. urholkningen av momsen, som den elektroniska handeln kan innebära. För inga regeringar, oavsett färg, gillar att bli av med statsinkomster. Alla industriländer står dessutom i dag inför ett akut problem, nämligen att klara ökade kostnader orsakade av att andelen äldre nu ökar mycket snabbt. Det slår både på pensions- och på vårdkostnader.

Så möjligen är utvecklingen inte fullt så riskabel som man föreställer sig i dag. Men det är tillräckligt mycket som talar för att det håller på att hända saker vad gäller möjligheten att ta in intäkter, samtidigt som vi vet att vi står inför ökade utgiftskrav inom vissa sektorer, framför allt utbildning och äldreomsorg. Därför måste man hålla en beredskap för förändringar, och börja diskutera handlingsalternativ

Då kan man naturligtvis, som Per Florén var inne på, börja med att söka efter nya skattebaser. Ett uppenbart svar är då fastighetsskatten. Den kommer inte att kunna täcka allt eventuellt bortfall, det är fullkomligt självklart. Men eftersom svaret där är så givet är en rimlig utgångspunkt i dag att undersöka hur en höjning av fastighetsskatten skulle kunna växlas mot sänkning av andra skatter som vi misstänker att vi kommer att bli av med i alla fall. En sådan växling borde göras ganska snabbt, medan man fortfarande har något att växla med.

Den sänkning av fastighetsskatten som har gjorts kanske ska beskrivas som något ostrategisk. Även om det här inte är det enda eller största momentet i en framtida skattepolitik tycker jag att det är litet oroande, eftersom det visar hur lite framförhållning och skattestrategi inför de här, i varje fall möjliga, förändringarna som man har. Min rekommendation mer konkret skulle vara att inte i dag försöka peka ut vilka skatter som måste sänkas och höjas, utan att göra en ordentlig översyn både av möjligheter och av risker.

Det andra momentet är naturligtvis att man får se efter vilka utgifter som kan begränsas eller förändras. Per Florén pratade om att plocka bort administratörerna och satsa på dem som kan fackjobbet. Jag är inte alldeles säker på att det är en effektivisering. Ser vi på polis- och åklagarväsendet är det exakt det som man har gjort; man har plockat bort en massa administratörer. Följaktligen hamnar alla ärenden på hög medan åklagare och poliser sitter och skriver maskin själva. Administratörer kan ha en funktion. Det är nämligen så att de gör det möjligt för de fackutbildade och experterna att sköta det som de är bra på.

Jag tror för min del att det som man främst ska se på är försäkringssektorn, kanske framför allt pensionssparandet. Ett pensionssparande är så långsiktigt att det är möjligt att skapa former där man kan nå en hög täckningsgrad och rimliga ersättningsnivåer. Därefter kommer andra socialförsäkringar, sjukförsäkring och a-kassa. Där kan det som kallas för välfärdskonton eller medborgarkonton vara en intressant lösning, inte för att lyfta över hela finansieringen men kanske delar av den.

Samtidigt bör man vara klar över att om staten minskar sitt ekonomiska ansvarstagande, kan staten knappast diktera hur de nya lösningarna ska se ut. Det måste människor enskilt eller i grupp ha rätt att bestämma själva. Sedan tror jag att vi i det absolut längsta måste skydda de sociala tjänsterna, alltså utbildning, sjukvård och naturligtvis äldreomsorg. Även familjepolitiken är oerhört betydelsefull att skydda så långt som det är möjligt.

Effekten av de otillräckliga samhällsinsatserna på dessa sektorer är mycket svårare för den enskilde att parera själv. Det betyder också att man kan riskera kraftiga effekter för hela samhället. För som sagt, det är viktigt att vi inte bara talar i termer av hur individen påverkas utan också av hur samhället i sin helhet påverkas.

En modell som bör diskuteras är det civila samhället, utifrån den form av föräldrakooperativa dagis som Gunnar Wetterberg pläderar för. Det handlar om andra samhällsförändringar än att bara i största allmänhet säga till folk, varsågod och sköt det här själva. Det finns nämligen en utbytbarhet mellan tid och pengar. Är det så att man ska ta över mer av samhällsjobbet själv, måste man se det i relation till frågan om arbetstider. Har man passerat igenom dagis- och skolvärlden med tre barn och insett bara vad det kräver i insats av föräldrasamtal och fraktande till tandläkare och annat, är man inte jättelycklig över att läggas på ytterligare ansvar för skolan. Det går nämligen inte att klara det på den tid som står till förfogande, om man dessutom har ett annat jobb att sköta.

Den här typen av förändringar hänger således ihop med mycket annat. Samtidigt kan den nya, flexiblare arbetsmarknaden, inte minst det faktum att vi kanske inte behöver använda lika mycket tid på arbetsresor utan kan sköta en del hemifrån, skapa möjligheter som inte fanns på den mer stationära arbetsmarknadens tid.

En beräkning av förlorade momsintäkter

Per Florén:

Det går inte att få fram några exakta siffror på hur mycket staten förlorar i momsintäkter vid elektronisk handel, men det är inga stora summor i dag. Enligt Kairos bedömning kan det antas att 50 procent av all musik importeras momsfritt över Internet. Det skulle innebära ett momsfall på gissningsvis 0,3 miljarder kronor per år. Då det troligen köps färre datorprogram än musikkassetter och skivor, borde siffran för detta vara ungefär hälften så stor.

Spel om pengar omsätter betydligt större summor. Om hälften av alla spel i Sverige skulle gå utomlands skulle det innebära ett bortfall på fyra miljarder kronor per år. Vi räknar då även med eventuella sekundära vinster, kopplade till dem som arbetar med spel och skatter på detta.

När det gäller utflyttning har Kairos tillsammans med SCB tittat på en mängd olika varianter. Om fem procent av de heltidsarbetande inom privat sektor, 7 500 personer, flyttar utomlands ger det ett bortfall av skatteinkomster på cirka 15 miljarder kronor i konsumtionsskatt och inkomstskatt. Totalt motsvarar detta cirka 2,5 procent av statens inkomster. Eftersom vi har en relativt liten spridning i löner spelar det inte så stor roll att ett antal rika försvinner, då de ju ändå inte bidrar så mycket till statskassan.

Ovanstående uppgifter härrör från IT-kommissionens rapport 6/98 "IT och nationalstaten. Fyra framtidsscenarier." (SOU 1998:58), utarbetad av Per Florén och Mats Lindgren vid Kairos Future AB. Rapporten finns på IT-kommissionens webbplats under: <http://www.itkommissionen.se/itsite/pdf/rapp698.pdf>

4.3 SAMTAL

Vad kan staten göra?

Peggy Bruzelius: Min gissning är att förmögenhetsskatten i dag är negativ för statskassan; man förlorar antagligen mer i kapitalbeskattning än vad man tar in på hela förmögenhetsskatten. Sedan klamrar vi oss fast vid fastighetsskatten och säger att det i alla fall är en skattebas som inte flyttar. Nej, det är sant. Husen flyttar inte ut, men får man den här turistidyllsutvecklingen som är ett av scenariorna i rapporten "IT och nationalstaten" kommer naturligtvis fastighetsvärdena i Sverige att minska radikalt jämfört med omvärlden. I och med det urholkas även den skattebasen. Jag tror att det är oerhört akut att ta hand om de här frågorna. Annars hamnar vi i Sörgårds- eller turistskansenutvecklingen. I min värld är vi på god väg dit redan i dag.

Husen flyttar inte ut, men fastighetsvärdena i Sverige minskar radikalt om fastighets-skatten höjs igen.

Stefan Carlén: Frågan är hur vi ska lösa problemet med uteblivna momsintäkter när det gäller handeln med varor över Internet. Om det är så att staten förlorar mycket pengar på detta vore det väl en ganska god affär att inrätta en effektiv kontroll, i alla fall när det gäller de paket som passerar gränserna. Jag ser inte att detta är ett problem som inte går att överbrygga. Man kommer antagligen inte att nå allt. Men vad är alternativet egentligen? Det skulle i så fall vara att avskaffa momsen. En ost med hål i är i alla fall bättre än hål utan någon ost alls. Det finns en poäng med att plocka in de intäkter som man ändå får.

En ost med hål i är i alla fall bättre än hål utan någon ost alls. Det finns en poäng med att plocka in de momsintäkter som man kan få.

Daniel Stigberg: Fysiska varor kan vi absolut öppna och kontrollera. Svårare är det med ren kunskap som säljs digitalt. Ett exempel är SMHIs tjänst, där man levererar väderprognoser för en viss plats och tid. En kontrollorganisation kommer dessutom att kosta pengar. Ska kunden som handlar på elektronisk väg betala det, då missgynnas elektronisk handel mot andra sätt att handla på. Lagrådet ansåg att man inte skulle genomföra den nya lag som utökar möjligheten att öppna paket vid gränsen just därför att det inte är samhällsekonomiskt lönsamt. Deras motivering får väl stå för sig.

Men om vi inte beskattar elektronisk handel med moms missgynnas de vanliga butikerna som säljer böcker. Då kanske jag hellre handlar på Internet eftersom det är momsbefriat, fast jag egentligen skulle vilja handla för samma pris i Sverige. Det är inte heller bra. Hur vi än ser på det, blir det fel.

Madeleine von Heland: I detta politiska rum uppfattar jag att en majoritet av deltagarna inte kan acceptera att industristaten och industrialismen som struktur har tappat sin position som nav i det samhällsekonomiska drivhjulet. Jag tror inte att Anna Hedborg kan återta kontroll över samhällsekonomin hur hon än anstränger sig, därför att den verklighet som skulle ha gjort en sådan kontroll möjlig finns inte längre. Men de försök till kontrollstat som målas upp tycker jag är skrämmande.

Industristaten och industrialismen som struktur har tappat sin position som nav i det samhällsekonomiska drivhjulet.

Stefan Carlén: Det finns redan i dag väldigt många anställda på skattemyndigheter vars uppgift är att kontrollera att vi betalar in skatter. Det har tidigare i varje fall funnits många anställda inom tullen för att hindra att det smugglas varor. Jag tycker inte att det är så väldig konstigt att man ska hindra människor från att fuska med skatten eftersom vi ändå i demokratisk ordning har bestämt att vi ska betala skatt för vissa produkter. Jag ser inte det som att man målar upp någon stor hemsk kontrollstat à la 1984. Det är bara ett sätt att genomföra det som man har bestämt sig för att genomföra.

Jag tycker inte att det är så konstigt att man ska hindra människor från att fuska med skatten.

När det gäller konsultverksamhet via Internet är det säkert mycket svårare att driva in moms, men när det gäller varor som man ändå fysiskt måste transportera över gränserna undrar jag om man inte med ganska små resurser skulle kunna effektivisera den typen av kontroll? Det borde rimligtvis vara enkelt att se vilka paket som kommer från ett bokförlag i England t.ex.

Jens Baastrup: De som tillhandahåller varor och tjänster är näringsidkare. I alla länder finns en bokföringsskyldighet, i alla fall de allra flesta länder om vi inte pratar om rena skatteparadis. Det finns nog faktiskt en rätt stor kontrollmöjlighet. Problemet är väl hur man ska harmonisera och komma överens stater emellan hur det här ska fungera. Som vi har konstaterat vill nog alla stater värna om sin skattebas. Det finns nog lite större kontrollmöjligheter än vad som har framgått.

Vad bör staten göra?

Anna Hedborg: En åsikt som har framförts av flera talare är att hela IT-marknaden har ett behov av att stabilisera sig, att uppnå en sorts genomskinlighet. Det finns en otrygghet i själva mediet när det framstår som oreglerat och det kommer några säkert att utnyttja. Det kommer att inträffa ting som i sig kommer att leda till behov av kontroll och stabilitet via ett regelverk av något slag. Men här finns också en stor del av de möjligheter som den här marknaden representerar.

När jag satt i VPCs styrelse sade jag att vi måste göra en poäng av att vi i Stockholm har en väldigt speciell genomskinlighet och tydlighet i vår marknad. Möjligen är det något liknande vi skulle kunna göra på IT-marknaden, att skapa legitimationsinstrument och få den typ av infrastruktur runt den elektroniska affärsverksamheten som kan ge människor så mycket trygghet att man vågar utveckla och utvecklas på denna marknad. Därmed skapas också utrymme för åtminstone rimliga skatter på omsättning. Visserligen har vi alltid kvar bostäder och andra fasta inventarier som slutlig skatteälla, men det finns gränser för vad de orkar bära.

Det gäller att ligga lite före för att hitta de sociala delar som ger trygghet i Internetvärlden. Där finns nog en del innovationer att göra, också på samhällsnivå. Ett exempel är betaltrygghet. Om svenska staten lyckas få ordentliga identiteter i utnyttjandet av informationssystemen, så att vi lär oss

Med en bra infrastruktur runt den elektroniska affärsverksamheten vågar människor utvecklas på marknaden. Därmed skapas också utrymme för rimliga skatter på omsättning.

4. Vad bör och kan staten göra?

att hantera IT i vårt statliga system, är det ett infrasystem som i sig gör det oerhört inbjudande också för utländska företag att dra sig till Sverige.

Hans-Erik Holmqvist: Om elektronisk handel blir en succé eller ej vet vi inte ännu. Det beror på ett antal viktiga faktorer, som att man faktiskt får den vara som man beställer, eller att man vet att det pris som anges också är det som man slutligen kommer att få betala. Trygghet i relationer är väldigt viktigt när man sysslar med affärsverksamhet. Det gäller både för konsumenter och i relationen företag till företag. Om man inte vet inom vilket lands rätt som en viss konsumenttvist ska göras upp, skapas en osäkerhet som kan vara mycket hämmande för utvecklingen av den branschen. Vår bedömning av i vilken utsträckning detta kommer att påverka skattebaser har också betydelse. Det gäller för konsumenter allra mest, men också på företagssidan, där det ofta handlar om långsiktiga engagemang och stora beställningar. Det är oerhört viktigt att veta vilken rätt som ska gälla.

Trygghet i relationer är viktigt i affärsverksamhet. Därför är det oerhört viktigt att veta vilken rätt som ska gälla. Behovet är stort av en "legal infrastruktur".

Här finns någonting som staten Sverige eller andra stater skulle kunna "sälja", nämligen en legal infrastruktur. I gengäld skulle staten få intäkter som motsvarade investeringar i annan verksamhet. Ett exempel på vad man kan inrikta sig på är bättre hantering av immateriella rättigheter. För att vara ett så pass IT-avancerat land är vi ganska dåliga på att bevaka våra licenser. Det andra som Sverige skulle kunna utveckla och också sälja, det är att utveckla den offentliga sektorn. Utvidgad självbetjäning, interaktiva blanketter och liknande har redan föreslagits. Om vi gick i spetsen för att förändra och göra den offentliga sektorn och myndigheterna mer "IT-fierade", är det mycket möjligt att det också i sin tur skulle skapa möjligheter för företag som specialiserar sig på att utveckla just gränssnitt mellan myndighet och individ eller myndighet och företag.

Den andra viktiga frågan när det gäller handel är logistik. Där kan man också tänka sig att Sverige skulle kunna utveckla sig. Vad ska vi göra med Posten AB? Hur ska staten eller skattebetalarna se på sin ägarroll där och hur ska den utvecklas? En annan möjlighet är att vi lever på randen till låglöneområden, det kan också ge affärsverksamhet, som det här exemplet med skjorttillverkningen i Oviken. Även om jag vill varna för konsumenträtten i sammanhanget, är det en möjlighet att kunna utveckla den typen av verksamhet.

Man ska inte stirra sig blind på att alla led i en affärsverksamhet måste ske digitalt. Det finns mycket att vinna genom att utveckla bl.a. marknadsföring.

Sedan anser jag att man inte ska stirra sig blind på att alla led i affärsverksamheten måste ske digitalt för att det ska vara bra. Det finns mycket att vinna bara genom att man utvecklar marknadsföring, konsumentinformation eller produktinformation.

Peggy Bruzelius: Vi har talat om skattebaserna, intäktssidan och utgifterna som helt separata fenomen. I min bransch, finansbranschen, finns något som heter arbitragörer. Arbitragemöjligheter uppstår när man har imperfekta marknader och olika regler på olika marknader och det finns goda möjligheter att tjäna pengar på det. Den främsta effekten av IT är förbättrad

kommunikation och nära nog perfekt information. Det här kan skapa stora möjligheter för arbitrage när det gäller skatter och välfärdssystem. Det kan alltså påverka både skattebaserna och kostnaderna.

IT ger förbättrad kommunikation och nästan perfekt information. Det skapar stora möjligheter för arbitrage när det gäller skatter och välfärdssystem.

Man kan tänka sig personer som väljer att ha sitt kapital (legalt eller illegalt) någonstans där kapitalskatten är lägst, arbetar större delen av sitt liv någonstans där inkomstskatterna är låga och utnyttjar välfärdssystemen där de är optimala. I en förlängning får vi effekter både på utgifts- och inkomstsidan. Enda vägen ur det är den typen av försäkringslösningar som vi har diskuterat, att det över en livstid i någon mån är individen själv som finansierar en stor del av det här. Annars kommer vi och de flesta andra länder i världen att råka ut för detta. Det är inte bara ett svenskt problem.

Stefan Carlén: Om jag får drista mig till att göra en liten klass- och könsanalys av de förslag som Per Florén kom med, så säger den att flera av dem skulle slå mot resurssvaga grupper. Att välja servicenivåer genom att betala avgifter osv. vet vi slår framför allt mot lågavlönade och lågutbildade. Försäkringslösningar som vi pratade om slår väldigt hårt mot LO-grupper, för de har mycket större risker än vad SACO-grupper har.

Det civila samhället är för mig detsamma som staten, att staten och medborgarna ska växa ihop och påverkas ömsesidigt. Det civila samhället ska påverka staten politiskt. Men det som jag tror att du menar är diskussionen om ett civilt samhälle där det framför allt handlar om att offentlig åtaganden ska utföras av det naturliga nätverket, grannar, församlingar, familj osv. Vi vet också att den typen av lösningar, som att lägga över barnomsorg och äldreomsorg på familjer och grannar, kommer att drabba kvinnor som kommer att få ta ett större ansvar. För det är inte männen som är hemma och tar hand om svärmor.

Många av de framförda förslagen är från min synpunkt helt oacceptabla. De slår framför allt mot lågavlönade och lågutbildade.

Diskussionen om risk och ansvar går ut på att man skulle ta mer ansvar om man utsätter sig för risker. Om man har otur att födas i en familj där alla röker eller vissa är alkoholskadade eller det finns narkotika, då ska man också få betala för detta. Hela välfärdsstaten är uppbyggd på att försöka minimera riskerna för de här resurssvaga grupperna. Det kan gälla alltifrån att företagare ska ha rätt att ta blodprov. Ja, det kan vara väldigt bra för det enskilda företaget, men samhället som helhet förlorar på det eftersom vi vet att det bästa sättet att rehabilitera personer som har drogproblem är att de kommer in och får jobb. Den lösningen kan drabba vissa företagare hårt, men samhället tjänar på det. Därför är många av de framförda förslagen från min synpunkt helt oacceptabla, så länge jag inte ser något jättehot mot skatteintäkterna. Men det är ett politiskt val.

Daniel Stigberg: Jag tycker att vi är alldeles för negativa, för det finns ju otroligt stora möjligheter med den nya tekniken. I Sverige har vi i dag mycket omfattande kunskaper om IT. Om bara några år kommer vi att ha mest datorer per person i Sverige, vilket är väldigt imponerande. Det skulle vi kunna göra någonting av.

Lena Askling: Min slutsats av den här dagens diskussion är att vi nog får acceptera att allting inte går att kontrollera och att med de öppna gränserna i den nya världen gäller helt andra villkor än tidigare. Vi får ta vara på möjligheterna och se vad de ger för eventuella nya skattebaser. Vad är det för värld som vi vill leva i? Allting handlar ju både i början och i slutet om människors värderingar och önskningar och drömmar och behov.

Vi kan skapa förutsättningar i det här landet för att människor ska vilja vara och verka här, inte bara därför att det är enklast att tjäna pengar utan därför att här har jag och min familjs kulturella behov och andra behov störst möjlighet att utvecklas. Det styr vart jag tar vägen och var jag vill jobba. Vi har en tendens att glömma bort att det är människors behov som avgör var vi hamnar och vilka regler vi kan enas om i samhället. Utgår man från det behöver man inte ha den här våldsamma kontrollen.

Samhället, de som har makten för närvarande måste göra det trovärdigt att Sverige är det land som kommer att skapa de här bästa förutsättningarna. Jag tycker att vi har varit fruktansvärt dåliga på det under hela 90-talet. Vi har bara hängt med huvudet och sörjt över hur usla vi är och hur fel vi gjorde och dividerat om vems skuld det är att det blev som det blev. Det är verkligen dags att sluta med det, för det finns ju saker som gör att vi väljer att stanna här. Det har visat sig att även mycket rika och framgångsrika och begåvade människor tycker att det är bäst att bo i det här landet. Det tycker jag också att staten måste bli mycket bättre på att förmedla, i stället för att skapa ett slags byråkratisk kontrollapparat som människor tycker illa om.

Vi bör vara stolta över att vi har ett samhälle och en stat som faktiskt inte ser ut som alla andra. I internationaliseringens tecken finns det väldigt många forskare som pekar på att det är de kulturella särarterna, nations-tillhörigheten, som blir allt viktigare för att vi ska kunna identifiera oss själva. När villkoren för företagen blir alltmer lika är det viktigt att villkoren för individen skiljer sig lite mer. Vi i Sverige har rätt mycket som vi kan bevara och som också kan locka andra.

Anne-Marie Lindgren: Om man ska diskutera vart utvecklingen håller på att ta vägen är det nyttigt att ibland gå tillbaka till gamla föreställningar om framtiden. Vad man väldigt tydligt ser är att ingen av 1890-talets framtidsprofeter lyckades fånga in den utveckling som faktiskt inträffade. Fallgropen är alltid att utgå ifrån läget som det är i dag, de krafter och inte minst styrkeförhållanden som existerar och den riktning utvecklingen tycks ha. Men utvecklingen fortsätter ju aldrig i tangentens riktning. Snarare fungerar det gamla hegelianska schemat; tesen, antitesen och så småningom syntesen.

Vad 1890-talets framtidsprofeter glömde att räkna med var arbetarrörelsens framväxt. Jag vet inte vad det är vi nu glömmer att räkna med, men så här i inledningsskedet till en stor teknisk utveckling är det självklart att vissa sektorer är före andra i utvecklingen. Deras intressen styr väldigt mycket av vad som händer. Men det kommer inte att fortsätta att vara på det sättet. Tekniken kommer att sprida sig till andra sektorer. Motkrafter kommer att

Det har visat sig att även rika, framgångsrika, och begåvade människor tycker att det är bäst att bo i Sverige. Det måste staten bli bättre på att förmedla.

Våra värderingar av vad som är ett gott samhälle har lika mycket betydelse för utvecklingen som de faktiska möjligheterna att handla över Internet.

mobiliseras. Man kommer att upptäcka nya möjligheter att utnyttja det på andra sätt.

Därför är det lika farligt att vifta bort det med ett "det händer ingenting speciellt, vi kan fortsätta precis som förut" som att säga att det nu går åt det här hållet och det är bara att anpassa oss till det. Det handlar om att vara väldigt öppen inför olika alternativ. Som Lena Askling är inne på, att inte glömma att utvecklingen är påverkbar. Utvecklingen är inte objektivt given av en expert som har bestämt att det ska bli på det här sättet. Det som är våra värderingar av vad som är ett gott samhälle har naturligtvis precis lika mycket betydelse för utvecklingen som de faktiska möjligheterna att handla över Internet.

Man måste tänka till på vem det är som har nytta och glädje av samhällets service. Hur motiveras avgifter och skatter?

Nils-Göran Olive: Jag gick hit och trodde att vi skulle prata om något slags hot mot skatteinkomster. Under dagen tycker jag mig ha blivit klokare och jag ansluter mig nu till dem som snarare funderar på vad det är som samhället står för som man kan ta betalt för.

Hittills har det smusslats rätt mycket med detta att man tar ut avgifter och skatter, folk ska helst inte märka det, verkar det som. I dag har vi kommit in på att man kanske måste tänka till på vem det är som har nytta och glädje av samhällets service. Hur sker kopplingen mellan den skattskyldige och det man utför som samhälle för att motivera avgifter och skatter? Den kopplingen kommer att synas närmare i sömmarna framöver. Då blir det blir naturligtvis knepigt om nyttan infinner sig vid pensioneringen, långt efter det att man så att säga betalade för sig. Det där är intressanta problem som vi får fundera på.

Vad vi har kommit fram till är att den här nya situationen kräver någon form av överenskomna regelsystem och institutioner som utför vissa typer av kontrollåtgärder eller garantifunktioner. Det där är ingenting som sker av sig själv. Det är något som samhället kan hjälpa fram, men som det också är nödvändigt att på något sätt finansiera.

Det är typiskt svenskt att ha så dåligt självförtroende, att inte tro på det som vi tycker är bra. Vi är bra här i Sverige!

Jens Baastrup: Vi har pratat om Sveriges konkurrenssituation gentemot andra länder och vilka fördelar Sverige har. Sedan har vi tittat på om vårt nuvarande välfärdssamhälle är en konkurrensfördel eller inte. Jag känner en typisk svenskhet i vårt dåliga självförtroende vad gäller det som vi faktiskt tycker är bra. Framtiden får väl visa om vi har en konkurrensfördel i ett allmänt välfärdssamhälle, och i den mån vi inte kan leva upp till våra mål kanske vi måste ändra på det. Vad jag efterlyser är att vi, staten, bestämmer oss för hur det ska se ut, att *det här* är bra. Vi är bra här i Sverige. Vi får bygga på det och inte bara se en massa problem som vi inte kan leva upp till.

5. Avslutning

Anna Hedborg, ESO

– Det är inte alldeles enkelt att fånga in det som är IT-samhällets effekter. Det framstår som sannolikt att företagsskatter och kapitalskatter först kommer att konvergera. Där ligger vi dessbättre relativt väl till, utom möjligtvis vad gäller förmögenhetsskatten. När det gäller individskatter återstår att se hur mycket som faktiskt påverkas. Från flera håll har ökad kunskap efterlysts om vilka som flyttar och varför. När det gäller varubeskattning så är den trots allt viktig i de flesta samhällen. Där kommer det sannolikt att hända någonting på den internationella arenan vad gäller samhällseffekter och gemensamma regelverk.

Det är väldigt viktigt, som har sagts här på slutet, att våga se institutionen Sverige som någonting som man faktiskt kan göra någonting åt, bl.a. genom politiken. Jag tror för min del att vi ligger mycket väl till i den utveckling som nu pågår. Vi har också ganska goda förutsättningar att skapa de lagar och regler som ger IT-användarna trygghet. Det är en väsentlig komparativ fördel på det här området.

Jag skulle vilja sluta där jag började. De samhällen kommer att vara starka, både som samhällen för sina invånare (vare sig de är mer momentana eller är stabilt boende här) och för sina företag, som lyckas förena rättvisa och effektivitet också i den nya tiden. Det gäller alltså att ha kontroll på vad som händer och att ligga i frontlinjen. Det är viktigt. Vår förhoppning var att den här dagen ska kunna användas som en grund för det.

Gunnar Hedborg, IT-kommissionen

– Jag vill säga att det är en förmån att få leva just nu. Jag tycker att vi i Sverige har utomordentligt goda förutsättningar att försöka göra något konstruktivt av de nya möjligheterna. Men det kräver av oss att vi är lyhörda, att vi har en förmåga att vara flexibla. Att vi i tid kan korrigera kursen när förutsättningen för den gamla kursen inte längre gäller.

Jag vill också sluta med att återknyta till det som jag talade om inledningsvis. För mindre än sex år sedan fanns det två användare av world wide web i världen. Låt oss säga att vi för fyra år sedan hade suttit runt det här bordet med anledning av att vi hört talas om något nytt som hette world wide web och diskuterat vad det skulle innebära för vårt samhälle, för vår utveckling. Tror ni då att vi hade talat om möjligheterna att köpa böcker från USA, billig alkohol och tobak från Tyskland eller spel på internationella kasinon via Internet? Ni kan ju bära med er den frågan och fundera lite på den. För min egen del är svaret nej på alla de frågorna.

Vi kan också fråga oss vad vi skulle prata om, om vi sitter här om fyra år?

6. Deltagare i samtalet

Lena Askling, ledarskribent*, Aftonbladet.

Jens Baastrup, advokat, skattejurist, Hamilton & Co Advokatbyrå.

Peggy Bruzelius, olika styrelseuppdrag.

Stefan Carlén, förbundsekonom, Handelsanställdas förbund.

Ronald Fagerfjäll, frilansskribent.

Per Florén, konsult, Kairos Future AB.

Anna Hedborg, ordförande, Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO).

Gunnar Hedborg, kanslichef, IT-kommissionen.

Madeleine von Heland, lektor, konsthistoriska institutionen, Stockholms universitet.

Hans-Erik Holmqvist, planeringschef, Statsrådsberedningen.

Ulf Höglind, universitetsadjunkt, Institutionen för ekonomi, statistik och ADB (ESA), Högskolan i Örebro.

Lars Jagrén, ekonom, Industriförbundet.

Anne-Marie Lindgren, chefredaktör, Tiden.

Per Lundborg, forskare, Fackföreningsrörelsens institut för ekonomisk forskning (FIEF).

Nils Mattson, professor i skatterätt, Juridiska institutionen, Uppsala universitet.

Nils-Göran Olive, adjungerad professor, IDA Datavetenskap, Linköpings universitet, samt konsult, Cepro.

Weje Sandén, redaktör, Veckans Affärer, f.d. sekreterare, IT-kommissionen.

Daniel Stigberg, författare till rapporten "Digitala varor, välfärdens faror?" för ESO och IT-kommissionen 1998.

Leif Vindevåg, utredningschef, Stockholms fondbörs.

Torsten Österman, forskningschef, Forskningsgruppen för samhälls- och informationsstudier (FSI).

* Samtliga angivna befattningar gäller tidpunkten för samtalet, dvs. 2 juni 1998.

8. Delägare i samhället

Ena sidan, utvecklingen av IT-teknik

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Ena sidan, utvecklingen av tekniska lösningar för att hantera

Bilaga 1

DIGITALA VAROR, VÄLFÄRDENS FAROR?

Daniel Stigberg, rapport till ESO och IT-kommissionen 1998

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	57
1 INTRODUKTION	59
2 NÄTHANDELN	63
2.1 VAR STÅR VI I DAG?	64
2.2 HUR KOMMER DET ATT BLI?	65
3 DEN ELEKTRONISKA HANDELNS EKONOMI	67
3.1 DEN PERFEKTA MARKNADEN?	67
3.1.1 PRISKONKURRENS	68
3.1.2 FÖRTROENDE PÅ MARKNADSPLATSEN	71
3.1.3 PRODUKTDIFFERENTIERING	72
3.1.4 ETABLERINGSKOSTNADER	75
3.1.5 PRISDISKRIMINERING	79
3.1.6 GIGANTISKA MONOPOL ELLER MILJONTALS SMÅ BUTIKER?	80
3.2 ÖVRIGA EKONOMISKA EGENSKAPER	81
3.2.1 KAPITALFLÖDEN OCH MIKROBETALNINGAR	81
3.2.2 JÄMVIKTSMEKANISMER PÅ MARKNADEN	85
4 DEN ELEKTRONISKA HANDELNS EFFEKTER PÅ STATSINKOMSTERNA	86
4.1 GLOBAL HANDEL	86
4.2 ARBETSMARKNADSFRÅGOR	87
4.3 SKATTEBETALARE PÅ FLYKT!	90
4.3.1 BESKATTNING	91
4.3.2 ÖVERLEVER DET SVENSKA SKATTESYSTEMET EN GLOBAL MARKNAD?	92
4.3.3 BÖR NÄTET BELÄGGAS MED PUNKT- OCH MERVÄRDESKATT?	94

<u>5 SAMMANFATTNING</u>	97
<u>6 AVSLUTNING</u>	101
<u>7 LITTERATURFÖRTECKNING</u>	102
<u>8 BILAGA 1: DIGITALA PRODUKTER</u>	107
<u>9 BILAGA 2: SKATTEKONTROVERSEN INTERNET-HANDELN</u>	108

1 **Introduktion**

Den tekniska utvecklingen har under de senaste åren banat väg för ett nytt sätt att handla varor och tjänster, s.k. elektronisk handel. Om man tror på Internetkonsulternas prognoser kommer den elektroniska handeln utvecklas till en omfattande kommers; bara i år förutspås svenskarna handla för 5,8 miljarder kronor på Internet¹. Denna handel kan således komma att bli en viktig del av samhällsekonomin och det är därför angeläget att studera hur den elektroniska handeln kan komma att förändra ekonomin.

Det har spekulerats i att konkurrensen på Internet är i det närmaste fullständig. Transaktionskostnaderna påstås vara nära noll, etableringshindren sägs vara minimala och marknaden kan uppnå jämvikt omedelbart (OECD IE4 [1998], s. 6). Vidare hävdas att behovet av mellanhänder kommer att minska drastiskt (ibid). Med priset som främsta vapen kommer tusentals Internetbutiker konkurrera om konsumenterna, vilket kommer att ha inflationsdämpande effekter på ekonomin (Yardeni [1996], Internet). Därtill kommer elektroniska betalningssystem tvinga centralbankerna att föra en återhållsam penningpolitik, vilket ytterligare skulle dämpa inflationen (Marimon, Nicolini & Teles [1997], s.29-31). Konsumenterna och samhället skulle alltså vara vinnarna i den elektroniska handelns ekonomi.

Allt flera börjar nu ifrågasätta riktigheten i ovanstående påståendena som de bedömer vara spekulativa (OECD IE4 [1998], s. 6). Kunskapsläget om den elektroniska handeln är ännu knapphändigt, både nationellt och internationellt, och forskningen är ännu i sin linda. Syftet med denna rapport är dels att med hjälp av nationalekonomisk teori ge en översikt över vilka effekter den elektroniska handeln kan förväntas få och att med hjälp av dessa effekter, undersöka om konkurrensen verkligen är fullständig, dels att bedöma hur den svenska statens inkomster generellt kan komma att påverkas av den elektroniska handeln. Denna rapport skall vara underlag till en rundabordsdiskussion med ESO² och IT-kommissionen i juni 1998.

¹ Enligt en nyligen presenterad studie av företaget Projector Strategi (E&Y 1998, s.28).

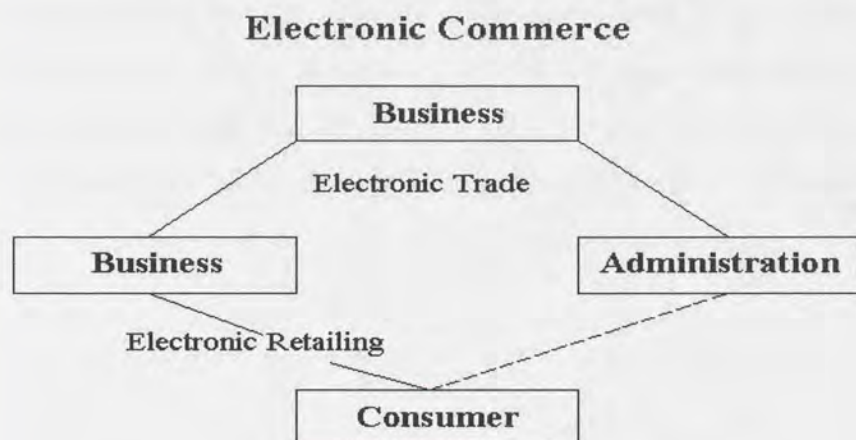
² Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi.

Eftersom den elektroniska handeln fortfarande befinner sig i ett utvecklingsskede riskerar en översikt av den elektroniska handeln att bli stapplande. Genom att utgå från de egenskaper som detta medium har och anta att dessa skall visa sig någorlunda beständiga, kan man ändå hoppas att översikten något så när beskriver framtiden. Vi kan se en analogi i bilens utveckling. När den första bilen såg dagens ljus för ca 100 år sedan, var det ingen som exakt kunde veta vilka effekter den skulle få på samhället. Genom att studera bilens egenskaper torde dock en eftertänksam person förstått vilka dramatiska förändringar uppfinningen kunde leda till. För även om bilen genomgått stora omdaningar under dessa hundra år så är grundstrukturen densamma.

Begreppet elektronisk handel är ett vitt begrepp som i den anglosaxiska definitionen av *electronic commerce* oftast kategoriseras i fyra undergrupper (se *figur 1*)³. Typen av elektronisk handel beror mycket på vilka de inblandade parterna är. Denna rapport är fokuserad på *electronic retailing*, som skulle kunna översättas till elektronisk hemförsäljning, dvs. IT-baserade affärsförbindelser mellan företag och konsumenter (De Bernardi, Larsson & Larsson [1997], s.70).

³ I medierna går det praktiskt taget dagligen att läsa eller höra om Internethandel, elektronisk detaljhandel, elektronisk affärsverksamhet, elektronisk affärskommunikation, Electronic Data Interchange (EDI) eller någon annan form av elektronisk handel. Begreppsförvirringen tycks vara stor och någon tydlig definition av elektronisk handel går inte att finna. För olika definitioner se t.ex.: OECD GD185 1997, s.6; Utvärderingsrapport för projekt STELHA 96, s. 3; Fredholm, P., 1996, s. 8; U.S. Department of Defence, Internet; och Lennartsson, S., 1992, s. 15. Inte ens de stora världsorganisationerna har kunnat enas kring en definition; OECD, EU och USA har alla olika definitioner (OECD GD185 [1997], s.6).

Figur 1 Klassificering av elektronisk handel.

Källa: De Bernardi, M., Larsson, F. & Larsson, J. 1997, s.70.

Anm: Det finns i dag ingen benämning för administration-to-consumer, men denna form av elektronisk handel är mycket tänkbar, t.ex. skulle en skattebetalare kunna deklarerera och betala kvars-katt elektroniskt (Esprit [1996], Internet).

Det är viktigt att komma ihåg att det finns stora synergieffekter mellan de olika formerna av elektronisk handel och i vissa fall blir diskussionen ofullständig om inte samtliga former berörs (Tapscott, D. [1998], s.192). Det är också viktigt att poängtera att elektronisk handel inte är beroende av Internet. Internet är bara ett, om än det viktigaste, av flera medium som elektronisk handel nyttjar. Hädanefter kommer dock begreppet elektronisk handel användas synonymt både med elektronisk hemförsäljning och Internethandel.

Rapporten är indelad på följande sätt: I kapitel 2 beskrivs hur näthandeln ser ut och vart den är på väg och sedan presenteras i kapitel 3 den elektroniska handelns ekonomiska egenskaper. Efter detta följer i kapitel 4 en diskussion om vilka effekter dessa egenskaper kan få på statens inkomster. Kapitel 5 sammanfattar de slutsatser som dragits.

Den elektroniska handeln skulle inte vara så betydelsefull om inte Internet funnits och därför är det kanske inte så konstigt att informationen som den här rapporten är baserad

på har samlats in på just Internet. Newsletters, sökagenter⁴, Internet- och databas-sökningar har använts för att hitta relevant och aktuell information. Av samma anledning har även IT-orienterad press såväl som vanliga tidningar använts. Litteraturen har bestått av såväl nyskrivna verk specialiserade på elektronisk handel som generella nationalekonomiska böcker. Utöver den tryckta litteraturen har även ett antal seminarier om elektronisk handel besökts för att få en så nyanserad bild som möjligt⁵.

⁴ En sökagent är ett datorprogram som, anpassat för varje individ, förflyttar sig runt på nätet och utför en bestämd uppgift (Dahl & Lesnick [1996], s.295-296).

⁵ Dessa är bl.a. Framtidens affärer – ett seminarium om elektronisk handel arrangerat av Uppsvenska Handelskammaren för Uppsala län och en rundbordsdiskussion om elektronisk handel anordnad av KFB.

2 Näthandeln

Det finns i dag ett ofantligt utbud av varor och tjänster på Internet. Numera kan i princip allt, utom vissa färskvaror och personnära tjänster, handlas på Internet. I många prognoser har 1998 pekats ut som det år då den elektroniska handeln kommer ta fart (Akerwall, S. & Jenselius, M. 1998, s.32). Varför förväntas svenska konsumenter börja handla på Internet? Internetentusiasterna hävdar att den elektroniska handeln har framförallt fem fördelar gentemot övrig handel⁶: Internetbutikerna kan hålla lägre priser, ett större sortiment och bättre öppettider. Det är dessutom enklare att hitta en produkt på Internet och åtkomligheten är större (varor som inte finns lokalt blir tillgängliga).

Den elektroniska handeln kan delas in i framförallt två grupper; varor och tjänster som kan leveras digitalt respektive varor och tjänster som måste levereras fysiskt.

- **Digitala varor och tjänster** kan under hela handelsprocessen hanteras via Internet. Det är just inom handeln med dessa varor och tjänster som Internets alla fördelar kan nyttjas maximalt och det är därför sannolikt att digitala varor och tjänster kommer dominera den framtida elektroniska handeln. Programvaror, tidningar och musik behöver inte längre distribueras med traditionella metoder utan kan i digital form levereras direkt till konsumenterna. Detta innebär att varornas väg till slutkund inte längre behöver gå via butiker, kiosker eller några andra mellanhänder. Redan i dag använder konsumenter Internet för att handla flygbiljetter och sköta sina finansiella transaktioner (U.S. Dept. Commerce [1998], s. 27-33). Allteftersom användandet av Internet ökar berörs även yrkesområden som konsulttjänster, underhållningssektorn, försäkringsbranschen, utbildningsväsendet och hälsovården⁷.
- **Försäljning av fysiska varor** kan skötas på Internet, men kräver att varorna transporteras till kunderna. Genom att effektivisera produkt- och lagerhanteringen och genom att automatisera orderhanteringen kan Internetföretagen pressa

⁶ Se t.ex. Akerwall & Jenselius [1998], s.32-33 eller Esprit [1996], Internet.

⁷ Ett exempel på hur branscherna kan komma att förändras utgör piratkopieringen av musik, se bilaga 1.

distributions- och transaktionskostnaderna. Globalt är det främst böcker, skivor och andra standardiserade varor som beställs på Internet; svenska Internetkonsumenter är dessutom flitiga beställare av sprit och tobak (Pehrson, L. [1998], s.A17). Varusortimentet på Internet utökas dagligen med nya produkter och snart finns nästan allt att tillgå⁸.

Mellan dessa kategorier finns även en svårbestämbar gränsszon. Sveriges meteorologiska och hydrologiska instituts (SMHI) energibesparingssystem är ett exempel på hur komplexa produkter/tjänster som elektronisk handel tillåter⁹. SMHI:s partner levererar styr- och reglerutrustning som kan räkna ut vilken effekt sol, vind och temperatur har på ett hus inomhustemperatur. SMHI förser sedan styr- och reglerutrustningen med väderprognoser via Internet. Detta ger en effektivare värmereglering som, enligt SMHI:s bedömning, kan minska energikostnaderna med 10-20 procent. Styr- och reglerutrustningen (varan) fyller bara sin funktion så länge SMHI:s prognoser (tjänsten) levereras kontinuerligt; gränsen mellan vara och tjänst suddas således ut.¹⁰

2.1 VAR STÅR VI I DAG?

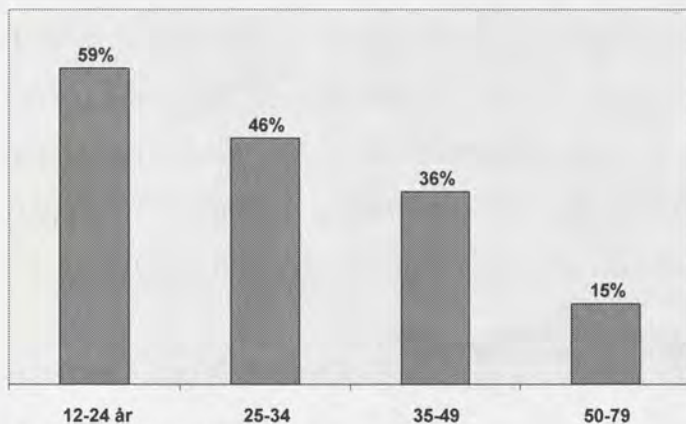
Sifo genomförde under perioden oktober 1997 - februari 1998 4.000 telefonintervjuer per månad för att kartlägga svenskarnas Internetanvändning. Resultatet visade att var tredje svensk (34%) mellan 12 och 79 år surfar någon gång eller oftare per månad (se *figur 2*). Det är tydligt att svenskarna nu har börjat använda Internet till mer än bara e-mail, vilket även bekräftas av andra undersökningar med liknande resultat (se t.ex. Infratest Burkes februariundersökning). Nästa steg för svenskarna är att börja handla på Internet och redan i år förutspås vi handla för 5,8 miljarder kronor¹¹.

⁸ Det går att beställa blommor, datorer, bilar, matvaror etc. I Sverige är det numera t.o.m. möjligt att beställa färsk fisk (ComputerSweden nr 34 [1998], s.24)!

⁹ Se <http://www.smhi.se/sgn0104/mb/et.htm> för vidare info.

¹⁰ Intervju med Ola Hjärtström på SMHI.

¹¹ Enligt en nyligen presenterad studie av företaget Projector Strategi (E&Y [1998], s.28).

Figur 2. Andelen av svenskarna som surfar fördelat på ålder.

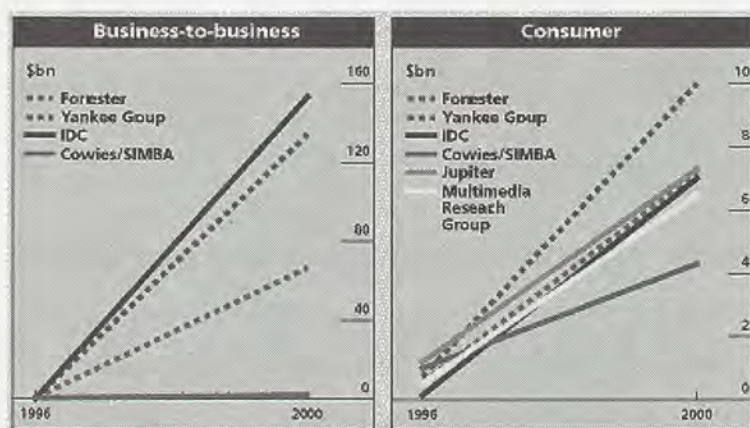
Källa: Sifo 1998. Internet.

Elektronisk handel har nu börjat ta fart på allvar, trots det är det ännu få Internettjänster som går med vinst (Morgan Stanley [1998], s.vi). Exempelvis har flaggskeppet inom den elektroniska handeln, den berömda amerikanska Internetbokhandeln, Amazon, hittills gått med förlust (Clark [1998], Internet). En annan berömd Internetbutik, Virtual Vineyards, hyllades när deras omsättning nådde \$225,000 under det första kvartalet 1996, trots att de flesta av USA:s centralt placerade vinbutiker presterar bättre (Cairncross [1996], s.129). I USA, där elektronisk handel fått störst spridning, utgör elektronisk hemförsäljning endast 1 % av den totala detaljhandeln (U.S. Dept. of Commerce [1998], s.7). Frågan är hur den elektroniska handelns omsättningen kommer utvecklas; kommer de hittills dåliga resultaten skrämja bort företag från Internet eller står vi de facto inför en digital handelsrevolution?

2.2 HUR KOMMER DET ATT BLI?

OECD räknar med att 1997 års elektroniska handel kommer att tiofaldigas inom två år (OECD [1997], Internet). Amerikanska Internetbutiker kommer förvisso fortfarande omsätta mest, men även den elektroniska handelns omsättning i Västeuropa kommer att öka kraftigt, från dagens 1 miljard dollar till 30 miljarder dollar år 2001. Detta spår analysföretaget IDC (ComputerSweden nr 13 [1998], s.28). De delar av den elektroniska handeln som förväntas öka snabbast är spel-/kasinoverksamhet, försäkringar och underhållning (OECD GD185 [1997], s.25).

För att förstå den elektroniska handelns potential måste man komma ihåg att användandet av Internet till stor del är en generationsfråga. I *figur 2* är det tydligt att det är den yngre generationen, personer mellan 12-24 år, som använder Internet mest. För denna generation är Internet en naturlig del av livet (Tapscott [1998], s.15ff). För de som använder Internet är det också naturligt att handla där¹². När svenskarna väl börjar handla så kan de förväntas fortsätta; det har nämligen visat sig att kunder som har provat att handla på nätet i stor utsträckning handlar igen (Tapscott, D. [1998], s.191).

Figur 3. Några amerikanska analysföretags prognoser över den elektroniska handelns omsättning, år 1996-2000.

Källa: Christopher Anderson The Economist, 10 maj 1997, Internet.

Enligt de tidigare nämnda prognoserna och de i *figur 3* kommer den elektroniska handeln växa markant de närmaste åren. Många har emellertid ifrågasatt prognosernas trovärdighet. De är nämligen svårt att mäta den elektroniska handeln, än svårare att förutse dess tillväxt. Detta då den elektroniska handeln befinner sig i ett tillväxtskede. Andra orsaker till att prognoserna är osäkra och skiljer sig åt är att ingen bestämd definition av den elektroniska handeln finns och att det är svårt att särskilja den elektroniska handeln från den övriga. Bakom merparten av prognoserna står privata företag vars definition av den elektroniska handeln oftast inte framgår. Det är också troligt att företagen tenderar att vara överoptimistiska eftersom de livnär sig som konsulter inom elektronisk handel. (OECD GD185 [1997], s. 3, 6-7)

¹² Hela 73 % av Internetanvändarna hade maj 1997 handlat elektroniskt den senaste månaden. Dock är det inte bara ungdomar som kommer att handla på nätet, utan hos hela svenska folket finns det en stor villighet att få tjänster elektroniskt utförda, oavsett om man i dag använder datorer och Internet eller inte. (Timander, J. & Österman, T. [1997], s.30)

3 Den elektroniska handelns ekonomi

Vi står i dag inför en helt ny marknad/handelsplats med egenskaper som kan få långtgående effekter på allt från produktion till konsumtion. Detta kapitel kommer att beskriva hur samhällsekonomin kan komma att påverkas allteftersom de fysiska marknaderna blir virtuella. Elektronisk handel är inte bara en automatiserad postorderförsäljning utan ett helt nytt sätt att sälja varor och tjänster. I dagens ekonomi har kunskap och information blivit en del av produkterna, dvs. kunskap utgör en allt större del av nationalproduktens förädlingsvärde (Lundgren & Wirberg [1997], s.10ff). På de digitala marknaderna och genom elektronisk handel kan kunskap enkelt adderas till produkterna och just därför kan elektronisk handel komma att bli en viktig del av framtidens ekonomi. Elektronisk handel kommer sålunda att medföra stora förändringar; den intressanta frågan för en nationalekonom är vilka?

3.1 DEN PERFEKTA MARKNADEN?

Det finns analytiker som hävdar att den nya tekniken och övergången till elektronisk handel kommer att skapa den friktionsfria kapitalismen (Cairncross [1997], s.136). Ekonomer kan ännu inte avgöra om elektronisk handel kommer att efterlikna den s.k. perfekta marknadsekonomin men de kan beskriva den elektroniska handelns särheter. Konkurrensen på en marknad sägs vara fullständig om (Choi, Stahl & Whinston [1997], s.28):

- (i) Det är enkelt för potentiella köpare och säljare att etablera sig på marknaden respektive lämna marknaden (inga etableringshinder).
- (ii) Det finns många säljare och köpare som var för sig inte kan påverka priset (aktörerna är s.k. pristagare).
- (iii) Produkten/tjänsten är homogen (ingen differentiering av produkten/tjänsten).
- (iv) Priset och kvalitén på produkten/tjänsten är känd för alla marknadsaktörer (perfekt information).

Vid en snabb granskning tycks Internet kunna uppfylla dessa punkter. Den elektroniska handeln kan komma att skapa en marknad med nära fullständig konkurrens, dvs. en mycket effektiv och konkurrensutsatt marknad, eftersom antalet säljare och köpare är många (global marknad), transaktionskostnaderna minimala, tillgången till information om produkter och priser är god och etableringshindren är obefintliga. Resurser kommer användas på ett sådant sätt att det är omöjligt att öka välbefinnandet hos en individ utan att minska det hos en annan. (Choi, Stahal, & Whinston [1997], Internet)

Å andra sidan kan Internets säregenheter också resultera i en marknad dominerad av ett fåtal företag och ett fåtal länder. Exempelvis gynnas ledande mjukvaror av stordriftsfördelar, standardisering och nätverkseffekter, vilket, för respektive mjukvarusegment, kan de facto resultera i monopol. Bör myndigheterna ingripa för att uppmuntra konkurrens och är det i sådana fall möjligt? Vilka marknadsinterventioner finns att tillgå och hur hindrar man dem från att drabba effektiva företag? Reglering av marknader med obefintliga etableringshinder, dvs marknader som inte är naturliga monopol, tenderar att inte fungera. Splittring av vertikalt integrerade företag kan förhindra monopolbeteende, men vilka företag bör splittras? (Choi, Stahal, & Whinston [1997], Internet)

3.1.1 Priskonkurrens

I en aktuell rapport håller USA:s handelsdepartement för troligt att priskonkurrensen på nätet kommer öka framöver (U.S. Dept. of Commerce [1998], s.44). Om så sker kan prisstrukturen på Internet på sikt sätta press på nationella prisstrukturer och skattesystem (Cairncross [1997], s.13). När Sverige nyligen beslutade att sänka skatten på tobak var en orsak den stora privatimporten av cigaretter på Internet (Carlbom [1998], s.A11). Det blev ohållbart i längden att ett paket cigaretter som kostade 45 kronor i Sverige fanns tillgängligt på Internet för mellan 20-25 kronor (ibid). Antalet direkta konkurrenter är ofta betydligt fler för en Internetbutik än för en lokal återförsäljare. Det antal butiker som kan 'besökas' på Internet är avsevärt större än vad något köpcentra kan erbjuda. Det är dessutom av flera orsaker lättare att jämföra priser på Internet; dels ligger de olika butikerna aldrig längre bort än ett enkelt musklick, dels kan sökagenter

automatiskt söka upp och jämföra priser på en viss produkt¹³. Även tidigare skyddade marknader, t.ex. detaljhandeln¹⁴, kan komma att utsättas för konkurrens till följd av Internethandelns intåg. Det är dock oklart i vilken utsträckning.

Agenternas potential som prispressare är stor; en agent kan, medan konsumenten sysslar med något annat, uppsöka tusentals Internetbutiker och läsa av deras priser för en viss vara. Vid en bestämd tidpunkt levererar agenten en lista på de billigaste försäljarna och konsumenten kan genomföra köpet. Även om agenterna i dag är ineffektiva och lätta för försäljarna att blockera/lura är det möjligt att framtidens agenter kommer att göra det svårt för butiker att hålla olika priser. Produktdifferentiering på Internet har hittills upprätthållits genom att butikerna försöker erbjuda mervärde på olika sätt, t.ex. kan en bokhandel skapa ett forum där kunderna kan diskutera böckerna. Det kommer vara svårt för Internetbutiker att använda andra försäljningsargument än priset för de konsumenter som nyttjar smarta agenter – agenten rapporterar bara de uppgifter konsumenten efterfrågar. Företag verksamma i Europa kommer även att få det svårare att hålla geografiskt differentierade priser av en annan orsak: Hittills har företags prissättning varierat starkt mellan olika länder inom EU, men en ökad elektronisk handelsomsättning samt bildandet av den gemensamma valutan, Euro, försvårar geografisk prisdiskriminering (Cairncross [1997], s.143).

För konsumenterna kan den elektroniska handeln innebära ”substantiella prisreduktioner¹⁵” (Esprit [1996], Internet). Flera undersökningar av prisnivån på Internet tycks bekräfta detta påstående. I en, av konsultföretaget Ernst & Young, nyligen genomförd undersökning hade 28 varor av 32 lägre priser på Internet jämfört med den vanliga detaljhandeln ([1998], Internet). Dock har OECD funnit data som tyder på att priserna

¹³ Det finns även lärande sökagenter som ’studerar’ användaren och kan genomföra bättre sökningar ju mera den används (Dahl & Lesnick, [1996], s.295ff). Enkla agenter finns att pröva på www.bottomdollar.com och <http://bf.cstar.ac.com/bf/>

¹⁴ Enligt den klassiska teorin om detaljhandelns konkurrens kan butikerna konkurrera med priset och läget. Givet konkurrenternas lokalisering har detaljhandeln således kunnat utöva ett monopolbeteende. (DiPasquale & Wheaton [1996], s.125)

¹⁵ Översatt av författaren.

inte är lägre på Internet (OECD IE4 [1998], s.4-5). OECD:s undersökning är visserligen mera omfattande än Ernst & Young:s, men bygger på äldre data (februari och mars 1997). Då fanns bara ett fåtal Internetbutiker och resultatet behöver sålunda inte beskriva den elektroniska handelns nuvarande eller framtida prisstruktur/konkurrenssituation¹⁶.

¹⁶ Man bör även fundera på om prisen på Internet är jämförbara med butikspriserna. Detta då Internetkunden köper en tjänst (varan och förmånen att slippa åka handla). Försäljningen på Internet är därtill ofta kringgärdad av en rad olika tjänster som den lokala butiken inte erbjuder.

3.1.2 Förtroende på marknadsplatsen

Klarar den "osynliga handen" av att dirigera den elektroniska handeln så att marknaden är effektiv? En svårt problem som måste lösas innan elektronisk handel kan ta fart på allvar är förekomsten av asymmetrisk information, dvs. en situation där köpare och säljare har olika information om transaktionen (Nicholson [1990], s.409). Två holländska ekonomer, van Heck och Ribbers, har funnit belägg för att en av de viktigaste faktorerna för att en elektronisk marknad skall vara ekonomiskt effektiv är att det finns förtroende mellan säljare, köpare och mellanhänder ([1996], s.4). I vissa fall när agenterna saknar information kan marknaden t.o.m. upphöra helt (Choi, Stahal & Whinston [1997], s.137). Är inte en av fördelarna med elektroniska marknader att tillgången på information är mycket riklig? Det är visserligen sant, men på Internet är det också mycket enklare att sprida falsk information. För mycket information kan dessutom försvåra för konsumenter att hitta relevant information om produkterna.

Ny teknik tillåter olika former av attestering av tredje part, t.ex. förser SET-tekniken godkända försäljare med krypterade intyg¹⁷. På så sätt minskar risken för direkta bedrägerier, men konsumenter är fortfarande inte garanterade att produkten håller hög kvalitet. När varan/tjänsten handlas elektroniskt och levereras i digital form måste den oftast konsumeras för att köparna skall kunna bilda sig en uppfattning om kvalitén (Choi, Stahal & Whinston [1997], s.138). Rena informationsprodukter karaktäriseras dessutom av att de bara inhandlas en gång vilket förvärrar problemet (ibid). Hittills har aktörerna på Internet bl.a. försökt lösa problemet genom att använda en betrodd tredje part eller genom att kunden tillåts pröva produkten (t.ex. shareware och demokopior¹⁸). Entreprenörer har upptäckt att det finns en marknad för produktinformation, t.ex. finns en rad företag som graderar och testar olika Internetbutiker. Dessa metoder har dock inte

¹⁷ SET, Secure Electronic Transaction, betyder på svenska säker elektronisk transaktion. SET är en teknisk standard som syftar till att verifiera, godkänna och skydda, säljare, köpare och bank på Internet när en kontokortsbetalning utförs. För mer information se <http://www.medstroms.se/set/SET-bakg.html> och <http://www.visa.com>.

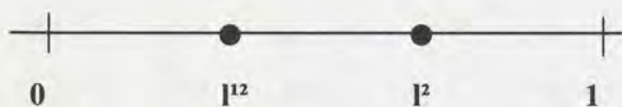
¹⁸ Shareware är ett datorprogram som användare får provas gratis mot att de, efter en tidsbegränsad period, registrerar sig hos tillverkan om de önskar fortsätta använda programmet. Demokopier är program med begränsad funktionalitet. Båda programtyperna distribueras vanligtvis över Internet.

löst alla problem och förekomsten av asymmetrisk information kan därför innebära att fullständig konkurrens inte är den lämpligaste modellen för den elektroniska handeln (jämför villkor iv, sektion 3.1).

3.1.3 Produktdifferentiering

På en marknad med fullständig konkurrens kommer inget företag göra vinst och därför försöker företag i största möjliga mån differentiera produkterna. De flesta ekonomiska modeller som beskriver produktdifferentiering är baserade på den geografiska lokaliseringsmodellen utvecklad av Hotelling. I hans förenklade modell konkurrerar varje företag endast med angränsande företag. I *figur 4* illustreras ett enkelt exempel. Marknaden (sträckan 0 till 1) består av två företag som säljer homogena produkter och som är lokaliserade i punkterna l^1 och l^2 . Givet konstant transportkostnad kommer konsumenter som befinner sig närmare företag 1 att handla dess produkter och de närmare företag 2 kommer att välja dess produkter.

Figur 4. Hotellings enkla model.

Källa: Krouse [1990], s. 171-172.

Anm: Den förenklade modellen bygger på antagandet att inget företag håller ett lägre pris än konkurrenterna.

Det finns en rad s.k. spatiala modeller som utvecklat Hotellings resonemang. Dessa kan användas för att beskriva produktdifferentiering eftersom företagens lokaliseringsval kan tolkas som produktvariation. Konsumenterna antas ha individuella preferenser för varje produkts specifika utformning. Baserat på dessa har konsumenterna och produkterna en specifik lokalisering i förhållande till varandra. I dessa modeller har alltså avstånd betydelse, givet att nyttan antas vara avtagande när avståndet ökar. Detta implicerar att även om det finns ett stort antal företag på marknaden har varje individuellt företag endast ett fåtal angränsande företag som är direkt påverkade av dess strategiska val. (Krouse [1990], s.121, 125-126, 136, 171-172)

På elektroniska marknader i allmänhet och på Internet i synnerhet spelar avståndet mellan säljare och köpare en mycket liten roll då den marginella kostnaden för avstånd är nära noll. Bortsett från att fysiska varor måste levereras via traditionella distributionskanaler kan hela handelsprocessen hanteras via Internet. Företag verksamma på Internet måste därför använda andra metoder än lokalisering för att differentiera produkterna. En metod är att erbjuda kunderna individuellt anpassade produkter/tjänster (customization)¹⁹. Detta kan de göra genom att utnyttja de elektroniska spår konsumenterna lämnar när de rör sig på Internet till att bestämma varje konsuments preferenser. Den elektroniska handeln tillåter att parterna kan köpslå och genomföra aktioner online, vilket också leder till att säljarna får tillgång till detaljerad information om konsumenten²⁰. Digitala produkter kan, utan större kostnad, anpassas efter konsumentens önskemål. Elektronisk handel gör det dessutom enklare att individuellt debitera kunderna. På de fysiska marknaderna förhindras individuell anpassning av höga marginalkostnader för att variera produkterna, höga kostnader för att debitera detaljerat och höga informationskostnader. (Choi, Stahl & Whinston [1997], s.313ff.)

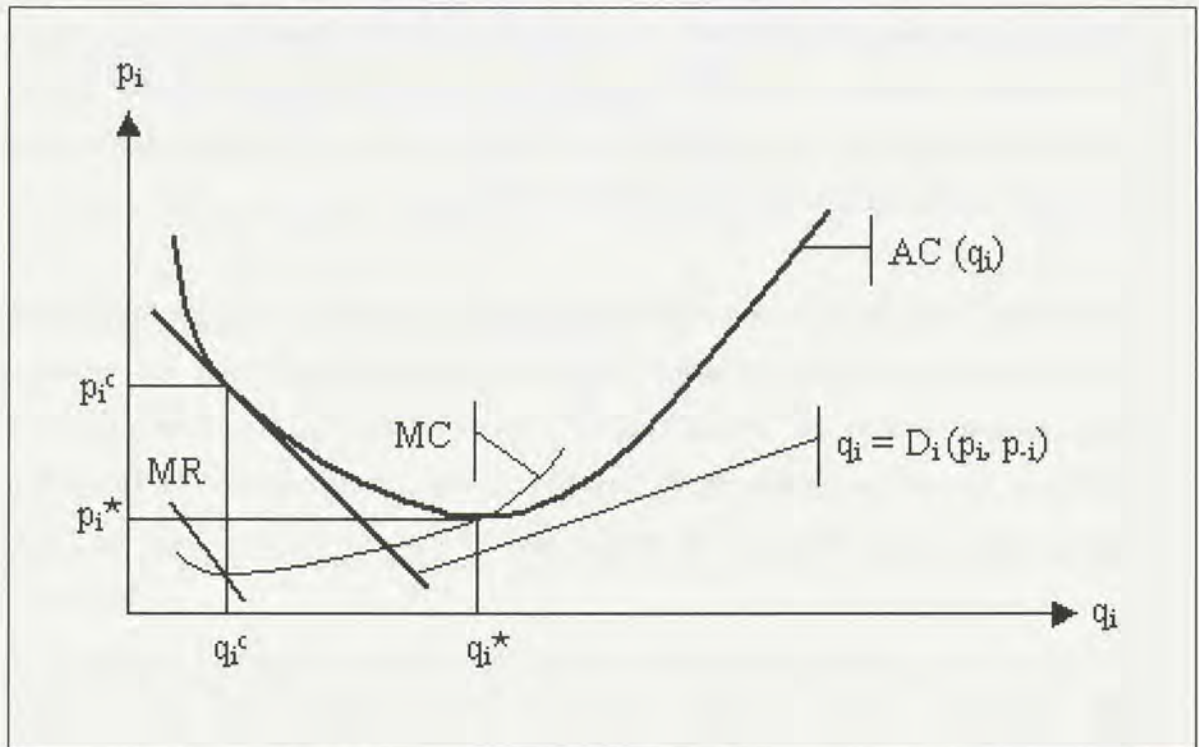
En lämplig beskrivning av den elektroniska handelns marknad bör alltså fokusera på produktvariation och inte lokalisering. Chamberlins marknadsbeskrivning, s.k. monopolistisk konkurrensteori, gör detta. Enligt den monopolistiska konkurrensteorin har varje företag en viss marknadsställning och varje företag säljer en distinkt produkt. Därför kan företag som är verksamma på en monopolistisk konkurrensmarknad välja en vinst-

¹⁹ Elektronisk handel möjliggör produktdifferentiering på flera olika sätt. Ett exempel är Personal Journal som automatiskt skickar finansiell information om de företag som kunden önskar (<http://bis.dowjones.com/pj.html>). Ett annat exempel på produktdifferentiering är Amazons paketeringsservice; om kunden köper boken för att ge bort den kan Amazon paketera boken innan den sänds till mottagaren (<http://www.amazon.com>). Ett tredje exempel är "personliga Internet butiker" på <http://www.yourcommand.com/>

²⁰ Det finns redan nu ett antal Internettjänster som auktionera ut varor och tjänster, se t.ex. <http://www.auktion.base.org/>. En intressant variant av prisförhandling på Internet är Priceline som har som affärsidé att låta kunderna själva föreslå vilket pris de är villiga att betala för en flygresor (<http://www.priceline.com/>). Teoretiskt kan de anslutna flygföretagen med hjälp av dessa prisförslag konstruera en enkel efterfrågekurva på flygresor.

maximerande prisnivå i stället för att enbart acceptera ett rådande marknadspris. Emellertid kan inte något företag på lång sikt gå med vinst eftersom nya företag då kommer att etablera sig på marknaden. Till skillnad från fullständig konkurrens kommer monopolistisk konkurrens innebära överkapacitet, priset kommer vara större än marginalkostnaden (se *figur 5*) och det kommer att finnas ett överflöd av märkesvaror. Trots detta kommer marknadslösningen enligt Chamberlin vara "på sätt och viss ideal" eftersom konsumenter köper produkter som är anpassade till deras preferenser. (Krouse [1990], s.128-129, 145) Genom produktdifferentiering kan således samhällsekonomiska välfärdsvinster uppnås, emellertid finns en risk att vinsterna överförs till företagen eftersom prisnivån kan öka (Choi, Stahl & Whinston [1997], s.29-30).

Figur 5. Långsiktig jämvikt på en monopolistisk konkurrensmarknad

Källa: Egen bearbetning av Krouse [1990], s.130 & Tirole [1988], s.288.

Anm: $D_i(p_i, p_{-i})$ är företag i 's efterfrågekurva. Denna beror av företagets pris (p_i) och av konkurrenternas priser, dvs. prisvektor p_{-i} . Eftersom inga etableringshinder existerar på en monopolistisk konkurrensmarknad är företagsvinsterna i jämvikt noll. I jämvikten kommer företaget (i) producera q_i^c varor och sälja till priset p_i^c , dvs. jämvikt uppnås i den punkt där efterfrågekurvan tangerar den genomsnittliga kostnadskurvan (AC). Marginalintäkten (MR) är då lika med marginalkostnaden (MC). Notera att produktionen inte är tillräckligt stor för att minimera den genomsnittliga kostnaden, dvs. jämvikten är inte den optimala (q_i^* , p_i^*).

Är monopolistisk konkurrens den marknadsform som bäst beskriver den elektroniska handeln? Modellen kräver att de finns många konkurrenter på marknaden och att inte någon av dessa har en marknadsandel som överstiger 10 procent (Shepard [1990], s.14). Det är troligt att dessa förutsättningar kommer gälla för vissa segment av Internet-marknaden, t.ex. delar av detaljhandeln. Ett annat villkor för att monopolistiska konkurrens skall gälla är att företag enkelt kan etablera sig på marknaden, dvs. att det inte finns några etableringshinder (Shepard [1990], s.75). Hur pass väl uppfyller den elektroniska handeln detta villkor? Följande avsnitt försöker belysa denna fråga.

3.1.4 Etableringskostnader

Under Internets barndom förutsågs att inom bara några år kommer alla företag ha en egen hemsida och att den elektroniska handeln skulle komma att omsätta enorma belopp (Teldok 116 [1997], s.267). Prognoserna grundades på att det var relativt enkelt att skapa en hemsida; för bara några tusen kronor skulle hela världen kunna bli företagets marknad. Kunderna har förändrats, sades det, de förväntar sig numera att företagen snabbt levererar miljövänliga produkter till bästa kvalitet och lägsta pris, och därtill erbjuder bästa service samtidigt som de tar socialt ansvar (Tapscott [1996], s.10). Konkurrenterna skulle bli hård och inte bara bestå av de vanliga konkurrenterna, utan även av företag från andra industrier och tusentals nystartade företag (ibid). Paradoxalt nog är det just dessa låga etableringskostnader som visat sig skapa problem för den elektroniska handeln. Eftersom det är så enkelt och billigt att finnas på nätet kan man hitta miljontals hemsidor om allt från grytlappar till rymdfysik och det är därför lätt för en Internetbutik att försvinna i mängden.

Den vanliga konsumenten handlar ofta i en butik han/hon kommer ihåg, dvs. en butik konsumenten råkat passera tidigare. På Internet är det svårare att komma ihåg vilka butiker man råkat hitta och därför måste Internetföretagen locka kunder på något annat sätt. För att konsumenter skall hitta till ett företags hemsida krävs att de känner till företagets Internetadress, vilken oftast är produktnamnet eller företagsnamnet (t.ex. www.telia.se). Företag med välkända varunamn har därför ett stort försprång gentemot nystartade företag. För att försöka lösa detta problem har små och nya företag skapat något som skulle kunna liknas vid en torgförsäljning. På samma sätt som konsumenter

inte behöver känna till torgförsäljarnas namn behöver inte Internetkonsumenten veta företagens namn, utan det räcker med att känna till torgets namn (dvs. adress); ett exempel är Postens framgångsrika satsning på Torget.se, ett annat är Passagen.se.

Även om konsumenter hittar till ett nystartat företags Internettjänst har de etablerade företagen en fördel. Konsumenter har oftast otillräcklig information om nystartade företag och deras produkter (tjänster). Ny företag måste, förutom att få konsumenterna medvetna om deras existens, övertyga dem om deras att produkter är bättre än konkurrenternas. För den delen av den elektroniska handeln som gäller fysiska varor är det svårt för kunderna att bilda sig en uppfattning om produkternas kvalitet. I den vanliga handeln kan nya företag annonsera lokalt och, på plats, erbjuda gratisprover; på Internet, där marknaden är global eller åtminstone nationell, är detta mycket kostsammare. För digitalt levererbara produkter gäller det motsatta eftersom leveranskostnaderna i princip är noll. Detta innebär att kunderna enkelt kan pröva varor och tjänster innan köpet genomförs, t.ex. är det mycket vanligt att datorprogram lanseras som shareware och demokopior.

Det har visat sig att konsumenterna är mindre lojala på Internet och att de kräver en innehållsrik hemsida för att stanna (The Economist [1998], Internet). Därför krävs det mycket resurser för att upprätthålla en hemsida. Enligt Forrester Research, ett teknik-konsultföretag, kostar en attraherande hemsida i genomsnitt 3,1 miljoner USD per år att upprätthålla (ibid). Det finns visserligen försök med billiga, standardiserade Internet-butiker (se *figur 6*), men det återstår att se om dessa kommer att bli framgångsrika. Det är således relativt enkelt och billigt att öppna en Internetbutik, men för att den ska kunna generera en rimlig omsättning krävs stora resurser.

Figur 6. Standardiserade Internettjänster.

Källa: Netch.

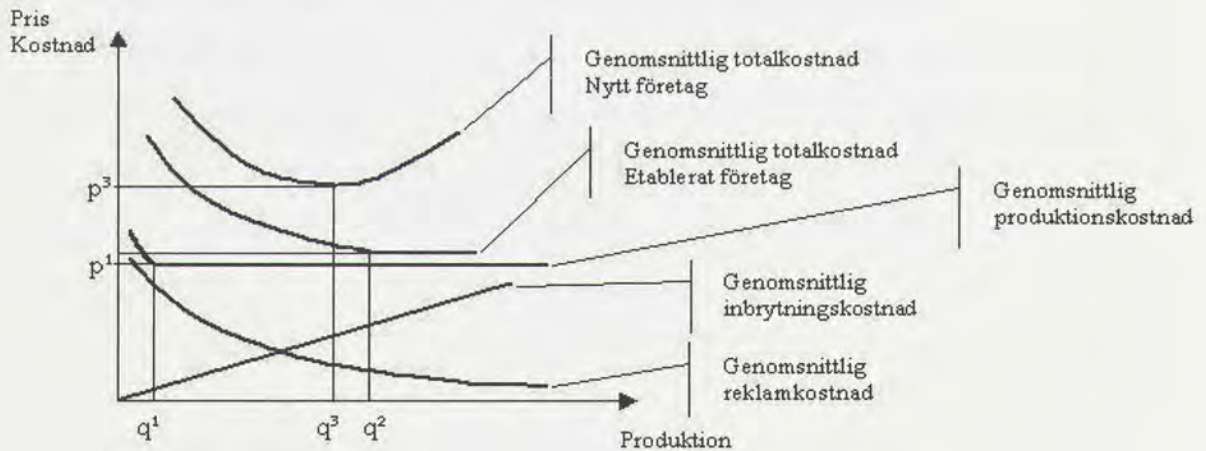
Internetföretag måste således förlita sig i stor utsträckning på reklam för att locka kunder. Detta i sig skapar etableringshinder. För delsegment av den elektroniska handeln kan därför en oligopolmodell vara den bästa marknadsbeskrivningen. För att ett företag skall ta marknadsandelar krävs ökande reklamkostnader. Därför gestaltas kostnaden för att bryta sig in på marknaden (inbrytningskostnaden) som stigande i *figur 7*. Den totala kostnaden för ett nyetablerat företag (produktionskostnad, normal reklamkostnad och inbrytningskostnad) är större än för de etablerade företagen. Sträckan p^1 till p^3 i figuren representerar det etableringshinder som inbrytningskostnaden resulterar i, dvs. den monopolvinst de etablerade företagen gör. Inbrytningskostnaden resulterar även i att det nyetablerade företags optimala produktion är q^3 i stället för q^2 (hade inbrytningskostnaden varit noll skulle det nyetablerade företaget ha samma genomsnittliga totalkostnad som de etablerade företagen). q^1 skulle vara den optimala produktionen om ingen reklam var nödvändig²¹. När nyetablering leder till stora bundna kostnader (t.ex. nödvändig reklam för att skapa märkeslojalitet) är det möjligt att företag väljer att inte försöka etablera sig. (Shepard [1990], s.41, 275, 394f)

För de etablerade företagen har reklam ytterligare en effekt. Den genomsnittliga reklamkostnaden antas falla med företagets storlek vilket ökar den optimala företagsstorleken

²¹ Detta är det s.k. MES-värdet (minimum efficient scale) vilket uppnås där lutningen på den genomsnittliga totalkostnadskurvan är noll. Den genomsnittliga produktionskostnadskurvan i figuren bygger på antagandet att den genomsnittliga produktionskostnaden minskar med företagets storlek upptill att q^1 producerats. Därefter är produktionskostnaden konstant. (Shepard [1990], s.41)

från q^1 till q^2 (Shepard [1990], s.394f). Resultatet är minskad konkurrens eftersom mindre företag har en högre genomsnittlig totalkostnad. Av figuren framgår att de etablerade företagen kan höja priset till p^3 utan att riskera att förlora marknadsandelar. Utan reklam skulle priset bara bli p^1 . I modellen antas att den normala reklamkostnaden är densamma för nya företag såväl som för de etablerade. Verkligheten visar dock att vissa företag har en lägre reklamkostnad. Exempelvis har företag som Hewlett-Packard, Canon etc. kunnat samköra Internet- och ordinariereklam och på så sätt uppnått kostnadsfördelar. En del av företagen som etablerat sig på Internet har dessutom haft en viktig fördel i att de kan annonsera billigare i andra media. Företag som Disney, CNN, Time Warner, SvD och Aftonbladet har all kunnat göra reklam för deras Internettjänster i deras primära media, dvs. TV och dagspress. Dessa företag är således redan etablerade på marknaden eller kan relativt billigt bryta sig in på marknaden.

Figur 7 Reklam som ett etableringshinder

Källa: Shepard [1990], s.397.

Anm: Genomsnittlig totalkostnad för nytt företag = genomsnittlig produktionskostnad + genomsnittlig inbrytningskostnad + genomsnittlig reklamkostnad.

Genomsnittlig totalkostnad för etablerat företag = genomsnittlig produktionskostnad + genomsnittlig reklamkostnad

Etableringshinder som produktdifferentiering och bundna kostnader kommer sannolikt leda till att oligopol uppkommer. Exempelvis bedömer konsultföretaget Morgan Stanley att det troligtvis kommer finnas tre till fyra dominerande bokhandlar på nätet: Barnes & Noble, Borders, Amazon, and CUC's Book Stacks. ([1998], s.3-2, 3-9). Även på den vanliga marknaden brukar bokhandeln karaktäriseras som en s.k. kompakt oligopol, dvs de fyra största företagen har mellan 60 – 100 procent av marknaden (Shepard [1990], s.14).

Notera att i *figur 7* är företagen inte prissättare. De bestämmer individuellt hur stor kvantitet de skall producera. En sådan marknadsjämvikt brukar kallas för en Cournot-Nash jämvikt, vilket innebär att företagens totala produktion kommer vara mindre än under fullständig konkurrens, och företagen kommer gå med vinst. (Gravelle & Rees [1992], s.301-304)

3.1.5 Prisdiskriminering

Med produktdifferentiering och god tillgång till information om konsumenterna kan Internetföretagen tillgripa en rad försäljningsverktyg – prenumeration, licens, uthyrning, leasing etc. – som utnyttjar skillnader i konsumenters preferenser. Dessa verktyg kan användas för att utöva prisdiskriminering, dvs. till att ta olika betalt av olika konsumenter för lika varor. På Internet är det tänkbart att företagen kan använda individualiserade priser eftersom det är möjligt att direkt prisförhandla med kunderna och att auktionera ut varorna till en massmarknad. (Choi, Stahl & Whinston [1997], s.313ff.)

Prisdiskriminering brukar delas in i tre kategorier: Tredje gradens prisdiskriminering utnyttjar extern information om grupper; ett exempel på denna typ av diskriminering är studentrabatter. Andra gradens prisdiskriminering uppstår när konsumenter väljer mellan olika alternativ och därigenom signalerar sina preferenser (företaget utnyttjar endogen information om kunderna). Denna diskriminering används t.ex. vid bilförsäljning; kunden ges en viss möjlighet att bestämma bilens utformning. Första gradens prisdiskriminering, som hittills ansetts vara ett teoretiskt begrepp, innebär att varje individs preferenser är kända för företagen och att företagen kan sätta individuella priser. För att företaget skall lyckas med första gradens prisdiskriminering krävs också

att all form av försäljning mellan konsumenterna undviks. (Choi, Stahl & Whinston [1997], s.313ff.)

Huruvida prisdiskriminering kommer att bli vanligt inom den elektroniska handeln eller inte, beror i stor utsträckning på konsumenternas framtida agerande. Om konsumenterna är ovilliga att lämna ifrån sig personlig information och om de kommer att börja använda personliga agenter kommer prisstrukturen bli relativt uniform. Emellertid tycks det finnas en trend inom den elektroniska handeln att kunderna prenumererar på individualiserade produkter som, om trenden fortsätter, kommer att leda till att omfattande information om konsumenter genereras. (ibid, s.324)

3.1.6 Gigantiska monopol eller miljontals små butiker?

För digitala produkter har elektronisk handel ytterligare en egenskap som påverkar konkurrensen. I branscher där tillverknings- och distributionskostnaden är mycket låg eller lika med noll är risken stor att finansiella resurser och makt koncentreras till ett fåtal dominerande företag (Cairncross [1997], s.176). I en ekonomi med tilltagande skalavkastning har det marknadsledande företaget betydande drivkrafter att expandera ytterligare och på så sätt skapa sig en monopolställning (ibid). På den amerikanska marknaden sker redan nu en tydlig koncentration; nästan dagligen kungör något Internetföretag uppköpet av en konkurrent (Gimein [1998], Internet). Företag så som Lycos, Infoseek, Amazon och USWeb har alla en uttalad strategi att växa genom företagsuppköp (ibid). Denna strävan mot att uppnå monopolställning har också resulterat i att företag på Internet samarbetar med direkta konkurrenter (Miller [1998], Internet).

Tekniken bakom elektronisk handel gör det dock möjligt för små och medelstora företag att genom samarbete agera som ett stort företag och därmed uppnå skalfördelar. För mindre företag har vertikal integration genom traditionell IT med kunder och leverantörer oftast varit för kostsam, men med hjälp av Internet kan även små organisationer bilda gemensamma nätverk. Framförallt kan möjligheten att skicka EDI-

meddelanden²² över Internet bli betydelsefull för mindre företag (Laudon & Laudon [1997], s.282).

Vi har alltså sett att elektronisk handel har en rad säregenheter som både gynnar respektive missgynnar konkurrensen på Internet. I den här rapporten har fullständig konkurrens, oligopol och monopolistisk konkurrens diskuterats, men för vissa segment av den elektroniska handeln, t.ex. mjukvaror, kommer troligtvis monopolmodeller bättre beskriva marknaden. På Internet finns för närvarande allt från enmansföretag till globala giganter. Vilka som kommer finnas kvar om några år är för tidigt att säga. Sålunda är det också för tidigt att avgöra vilken marknadstyp som bäst kommer att beskriva den elektroniska handeln²³. Det är också viktigt att komma ihåg att elektronisk handel med fysiska produkter (postorderförsäljning via Internet) oftast inte förändrar marknadsformen som gäller för produkten. Ett exempel på detta är bilförsäljningen som brukar beskrivas som en marknad med ofullständig konkurrens. Skalfördelar gör att det endast är lönsamt att producera ett visst antal modeller i en viss uppsättning färger. Detta förändras inte bara för att bilar säljs via Internet. Även om kundernas speciella önskemål kan förmedlas via Internet direkt till produktionen är det inte lönsamt att tillverka en individuell bil för varje enskild kund. (För ytterligare exempel se Benjamin & Wigand [1995], Internet).

3.2 ÖVRIGA EKONOMISKA EGENSKAPER

3.2.1 Kapitalflöden och mikrobetalningar

Allteftersom elektronisk handel ökar i omfattning, växer också behovet av enkla och billiga metoder att betala på Internet. Nya betalningssystem, framförallt elektroniska pengar (e-pengar), har pekats ut som outhärliga för den elektroniska handeln. E-pengar kan beskrivas som *"digitala värdeenheter som används som allmänna betalningsinstrument. Digitala värdeenheter är elektroniska registreringar av medel som kan*

²² Med EDI menas *"automatisk överföring från dator till dator av strukturerade meddelanden i standardiserad form"* (EDIS, Internet).

²³ För att forskarna skall kunna undersöka den elektroniska handeln kommer även en betydligt bättre och mera omfattande datainsamling krävas.

användas för betalningar utan att finnas på ett individualiserat konto” (SOU [1998:14], s.63). Redan i dag utförs handel och transfereringar till en betydande del med elektroniska instrument och elektronisk kommunikation, så vad kan e-pengar tillföra? Anhängare menar att för att den elektroniska handeln skall kunna blomstra behövs betalsystem som kostnadseffektivt hanterar mycket små inköp. E-pengar skulle därmed kunna tillåta nya typer av produkter och tjänster, t.ex. skulle tidningar kunna ta betalt per artikel (Wired 15 april [1998], Internet). Om mikrobetalningssystem inte används innebär det att resurser hanteras ineffektivt (exempelvis att prenumeranter i Uppsala får DN:s Stockholmsbilaga) eller att produkter med lägre kvalitet säljs (t.ex. TV-program som visar sex och våld för att locka tittare och därmed attrahera reklamintäkter). Vissa produkter kommer dessutom aldrig att tillhandahållas om inte företag kan ta betalt för mycket små inköp. Betalningssystemen kan även optimeras med en rad olika aspekter i åtanke: säkerhet, tillförlitlighet, anonymitet, flexibilitet, användarvänlighet etc. (Bailey & McKnight [1997], s.401-414). De nya betalsystemen har funnits några år men har hittills inte slagit igenom i den elektroniska handeln (Wired 15 april [1998], Internet). En bidragande orsak till detta torde vara att antalet användare som accepterar och använder e-pengar är för få samt att Internetanvändaren hittills föredragit kreditkort (ibid). De Internetbutiker vars produkter/ tjänster värderas lågt av Internetanvändarna har, p.g.a. höga transaktionskostnader, inte kunnat ta betalt med kreditkort. De har istället förlitat sig på reklaminkomster (ibid).

Det har argumenterats för att prenumerationsavgifter och paketpriser kommer att bli det dominerande metoden att ta betalt på Internet. Redan i dag handlar konsumenter flera olika produkter och tjänster som paketeras och säljs tillsammans; t.ex. väljer kabeltittare mellan olika paket av kanaler, morgontidningens innehåll är anpassad för den genomsnittliga prenumerantens önskemål osv. Om elektronisk handel sker under dessa former kommer digitala kontanter och e-pengar vara onödiga. Förespråkare av e-pengar menar å sin sida att även på den vanliga marknaden finns en trend att sälja produkter och tjänster var för sig. När kunden ges flera alternativ kan högre priser tas ut och därmed kan högre vinster uppnås. Men för att Internetkonsumenten skall kunna erbjudas

alternativ måste det finnas metoder som klarar att ta betalt för småavgifter²⁴. (Choi, Stahal & Whinston [1997], Internet)

E-pengar kan komma att påverka monetära system på två sätt; dels kan de påverka utbudet av pengar (penningmängden) genom att förändra penningmultiplikatorn, dels kan de på lång sikt förändra pengarnas omsättningshastighet och därmed påverka pris- och räntenivån. Effekten är olika beroende på hur e-pengarna köps. Penningmängden bestäms bl.a. av bankernas möjlighet att låna ut pengar. När Svensson tar ut 1000 kronor från sin svenska bank så minskar penningmängden eftersom banken inte längre kan använda de 1000 kronorna som grund för att utfärda lån. Om Svensson däremot köper e-pengar, t.ex. Ecash, för de 1000 kronorna av en annan bank, t.ex. Mark Twain Bank²⁵, behöver penningmängden inte minska eftersom Mark Twain Bank i sin tur kan använda de 1000 kronorna för att utfärda nya lån. Med andra ord, kommer konsumenter att bära på färre sedlar och i stället hålla pengarna på bankkonton. Resultatet blir att det totala penningutbudet ökar²⁶. (Choi, Stahal & Whinston [1997], s.443ff, 452-453)

Ur en svensk synvinkel kan växelkursen påverkas, kronan deprecieras, eftersom det är troligt att Mark Twain Bank kommer att vilja växla den svenska valutan mot amerikanska dollar eller Euro. Om stor del av de svenska konsumenterna kommer att föredra att handla/hålla andra valutor eller e-pengar kommer detta innebära en justering neråt av svenska kronans värde. (Choi, Stahal & Whinston [1997], s.443ff, 452-453)

²⁴ Internet är en källa till information av både bra och dålig kvalitet. Många entreprenörer har sett en möjlighet att förädla och sälja denna information till konsumenter, men för att det skall kunna ske framgångsrikt måste betalsystem som lämpar sig för mikrobetalningar tas i bruk (Dahl & Lesnick [1996], s.70). Konsultföretaget Jupiter Communications förutsäger att hälften av den globala elektroniska handeln kommer ske med de nya betalsystem redan år 2000 (<http://www.jup.com/>).

²⁵ Mark Twain Bank i St. Louis, USA var den första banken att ge ut e-pengar (Ecash) som är knutna till vanliga konton. Se <http://www.marktwain.com>

²⁶ I själva verket minskar det s.k. currency-deposit (CD) förhållandet vilket innebär att penningmultiplikatorn ökar. Eftersom den monetära basen förblir oförändrad ökar det totala penningutbudet. Dvs., penningmängden = penningmultiplikatorn * den monetära basen penningmultiplikatorn = $(1+CD) / (CD+RD)$

där RD står för reserve-deposit förhållandet. (Choi, Stahal & Whinston [1997], s.444-445)

Om banken som ger ut e-pengarna inte behöver hålla kronor eller någon annan valuta som säkerhet, är e-pengarna en differentierad produkt vars pris bestäms av vanliga efterfråge- och utbudsfaktorer. Effekten är densamma som om Svensson skulle ha köpt Euro eller någon annan valuta för kronorna. Efterfrågan på kronor minskar, dvs. valutan deprecieras. Om Riksbanken stödköper kronor för att förhindra deprecieringen så blir resultatet istället att den monetära basen och penningmängden minskar. Om det blir mindre attraktivt att hålla kronor innebär detta en välfärdsförlust för Sverige p.g.a. utebliven seignioragevinst. Varje tusenlapp staten trycker som inte byts mot gamla är egentligen 1000 kronor i vinst eftersom tryckkostnaden är marginell. Med en mindre attraktiv valuta går staten miste om dessa intäkter. Seignioragevinsten är egentligen ett resultat av svenska statens monopolställning som utgivare av pengar i Sverige. Om flera elektroniska valutor konkurrerar om kunder kan statens seignioragevinsten överföras till konsumenterna. (Choi, Stahal & Whinston [1997], s.443ff, 452-453)

Däremot är effekterna av elektroniska betalningssystem på pengarnas omsättnings-hastighet osäkra och därmed vet vi inte hur pris- och räntenivån kommer att påverkas (Choi, Stahal & Whinston [1997], s.443ff, 452-453). Elektroniska betalningssystem kan dock ha en fundamental effekt på ekonomin genom att transaktionskostnaden minskar. I en rapport till Institute for Empirical Macroeconomics har Marimon, Nicolini och Teles visat att elektroniska betalningssystem kan hålla nere inflationen och öka effektiviteten ([1997], s.29-31). Om detta stämmer kan det få effekt på hur penningpolitiken förs (ibid). Emellertid har vissa analytiker varnat för att en okontrollerad övergång till elektroniska betalningssystem kan vara ödesdiger. De nya betalningssystemen kan vara instabila eller kan snabbt utveckla instabilitet eftersom de saknar koppling till fundamentala faktorer och är mycket komplexa (Holst [1997], s.308). Instabiliteten skulle kunna leda till en svår global kris då ingen kan kontrollera eller bromsa flödena. Två ekonomer verksamma vid Sveriges Riksbank, Bäckström och Stenkula, ser visserligen stora problem med elektroniska betalningssystem, men anser ändå att fördelarna, dvs. ökad snabbhet och effektivitet, är tillräckligt stora för att de bör tas tillvara ([1997], s.55).

3.2.2 Jämviktsmekanismer på marknaden

På den fysiska marknaden är det vanligt att företag felaktigt bedömer marknadens efterfrågan och därför håller för stora eller för små lager. Brist på information om efterfrågan eller direkta koordinationsproblem är viktiga orsaker till dessa felbedömningar. Över- respektive underskotten korrigeras dock genom att priserna eller kvantiteterna förändras för att uppnå en jämvikt, där utbudet är exakt lika med efterfrågan. Det finns många olika modeller som beskriver hur jämvikt uppnås på en marknad, bl.a. den s.k. tâtonnementprocessen och Marshalls process. Den första utgår från att priset anpassas för att marknaden skall uppnå jämvikt, medan den andra utgår från att produktionen anpassas till skillnader i efterfrågan och utbudet. Oavsett vilken beskrivning som bäst skildrar den elektroniska handeln, kommer denna marknad att vara effektivare (Choi, Stahal & Whinston [1997], s.576). För att förklara varför så är fallet presenteras här tâtonnementprocessen. I korthet fungerar tâtonnementprocessen på följande sätt: En skiljedomare/centralsamordnare föreslår ett pris och frågar säljare och köpare hur stora kvantiteter de är villiga att göra affärer med till detta pris. Om efterfrågan inte möter utbudet upprepas förfarandet enligt följande regel: (Gravelle & Rees [1992], s.253ff)

$$dp/dt = \lambda * z(p(t)) \quad \lambda > 0$$

dp/dt är lika med prisetförändringen per tidsenhet.

λ är mått på den "hastighet" med vilken marknaden rör sig mot jämvikt.

$z(p(t))$ motsvarar det över- eller underskott som råder på marknaden vid tidpunkt t .

På en marknad med mänskliga aktörer är det inte svårt att förstå att detta skulle vara en tidskrävande process. Med hjälp av IT-verktyg kan processen helt eller delvis automatiseras. Elektroniska marknader erbjuder inte bara en kostnadseffektivare metod att prisetförhandla, utan ökar hastigheten med vilken jämvikt kan uppnås eftersom de inte är begränsade av spatiala faktorer eller ineffektiva transaktioner, dvs. värdet på λ ökar (Choi, Stahal & Whinston [1997], s.576-577). Friktionerna i sök- och matchningsprocesserna minskar således. Konsekvenserna av elektroniska marknader kan på lång sikt innebära att effektiva decentraliserade marknader formas samt att behovet av att reglera marknader som inte själva kan effektivt fördela resurser minskar (ibid).

4 Den elektroniska handelns effekter på statsinkomsterna

I tidigare kapitel studerades den elektroniska handelns egenskaper. Av dessa följer att ekonomin förändras när handeln blir elektronisk. Hur kommer då denna nya ekonomi påverka den svenska statens ekonomi? Den kan bl.a. påverkas – indirekt – genom att handeln blir global och arbetsmarknaden förändras och – direkt – genom att statens skatteinkomster påverkas.

4.1 GLOBAL HANDEL

Internationella företag har sedan länge kunnat dra fördel av att varor och tjänster tillverkas i det land som för respektive produkt har en komparativ fördel. Privatpersoner har inte haft denna valfrihet. Hittills har konsumtionen oftast skett lokalt dels därför att informationen om alternativen varit för dyr, dels därför att det kostat för mycket att distribuera varan/tjänsten. Internet har bidraget till att båda dessa kostnader har gått ner och därför handlar Internetkonsumenten också globalt.

Även om konsumenten inte är bunden av nationsgränserna har de svenskbaserade Internetbutikerna oftast Sverige som marknad. Internetkonsumenten har större möjlighet än den vanliga konsumenten att handla där det är billigast eftersom det är mycket lättare att jämföra priser på Internet. Det är därför, ur ett svenskt perspektiv, intressant att fråga sig var framtidens konsumenter kommer att handla; på svenskbaserade Internetbutiker eller på utländska? I dag gör den svenska Internetkonsumenten hälften av sina inköp utomlands, men det är främst sprit och tobak de köper, dvs. varor med höga punktskatter (Pehrson [1998], s. A17). Det är troligt att handeln med sprit och tobak på Internet kommer minska framöver (*se sektion 4.3*) och sålunda går det inte att i dag avgöra hur betydelsefull privatimporten kommer att bli.

Flera olika bedömare hoppas att den elektroniska handeln kommer att bidra till tillväxten framöver. I USA sker en medvetet offensiv satsning på Internet i tron att

elektronisk handel kommer att bli en viktig inkomstkälla. USA:s handelsminister, William M. Daley, underströk nyligen den elektroniska handelns betydelse²⁷:

"Detta handlar om mer än e-handel, eller e-post, eller e-hemförsäljning, eller e-filer. Detta handlar om "e" som i ekonomiska möjligheter. Det handlar om "e" som i empowering företag, arbetare och konsumenter på sätt som aldrig varit möjliga. Det handlar om att se till att detta gynnar alla företag – stora och små, gamla och nya, tjänste- och tillverkningsföretag.²⁸"

Inom EU hoppas man dessutom att elektronisk handel skall kunna bli det verktyg som skyndar på acceptansen av Euro-valutan samt ökar konkurrensen på den inre marknaden (EU COM 157 [1997], s.2). Därför vill man stimulera en intensiv tillväxt inom elektronisk handel genom att främja teknikutvecklingen och skapa en gynnsamt reglering (ibid). Även i Asien har man fått upp ögonen för den elektroniska handelns potential. Länder som Singapore har länge haft som mål att vara ett attraktivt centrum för internationell handel och det följer därför naturligt att Singapore satsar hårt på elektronisk handel, bland annat genom att skapa ett gynnsamt regelverk²⁹. Regeringen i Singapore hoppas att företag som Amazon och Kmart skall välja att operera från landet (CNET [1998], Internet).

4.2 ARBETSMARKNADSFRÅGOR

Elektronisk handel kan komma att fundamentalt påverka turistsektorn, detaljist- och distributionsleden, dvs. arbetsintensiva delar av ekonomin (EU Com 157 [1997], s.4). Nya arbetsmetoder och helt nya typer av produkter kommer leda till att gamla arbetstillfällen försvinner och att nya skapas. Om flera arbetstillfällen försvinner i förhållande till de som skapas eller om de nya arbetstillfällena skapas utanför Sverige kommer statens inkomster påverkas negativt. I Sverige har länge förts en debatt om huruvida välutbildade svenskar kommer att flytta utomlands för att uppnå högre reallöner, bl.a. databranschen har varit rädd för att förlora anställda. Elektronisk handel

²⁷ Hela Daleys tal hittas på <http://www.ecommerce.gov>

²⁸ Översatt av författaren. Citat på engelska lyder: "This is about more than e-commerce, or e-mail, or e-trades, or e-files. It is about the "e" in economic opportunity. It is about the "e" in empowering businesses, workers, and consumers in ways that have never been done. It is about making sure this works to the benefit of all our businesses -- large and small, old and new, service or manufacturing".

kan komma att förändra denna debatt då det nu är möjligt att arbetstillfällena, i stället för arbetarna, kan flytta utomlands.

Med den höga arbetslösheten i åtanke skulle det skulle rimligen vara önskvärt att vi i Sverige såg en tillväxt i antalet högkvalificerade tjänster. Tekniskt ligger Sverige långt framme i användning av IT vilket borde gynna en allmän tillväxt inom IT-sektorn³⁰. Med elektronisk handel är det tänkbart att de potentiella arbetstillfällena som där skulle kunna skapas i stället uppkommer utomlands. Organisationer kan, mycket tack vare elektroniska informationsflöden, förlägga sin verksamhet till de länder som har komparativa produktionsfördelar och billig arbetskraft. Företagen kan via Internet och Intranet enkelt kommunicera med de olika delarna; information om nya produkter, företagets inkomst, försäljningsprognoser och försäljningsmaterial blir tillgänglig för kontoret i Rach Gia, Vietnam, samtidigt som för huvudkontoret i Stockholm.

Arbetsmetoderna förändras när team samarbetar över Internet med att utveckla programvaror, med design av en ny bilmodell eller för att undervisa på distans. T.ex. kan en ingenjör i Kalifornien när han slutar för dagen skicka ett e-mail med arbetsuppgifter till kollegan i Bangalore, Indien, som där kan fortsätta med arbetet (Westerberg [1998], s.14). En direkt fördel är att produktionen aldrig behöver avbrytas eftersom det alltid är dag på någon sida av jordklotet. Men denna arbetsmetodik implicerar att arbetet inte alls behöver utföras i företagets hemland. Länder med ett överskott på välutbildad arbetskraft kan locka till sig arbetstillfällena från länder med brist på välutbildad arbetskraft (U.S. Dept. of Commerce [1998], s.49). I Sverige råder det brist på högskoleutbildad arbetskraft inom framförallt teknik och datayrkena och Sverige riskerar således att välbetalda arbetstillfällena försvinner och, därmed, att skattebasen minskar³¹. Emellertid kan ohälsosamt höga löneökningar därigenom förhindras och den ekonomiska tillväxten främjas. De arbetsuppgifter som inte kräver någon form av personlig kontakt med uppdragsgivaren bör emellertid vara relativt få (även inom IT-branschen) och därför bör inte möjligheterna till globalt distansarbete överdrivas.

²⁹ Se Malmström [1997], s. 53 och CNET [1998], Internet.

³⁰ Sverige är ett av de länder som spenderar mest på IT per capita (Holst (edit) [1997], s.22-23).

Vi har sett att högkvalificerade arbeten kan bli globala, men hur är det då med arbetstillfällen som inte kräver någon större utbildning? Elektronisk handel och elektronisk affärskommunikation gör att företag blir mer mobila samt minskar deras flyttkostnader. Detta kan bidra till att det blir lönsamt för företag att flytta delar av eller hela verksamhet utomlands (Choi, Stahal & Whinston [1997], s.503). Elektronisk handel kan å andra sidan också bidra till att öka efterfrågan på lågutbildad arbetskraft. Delar av den elektroniska handeln är ett substitut till tjänster som konsumenterna kan utföra själva, men kanske inte lika snabbt eller väl som professionella, t.ex. hemkörning av färdiglagad mat. Elektronisk handel kan också ersätta tjänster som konsumenterna utför lika väl men de uppskattar att slippa uträta, t.ex. att handla hushållsartiklar. I ett läge med hög arbetslöshet skulle det kunna vara ett alternativ att sänka skatten på dessa tjänster. En sådan förändring av beskattningen skulle vrida inhemsk efterfrågan mot en arbetsintensiv produktion (ge kortsiktigt positiva effekter på sysselsättning) utan att ge stora negativa effekter – lägre välfärd/tillväxt (Hultkrantz & Nordström [1995], s.529).

En stor besparingspotential med elektronisk handel är att antalet mellanled mellan produktion och slutkund minskar och sålunda försvinner även arbetstillfällen³². Mellanhänder kommer dock att behövas i framtiden. Förutom att transportera varor till slutkunden har mellanhänderna andra uppgifter som att garantera kvalitet, erbjuda ett stort utbud och tillhandahålla produktinformation. Tre ekonomer, Butler, Sarkar och Steinfield, har med vanlig transaktionskostnadsteori visat att elektronisk handel snarare ökat än minskat behovet av traditionella mellanhänder ([1995], Internet). I synnerhet problemet med ofullständig information kommer att garantera att mellanhänder behövs framöver – åtminstone på kort sikt³³. Exempelvis kommer en rad nya arbetstillfällen att uppstå när konsumenter upptäcker att det är effektivare att använda sig av specialister för att söka reda på produktinformation eller när sparare med hjälp av en mellanhand kan maximera avkastningen på sitt kapital (ibid).

³¹ För mer information om efterfrågan på välutbildad arbetskraft läs Björklund [1998], s.A11.

³² Yrken i farozonen är yrken som fastighets-, resemäklare och finansiella mäklare.

³³ Sökagenter förutspås på sikt kunna ta över en del av mellanhändernas arbetsuppgifter (Dahl & Lesnick [1996], s.295).

4.3 SKATTEBETALARE PÅ FLYKT!

Skatter anses vara något nödvändigt ont för att det moderna välfärdssamhället skall fungera. Därför ser beslutsfattare världen runt med oro på den framväxande elektroniska handeln. Det är inte utan anledning man fruktar den elektroniska handeln, de stora knäckfrågorna är nämligen hur beskattar man handel på Internet? Vad skall beskattas? Vem skall beskattas? Vilket land skall få skatteinkomsterna? Regeringarna inser att om de inte löser dessa frågor riskerar skattebasen att minska och de nationella företagen att utsättas för en orättvis konkurrens.

I Sverige har den elektroniska handeln redan bidragit till några drastiska åtgärder från regeringens sida. Sänkningen av tobaksskatten motiverades delvis med en ökad privatimport av cigaretter via Internet. Även en sänkning av punktskatter på andra varor kan komma att bli aktuell. Skatteminister Thomas Östros har till media sagt att han tror att det i framtiden blir svårt att upprätthålla höga skatter på sprit just med hänvisning till ökad handel över Internet (Luthander [1998], s.A10). Den kanske mest drastiska handlingen är dock regeringens lagförslag som skall ge tullen utökade befogenheter beträffande vägtransporter och postorderpaket. Både Justitiekanslern (JK) och lagrådet har motsatt sig de nya reglerna men ändå planerar Finansdepartementet att driva frågan vidare (Nilson [1998], 5).

Eftersom det för vissa varor och tjänster – de som kan levereras i digital form – är omöjligt att kontrollera vem som handlat vad och då handeln är global, blir det också omöjligt för ett ensamt land att säkerställa att mervärdeskatt betalas (Choi, Stahal & Whinston [1997], s.489 ff). Detta kan bara lösas internationellt. Därför måste Sverige invänta resultatet av de multinationella förhandlingar som förs inom WTO. En skara länder under ledning av USA förespråkar högljutt att den elektroniska handeln inte skall beskattas alls. En annan grupp länder, med Kanada i spetsen, har en mer försiktig hållning och framhåller att man inte skall beskatta den elektroniska handeln före år 2000. Övriga deltagare, däribland EU, är mycket motvilliga att överhuvudtaget undanta den elektroniska handeln från beskattning. (Wired 1 maj [1998], Internet)

4.3.1 Beskattning

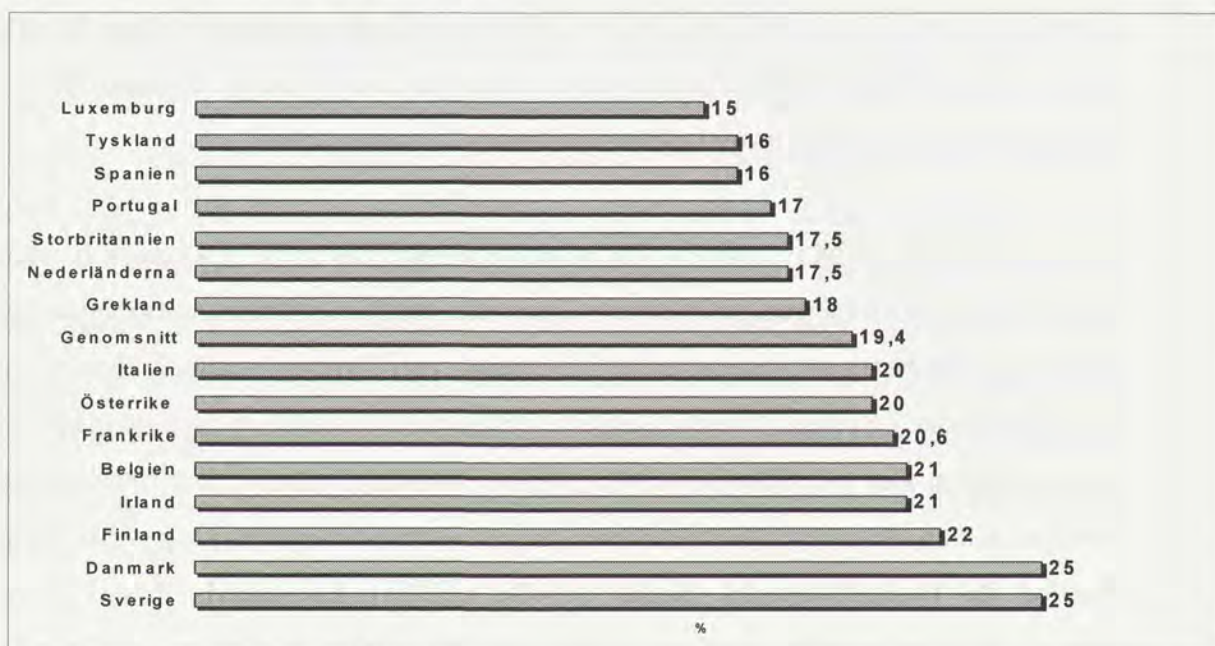
Förhandlarna i WTO-överläggningarna vet att de måste komma överens om en gemensamt skattestruktur, men det är ingen lätt uppgift. Det är en stor mängd komplexa beskattningssystem som skall förenas. Exempelvis brukar länder ha olika skattesatser för olika typer av inkomster vilket innebär att man måste definiera vad det är man ålägger skatt. Om en digital bild laddas ner skall mottagaren betala mervärdeskatt, men vilken skatt skall säljaren betala? Om bilden definieras som en produkt skall företagsvinsten beskattas, men om leveransen av bilden definieras som en tjänst kan en annan skattesats gälla, t.ex. inkomstskatt. Varje land måste dessutom begrunda vilka sekundära effekter beskattningen av den elektroniska handeln kan få på nationens ekonomi. Därtill är inte alla regeringar positiva till att särbehandla elektronisk handel eftersom de ser stora potentiella skatteinkomster i elektronisk handel. (Sacher [1997], s.52).

Det diskuteras flera olika alternativ för hur ett skatt skall tas ut på elektronisk handel. Ett av de vanligare förslagen går ut på att säljaren ska betala mervärdeskatt till mottagarlandet, t.ex. om ett franskt varuhus säljer till konsumenter i Sverige skall det även betala in mervärdeskatt i Sverige. I teorin fungerar denna regel för både fysiska och digitala varor, men den kan vid tillämpning visa sig vara mycket opraktisk. Det finns en rad problem med en sådan regel. För det första kan ett sådant skattesystem skapa en omöjlig situation för Internetföretagen (Sacher [1997], s.52-53). Exempelvis måste då ett företag, t.ex. bokhandeln Amazon, hålla reda på hundratals stater och länders skattesatser vilket gör den administrativa bördan enorm (OECD [1997], Internet). Risken är stor att butiker väljer att inte sälja till kunder från mindre länder eller att de helt enkelt "glömmer bort" att betala mervärdeskatt till mottagarlandet.

Ett annat förslag är att mottagaren betalar skatten, men även detta förslag har mött kritik. Skatten skulle i princip bli frivillig vilket innebär att medborgarna måste berätta vad de köpt och vad det kostat; en effekt är således att det är omöjligt för konsumenterna att handla anonymt (Choi, Stahal & Whinston [1997], s.495). En annan rimlig invändning är att vid sällanköp är det enkelt att glömma bort att betala in skatten. Man måste även ifrågasätta konsumenternas skattevilja; kan regeringar lita på att gemene man frivilligt betalar skatt?

En idé som diskuteras inom EU är en s.k. "bitskatt". Förslaget går ut på att den digitala dataöverföringen beskattas i stället för produkten/tjänsten; därigenom skulle det i princip bli omöjligt att undgå beskattning. Detta förslag har dock förkastats av många, bl. a. konstaterade den s.k. Sachergruppen i en rapport till OECD att en "bitskatt" är omöjlig. De motiverade det med att mängden data inte enkelt kan mätas samt värderas. Systemet skulle dessutom kunna snedvridera beskattningen så att elektronisk handel missgynnas jämfört med övrig handel. (Sacher [1997], s.17,53)

Figur 8. Mervärdeskatt i EU-länderna.

Källa: Veckans Affärer nr 14 [1998], s.48.

Anm: Vissa länder använder differentierad mervärdeskatt.

4.3.2 Överlever det svenska skattesystemet en global marknad?

I Sverige har skattefrågor alltid varit hett debatterade, men om skatterna nu är på väg ner så är det troligtvis inte ett resultat av debatten utan av att spelreglerna förändrats. Under 90-talet har staten av olika skäl upprepade gånger tvingats sänka skatten (utländska experter särbehandlas, bilaccisen har sänkts, beskattningen av A-aktier har ändrats, öl- och tobaksskatten har båda sänkts). I vilken mån även elektronisk handel kommer bidra till skattesänkningar är oklart även om sänkningen av punktskatten på tobak motiverades med att bl.a. handeln med tobak på Internet ökat. (Einar [1998], s.44-47)

En vara som köps på Internet av en svensk konsument skall enligt myndigheternas tolkning beskattas med svensk mervärdeskatt (se *bilaga 2*). Köps varan i något annat EU land är säljaren skyldig att betala skatt i Sverige och köps varan i något land utanför EU skall mervärdeskatt och eventuell tull betalas vid införseln³⁴. I teorin utgör elektronisk handel således inget hot mot skatteintäkterna men den kritiska frågan är om det går att effektivt beskatta elektronisk handel? Även om regeringen driver igenom lagförslaget som ger tullen ökade befogenheter beträffande vägtransporter och postpaketskontroller, blir det svårare att rent praktiskt kontrollera alla paket allteftersom elektronisk handel växer i omfattning³⁵. Det är inget problem för myndigheterna att spåra upp Internet-tjänster som riktar sig till svenska konsument (t.ex. Pegit) och begära att de tar ut mervärdeskatt, men hur gör man med de tusentals Internetbutiker som bara säljer till några enstaka svenska konsument?

Ett annat område som kan bli svår att beskatta är kapitalmarknader. Kostnaden för att förmedla värdepapper har minskat drastiskt. De har i och med Internet kommit ner till en nivå där det är nu möjligt för små kunder att investera globalt (U.S. Dept. of Commerce [1998], s.29ff). Frågan är om staten kan beskatta kapital och förmögenhet i en sådan miljö eller om kapitalflykt kommer att leda till att det blir ohållbart. Även försäkringsbranschen kommer bli global vilket ytterligare försvårar för staten att beskatta kapital (*ibid*).

Vi har sett att digitala varor/tjänster blir vanligare och för dessa blir det också svårare att ta ut skatt. För dessa produkter har myndigheterna mycket små möjligheter att kontrollera att skatt betalats eftersom naturliga kontrollpunkter (t.ex. gränsstationer) saknas. Det går inte heller att mäta produktionen eller förändringar i lagret (digitala varor behöver inte förvaras i något lager och produktionen sker ögonblickligen). Visserligen finns programvaror under utveckling som skall kunna känna igen och värdera digitala

³⁴ Företag med begränsad försäljning, under 320 000 kronor per år, behöver inte momsregistrera sig i Sverige (SOU [1998:58], s.8). Mer information ges på tullverkets hemsida: <http://www.tullverket.se>

³⁵ När paketen kommer från ett land utanför EU innebär detta att tullen måste öppna och kontrollera paketet och sedan debitera mottagaren gällande skatt och tullavgift. Om paketen kommer från ett företag inom EU måste skattemyndigheterna kontrollera att säljaren betalt svensk mervärdeskatt.

dataströmmar, men huruvida de kommer att fungera i praktiken kan ingen svara på (Sacher [1997], s.53). Även om världens länder kan enas om ett globalt och uniformt skattesystem finns en risk att staten misslyckas med att belägga den elektroniska handeln med skatt. Inom vissa varor med hög punktskatt har som redan nämnts elektronisk handel haft betydelse. Om mervärdeskatten och andra skatter kommer att sänkas till följd av den elektroniska handeln återstår att se, men ett troligt resultat är att punktskatterna och mervärdeskatterna i Europa kommer närma sig varandra på lång sikt (se figur 8).

4.3.3 Bör nätet beläggas med punkt- och mervärdeskatt?

Den elektroniska handeln befinner sig i ett känsligt tillväxtstadium och därför förespråkar många länder, däribland Kanada, att Internethandeln temporärt skall undantas från beskattning. De som stödjer detta resonemang menar att Internethandeln tillfälligt behöver skyddas för att uppnå en lönsam omsättning. För närvarande testar företag olika typer av tjänster och produkter för att se vilken typ av elektronisk handel som kan bli vinstgivande. Under denna försöksperiod går de flesta Internetföretagen med förlust (Morgan Stanley [1998], s.vi). Emellertid kommer företagen om några år ha lärt sig använda detta nya medium och kan då verka kostnadseffektivt.

Det borde dock vara den finansiella sektorns uppgift att bidra med riskkapital under en industris tillväxtsfas. Internetföretagen har hittills inte haft någon svårighet att attrahera riskkapital. Genom att skattesubventionera den elektroniska handeln, ger staten dessutom Internetföretagen en orsak att aldrig "växa till sig" eftersom de då blir av med en viktig konkurrensfördel (skattebefrielse). Dessutom är punkt- och mervärdeskatt en viktig inkomstkälla för många länder.

Debatten om huruvida den elektroniska handeln skall skattebefrias eller ej går att jämföra med motsvarande debatt om tullar. Tullar förespråkas ibland som skydd för nya, tillväxtindustrier, men nationalekonomer brukar anse att detta inte är ett giltigt argument (Husted & Melvin [1995], s.209). Ur ett ekonomiskt perspektiv kan protektionism ändå vara ekonomiskt motiverat om den nya industrin bidrar till att bygga upp infrastruktur (ibid, s.210). På samma sätt kan samhället gynnas om den elektroniska handeln bidrar

till att förbättra Internets infrastruktur, men Internetföretagen får ingen ersättning för detta. Skattebefrielse kan då vara ett sätt att kompensera företagen.

Jämförelsen med tullar används av USA som förespråkar en permanent skattebefrielse för den elektroniska handeln. USA menar emellertid att handelshinder såsom tariffer/skatter inte kan tillåtas hämma utvecklingen av den elektroniska handeln (Wired 20 maj [1998], Internet). Detta argument borde dock enbart vara ekonomisk motiverbart för varor/tjänster som beskattas högre om de handlas på nätet. Om Internethandeln undantas från beskattning förändras skattesystemet. Hur blir då det nya skattesystemet? Det finns fem kriterier som brukar användas för att utvärdera ett visst skattesystem. Dessa är att skattesystemet skall vara rättvist, effektivt, administrerbart, flexibelt och genomskinligt. (Stiglitz [1997], s.527f)

- *Rättvist*: Konsumenter som handlar identiska varor/tjänster bör betala samma skattesats. Om den elektroniska handeln undantas från punkt- och mervärdeskatt kommer det gynna främst de med tillgång till Internet, dvs. de i de rikare samhällsskikten. Baserat på rättvisekriteriet bör den elektroniska handeln beskattas på samma sätt som övrig handel
- *Effektivt*: Skattesystem skall störa ekonomin så lite som möjligt, dvs. inte förändra hur resurser allokeras. Enligt detta kriterium är punktskatter av ondo och bör undvikas eftersom de stör resursfördelningen. Däremot bör all handel beskattas lika (dvs. med samma mervärdeskatt) för att konkurrensen inte skall snedvridas. Om konsumenter väljer att handla på Internet enbart p.g.a. skattefördelar drabbas övriga försäljare. Att inte beskatta Internethandeln kan skapa dödviktskostnader genom att resurser allokeras till den skattebefriade Internethandeln (produktionsdödviktskostnader) och genom att konsumenter skiftar efterfrågan mot ofördelaktigare substitut (konsumentdödviktskostnader).
- *Administrativt lätthanterligt*: Om den elektroniska handelns Tillväxtsprognoiser slår in kommer tusentals paket dagligen passera den svenska gränsen. Dessa måste kontrolleras och beskattas. I den mån det går måste skattemyndigheterna även

övervaka och beskatta produkter och tjänster som levereras digitalt. Hanteringen kommer sålunda bli omfattande och statens administrativa kostnader blir därmed höga. Punkt- och mervärdeskatt är sålunda dyra skatter.

- *Flexibelt:* Ett skattesystem måste gå att anpassa till ändrade förutsättningar. Utvecklingen inom IT-området sker mycket snabbt och de ekonomiska förutsättningarna kan sålunda förändras över en natt. Det skattesystem som utformas för Internethandeln måste därför kunna anpassas snabbt. Ett system där Internethandeln är skattebefriad är förvisso flexiblare än system med skatter.
- *Genomskinligt:* Ett bra skattesystem karakteriseras av att skattebetalaren, dvs. konsumenten, vet vad denne betalar. När en vara handlas utanför Sveriges gränser läggs mervärdeskatten till listpriserna, därmed blir skatten tydlig. Inom Sverige ingår oftast mervärdeskatten i priset vilket döljer skatten för konsumenten.

Baserat på rättvise- och effektivitetskriterierna bör den elektroniska handeln inte särbehandlas. De höga administrativa kostnaderna och det faktum att ett skattesystem med Internetskatt antagligen inte är särskilt flexibelt stödjer ståndpunkten att den elektroniska handeln bör skattebefrias. Ett beslut om huruvida den elektroniska handeln beskattas eller ej bör vara en avvägning baserad på dessa kriterier.

5 Sammanfattning

Den elektroniska handeln befinner sig ännu i ett embryostadium, men enligt flera prognosinstitut kommer den elektroniska handeln växa explosionsartat framöver. På sikt kommer detta medföra stora strukturella förändringar med fundamentala konsekvenser på samhällsekonomin. Dilemmat är att ingen analytiker kan i dag säga vilka dessa blir (Bailey & McKnight 1997, s.52). Beklagligt nog saknas empiriska data som kan vägleda beslutsfattarna i det nya informationssamhället. Teoretiska resonemang är därför det viktiga beslutsunderlag på vilket våra politiker måste basera sina beslut.

Den litteratur som finns om elektronisk handel täcker oftast in sociologiska, juridiska och företagsekonomiska aspekter. Hur elektronisk handel påverkar samhällsekonomin har inte analyserats i samma utsträckning även om många har förutspått att arbeten kommer försvinna och att konkurrensen i ekonomin kommer öka. I den här rapporten har konstaterats att denna argumentation inte är väl underbyggd. Den elektroniska handeln kommer troligtvis inte leda till fullständig konkurrens, se tabell 1, och inte heller till att arbeten försvinner i mängder.

Tabell 1. Fullständig konkurrens modell	Den elektroniska handels ekonomin
1. Alla marknader karaktäriseras av intensiv konkurrens.	1. Konkurrensen är begränsad på de flesta delsegmenten. I stället är det troligt att monopolistisk konkurrens, oligopol och monopol situationer kommer att förekomma. (se 3.1)
2. Statisk teknik.	2. Teknisk utveckling är central för e-handelsföretagen, och sålunda för konkurrensen. (se 3.1.1 & 3.1.3)
3. Företag, konsumenter och andra marknadsagenter har fullständig tillgång till relevant information.	3. Tillgången till information är god på nätet. Internetföretagen kan samla in detaljerade information om kundernas preferenser. Ofullständig information, inte minst asymmetrisk informationen, är dock ett hinder för handeln. (se 3.1.2 & 3.1.3)
4. Det finns ingen ofrivillig arbetslöshet.	4. Den elektroniska handeln kan ha både positiv och negativ påverkan på arbetslösheten. OFrivillig arbetslöshet finns. (se 4.2)

5. Alla önskade marknader finns.	5. P.g.a. asymmetrisk information finns en risk att vissa marknader upphör eller aldrig blir till. Emellertid kan effektiva, decentraliserade marknader bli möjliga. (se 3.1.2 & 3.2.2)
6. Konkurrensen leder till att resurser allokeras effektivt.	6. Marknadsmislyckanden förekommer. E-pengar kan öka effektiviteten. (se 3.1 & 3.2.1)
7. Statens roll är minimal.	7. Internationella överenskommelser kan bli nödvändiga för att hantera marknadsmislyckanden och rättvis fördelning av inkomster. Statens skatteinkomster kan komma att urholkas (se 4)

Källa: Stiglitz [1997], s.333.

Källa: Egen.

Den elektroniska handeln tycks redan ha satt press på priserna. Den enkelhet med vilken konsumenterna kan jämföra priser på Internet bör innebära att priset blir det främsta konkurrensmedlet för de elektroniska handels företagen. Emellertid kommer morgondagens teknik tillåta att omfattande information om konsumenternas preferenser samlas in. Med denna information kan produkterna anpassas till varje enskild konsument (differentiering av produkterna), vilket sedan skulle kunna utnyttjas för att ta ut högre priser (bl.a. genom prisdiskriminering). Huruvida företagen blir framgångsrika i sina försök att höja priserna eller inte kommer i stort bero på om konsumenterna är villiga att lämna ut personlig information.

Kostnaden för att etablera sig på Internet är låg. I princip vem som helst kan slå upp portarna på Internet för att, i teorin, ha hela världen som marknad. Emellertid krävs det av flera orsaker stora resurser för att locka konsument till butiken. Det krävs att konsumenterna inte bara är medvetna om att butiken existerar utan de måste även veta Internetadressen dit. Detta medför att företagen tvingas lägga ner stora resurser på marknadsföring, vilket i sig kan skapa etableringshinder. Kostnaden för att upprätthålla en attraktiv Internettjänst är dessutom hög. Reproduktionskostnaden (dvs. den rörliga kostnaden) för digitala varor/tjänster är ofta mycket låg vilket ger företagen ett betydande incitament att ta marknadsandelar, helst uppnå en monopolställning. Tekniken medför emellertid att små och medelstora företag enklare kan agera tillsammans som ett stort företag; dels genom att förlägga sina butiker under en gemensam adress, dels genom att samarbeta intensivare, t.ex. kan leverantörer integreras vertikalt via Internet

med butiken. Sammantaget för detta med sig att det inte är troligt att en marknadsform kommer karakterisera den elektroniska handeln, utan vi kommer för olika segment se olika former – monopol, oligopol, monopolistisk eller fullständig konkurrens.

De varor och tjänster som handlas på nätet betalas i dag med traditionella betalsystem (post- och bankgiro, kreditkort etc.) Dessa betalsystem fungerar utmärkt för större betalningar, men för små, frekventa s.k. mikrobetalningar saknas fungerande betalningssystem. För att fylla detta behov har nya betalsystem utvecklas, digitala kontanter och elektroniska pengar. Hittills har konsumenterna varit skeptiska till att använda digitala kontanter/elektroniska pengar men om de nya betalningssystemen slår igenom kan de komma att få betydande konsekvenser på samhällsekonomin och penningpolitiken.

Generellt har Internetkonsumenterna världen som marknad och handlar där det är billigast. En intressant fråga är om de svenska Internettjänsterna håller priser som är internationellt konkurrenskraftiga? Eftersom distributionskostnaderna fallit måste t.ex. den svenska Internetbokhandeln Bokus konkurrera med bokhandlare i såväl England som USA. Särskilt varor/tjänster med mycket låg distributionskostnad, t.ex. digitala tjänster, konkurrerar på en global marknad. Det är många länder som i den elektroniska handeln ser en expanderande näring och som därför försöker locka till sig både Internetkonsumenterna och Internetbutikerna.

Den elektroniska handeln kan även komma att påverka arbetsmarknaden. Dystra profetior har varnat för att mellanhänder kommer att bli onödiga och att jobb kommer att försvinna från Sverige. informationstekniken har inneburit att högkvalificerade jobb kan emigrera och att företagen har blivit mera mobila. Det finns således en viss risk att Sverige kan förlora arbetstillfällen till utlandet. Emellertid kan den elektroniska handeln bidra till att öka efterfrågan på lågutbildade, något som staten skulle kunna utnyttja för att kortsiktigt pressa ner arbetslösheten. Farhågorna att den elektroniska handeln skall leda till att mellanhänderna försvinner tycks ha varit obefogade. En del ekonomer tror t.o.m. att den elektroniska handeln snarare kommer öka behovet av mellanhänder.

Utformningen av skattesystemet och nivån på skattesatserna kan komma att utsättas för stora påfrestningar som ett resultat av den elektroniska handeln. Eftersom den

elektroniska handeln är global måste även beskattningsfrågorna lösas i ett globalt samförstånd, men det har visat sig vara en svår uppgift. Det är en enorm mängd komplexa skattesystem som skall förenas och man måste komma överens om hur beskattningen skall gå till. Det kan dessutom bli svårt att i praktiken säkerställa att skatten betalas, särskilt för digitala varor och tjänster. Problemet för dagens makthavare är således att avgöra om den elektroniska handeln i framtiden kan komma att urholka skattebasen.

6 Avslutning

Den elektroniska handeln befinner sig fortfarande i ett utvecklingsskede. Därför återstår det att se vilka former den elektroniska handelns ekonomi kommer ta. Denna översikt av Internethandelns egenskaper bör ändå ha kastat ett ljus över den elektroniska handelns framtid. För även om handeln kommer genomgå stora förändringar – framförallt tekniska – så är marginalkostnaden för avstånd nära noll. Detta faktum innebär att den elektroniska handeln är global. Världen har sålunda redan blivit "mindre" med resultatet att nationalstatens makt och möjlighet till att reglera marknaden minskat. Genom att marknadernas storlek vidgas ökar utrymmet för arbetsdelning och specialisering. Möjligheterna till kundanpassad orderstyrning blir större.

Den elektroniska handeln kan därför få fundamentala effekter på världsekonomin. Den här rapporten har blott berört ytan av den förändring som elektronisk handel leder till. Nationalekonomer och beslutsfattare står inför den kolossala uppgiften att försöka förstå hur den elektroniska handelns ekonomi kommer att fungera. Denna nya marknadsplats har egenskaper som borde intressera forskare inom alla områden av nationalekonomin. Ytterligare forskning behövs exempelvis för att beskriva kostnadsstrukturen och pris-sättningen av informationsprodukter. Den elektroniska handeln ökar även behovet av forskning inom områden som produktdifferentiering, prisdiskriminering, marknads-föring, copyright, elektroniska betalningssystem etc. En nationalekonom framhöll tidigare i våras att elektronisk handel bara är en förfinad form av postorderförsäljning. Förhoppningen är att denna rapport har visat att han hade fel och att det dessutom är mycket viktigt för beslutsfattare, både i företag och i myndigheter, att bättre förstå de fundamentala förändringar den elektroniska handeln får på samhällsekonomin

7 Litteraturförteckning

- Akerwall, S. & Jenselius, M. [1998]. "5 oslagbara fördelar med Internetshopping", *PC för alla*, nr 3, s.32-33.
- Bailey, J. & McKnight, L. [1997]. *Internet Economics*. MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Benjamin, R. & Wigland, R. [1995]. *Electronic Commerce: Effects on Electronic Markets*. Journal of Computer Mediated Communication, <http://www.ascusc.org/jcmc/vol1/issue3/vol1no3.html>
- De Bernardi, J.M., m.fl. [1997]. *Elektronisk handel med ECR och Quick Response*. Studentlitteratur, Lund.
- Björklund, M. [1998]. "Brist på högutbildade", *Dagens Nyheter*, 19 maj 1998, s.A11.
- Butler B., Sarkar, M. B. & Steinfield, C. [1996]. *Intermediaries and Cybermediaries: A Continuing Role for Mediating Players in the Electronic Marketplace*. Journal of Computer Mediated Communication, <http://www.ascusc.org/jcmc/vol1/issue3/vol1no3.html>
- Bäckström, H. & Stenkula, P. [1997]. "Elektroniska pengar - risker, möjligheter, frågetecken", *Penning- och valutapolitik*, nr 1, Sveriges Riksbank, Stockholm.
- Cairncross, F. [1997]. *The Death of Distance*. Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts.
- Carlbom, M. [1998]. "Sänkt skatt ger billigare tobak", *Dagens Nyheter*, 15 april 1998, A11.
- Choi S-Y, Stahal D., & Whinston, A. [1997]. *Commerce on the Internet: What's Holding it up?*, The Center for Research in Electronic Commerce, the University of Texas-Austin, <http://cism.bus.utexas.edu/>
- Choi S-Y, Stahal D., & Whinston, A. [1997]. *The Economics of Electronic Commerce*. Macmillan Technical Publishing, Indianapolis, Indiana.
- Clark, T. [1998]. "Why the Street loves Amazon.com", *CNET*, 8 april 1998, <http://www.news.com/>
- CNET [1998]. "Singapore focuses on e-commerce", *News.com*, 17 april 1998, <http://www.news.com/>
- ComputerSweden nr 13 [1998]. "Boom för e-handel i Europa", 24 februari 1998, s.28.
- ComputerSweden nr 34 [1998]. "Rekord för e-tobak trots EU-beslut", 20 april 1998, s.5.

ComputerSweden nr 34 [1998]. "Internetfisk", 20 april 1998, s.24.

Dagens Nyheter [1998]. "Domedagsprofitörerna och jobben", 9 maj 1998, s. A2.

Dahl, A. & Lesnick, L. [1996]. *Internet Commerce*, New Riders Publishing, Indianapolis, Indiana.

DiPasquale, D. & Wheton, W. [1996]. *Urban Economics and Real Estate Markets*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.

The Economist [1998]. "Brands bite back", 21 mars 1998, <http://www.economist.com/>

EDIS [1997]. "ABC för elektronisk handel", <http://www.edis.se/ABC97.ppt>

Einar, B-M. [1998]. "Blir det bara nollor kvar?", *Veckans Affärer*, 30 mars 1998, s.44-48.

EU COM 157 [1997]. *A European Initiative in Electronic Commerce*, Communication to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, <http://europa.eu.int/>

Ernst & Young [1998]. *Ernst & Young studien – strategier för tillväxt*, Stockholm, <http://www.ey.se>

Ernst & Young [1998]. "Pricing Survey", januari 1998, <http://www.ey.com/wired/pricingsurvey/>

Esprit [1996]. "Electronic Commerce – An Introduction", the EU information technologies programme, <http://www.cordis.lu/esprit/src/ecomint.htm>

Fredholm, P. [1996]. *Nyttan av elektronisk affärskommunikation för småföretag*. Teldok rapport 107, Stockholm, <http://www.teldok.framfab.se/>

Forsebäck, L. [1995]. *20 sekunder till jobbet*. Teldok rapport 101, Stockholm, <http://www.teldok.framfab.se/>

Gimein, M. [1998], "Playing the Price", *The Industry Standard*, 4 maj 1998, <http://www.thestandard.net/>

Gupta, A, Stahl, D. & Whinston, A. [1995]. *The Internet: A Future Tragedy of the Commons?* The Center for Research in Electronic Commerce, the University of Texas-Austin, <http://cism.bus.utexas.edu/>

Gupta, A. m.fl. [1997]. *Streamlining the Digital Economy: How to Avert a Tragedy of the Commons*. The Center for Research in Electronic Commerce, the University of Texas-Austin, <http://cism.bus.utexas.edu/>

Gravelle, H. & Rees, R. [1992]. *Microeconomics*. Longman, London.

van Heck, E. & Ribbers, P. [1996]. *Economic Effects of Electronic Markets*. CENTER, Tilburg University, Nederländerna.

- Hjærtström, O. [1998]. SMHI, e-mailintervju onsdagen den 6 maj.
- Hultkrantz, L. & Nordström, J. [1995]. "Efterfrågan på enkla tjänster", *Ekonomisk Debatt* nr 7, s.527-536.
- Husted, S. & Melvin, M. [1995]. *International Economics*. Harper Collins, New York.
- Holst, G-M. (edit) [1997]. *The Teldok Yearbook 1997*. Teldok rapport 116, Stockholm, <http://www.teldok.framfab.se/>
- Jones, F. [1998]. "Med MP3 kan du gratis lyssna på dina favoritartister", *PC för alla*, nr. 2, s.32-33.
- Krouse, C. [1990]. *Theory of Industrial Economics*. Blackwell, Oxford.
- Laudon, K. & Laudon, J. [1997]. *Management Information Systems – Organisation and Technology*. Prentice Hall, New Jersey, <http://www.prenhall.com/~laudon>
- Lennartson, S. (red). [1992]. *EDI-Affärskommunikation genom elektronisk datautväxling*. SWEPRO, Göteborg.
- Lundgren, K. & Wirberg, S. [1997]. *IT-rapporten – Om kunskapsbaserad ekonomi, sysselsättning och förändrade kompetenskrav*. Arbetslivsinstitutet, Solna.
- Luthander, P. [1998]. "Sprittskatten kan sänkas", *Dagens Nyheter* 17 mars 1998, s.A10.
- Malmström, L. [1997]. *Singapore – livet på den intelligenta ön*. Teldok rapport 114, Stockholm, <http://www.teldok.framfab.se/>
- Marimon, R., Nicolini, J-P., & Teles P. [1997]. *Electronic Money: The End of Inflation?*. Discussion Paper 122, Institute for Empirical Macroeconomics, Federal Reserve Bank of Minneapolis, Minneapolis.
- Miller, G. [1998]. "Net Firms Are Racing Into Marriage, With No Love Lost", *Los Angeles Times*, 11 maj 1998, <http://www.latimes.com/>
- Morgan Stanley [1998]. *The Internet Retailing Report*. <http://www.ms.com>
- Nicholson, W. [1990]. *Intermediate Microeconomics*. The Dryden Press, Orlando.
- OECD [1997]. *Dismantling the Barriers to Global Commerce*. Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, <http://www.oecd.org/dsti/sti/it/ec/prod/dismantl.htm>
- OECD GD 185 [1997]. *Measuring Electronic Commerce*. Committee for Information, Computer and Communication Policy, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, <http://www.oecd.org>
- OECD IE 4 [1998]. *Electronic Commerce: Prices and Consumer Issues for Three Products: Books, Compact Discs, and Software*. Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, <http://www.oecd.org>

- Pehrson, L. [1998]. "Dyrare för svenska kunder", *Dagens Nyheter* 22 april 1998, s.A17.
- Sacher, J. (edit) [1997]. *Electronic Commerce – Opportunities and Challenges for Government*. OECD – STI, Paris, France.<http://www.oecd.org>
- Sanden, W. [1998]. "Internet hotar skattebasen", *Veckans Affärer*, nr 14, s.52-53.
- Sifo <http://www.sifo.se/>
- Shepherd, W. [1990]. *The Economics of Industrial Organization*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
- SOU [1994:118]. *Vingar åt människans förmåga*. Betänkande av IT-kommissionen, Kommunikationsdepartementet, Stockholm.
- SOU [1998:14]. *E-pengar – näringsrättsliga frågor*. Delbetänkande, Finansdepartementet, Stockholm.
- SOU [1998:58]. *IT och nationalstaten*. IT-kommissionens rapport 6/98, Kommunikationsdepartementet, Stockholm.
- Stiglitz, J. [1997]. *Economics*. Norton, London.
- Tapscott, D. [1996]. *The Digital Economy*. McGraw-Hill, New York.
- Tapscott, D. [1998]. *Growing up digital*. McGraw-Hill, New York.
- Timander, J. & Österman, T. [1997]. *Internetanvändningen i Sveriges befolkning*. Teldok rapport 115, Stockholm, <http://www.teldok.framfab.se/>
- Tirole, J. [1998]. *Industrial Organization*. the MIT Press, London.
- U.S. Department of Defence [1998]. "Introduction to EC/EDI", <http://www.acq.osd.mil/ec/newhandbook/chapter2/chapter2.htm>
- U.S. Department of Commerce [1998]. *The Emerging Digital Economy*. Washington, D.C., <http://www.ecommerce.gov>
- Utvärderingsrapport för STELHA 96 – Stockholms Elektronisk Handel*. [1997]. Stockholms Stad, Stockholm.
- Westerberg, O. [1998]. "Indisk expansion i cyberrymden" *Metro*, 7 maj 1998, s.14-15.
- Wired* [1998]. "The Bankrupt Promise of Micropayments", 15 april 1998, <http://www.wired.com>
- Wired* [1998]. "The Net: A Duty-Free Shop", 1 maj 1998, <http://www.wired.com>
- Wired* [1998]. "World Net Tax Moratorium OK'd ", 20 maj 1998, <http://www.wired.com>

Yardeni, E. [1996]. "Economic Consequences of the Internet",
<http://www.yardeni.com/yardeni/cyber.html>

8 Bilaga 1: Digitala produkter

Internet har under det senaste året fyllts med piratkopierad musik. Kraftfullare datorer och en ny komprimeringsstandard, MPEG Audio Layer 3 (MP3), har banat väg för denna utveckling. Genom att kraftigt komprimera ljud- och bildfiler kan användare via Internet ladda ner låtar i en kvalité som ligger nära vanliga CD-skivor. En 60 minuters skiva tar, med ett normal modem, ett par timmar att ladda ner. Om några år kommer dock den tiden vara nere i sekunder (se tabell 2). Musikindustrin i USA ser oroligt på utvecklingen och dess företrädare, Recording Industry Association of America (RIAA), har tagit hjälp av FBI och Secret Service i jakten på piratkopierade MP3-filer (Jones, F. [1998], s.33). Förutom att utgöra ett hot mot skivindustrin kan piratkopieringen erbjuda oss en glimt av framtiden; piraterna har nämligen skapat ett distributionssystem som är avsevärt effektivare än skivindustrins. Om några år kommer kanske all musik vi köper laddas hem via Internet.

Tabell 2. Jämförelse av olika metoders överföringshastighet. Tid att överföra en 10-megabyte fil.	
Modem hastighet/typ	Överföringstid
9,6 Kbps modem	2,3 timmar
14,4 Kbps modem	1,5 timmar
28,8 Kbps modem	46 minuter
128 Kbps ISDN	10 minuter
1,54 Mbps T-1 direktanslutning	52 sekunder
4 Mbps Kabelmodem	20 sekunder
8 Mbps ADSL teknik	10 sekunder
10 Mbps kabelmodem	8 sekunder
Källa: U.S. Dept. of Commerce 1998, s. A2-13.	

9 **Bilaga 2: Skattekontroversen Internethandeln**

Under våren har det i media dagligen gått att läsa om elektronisk handel. Lockande rubriker som "Handla skattefritt på Internet" har fått svenskarna att bara hos Internet-handelsförmedlaren Pegit handla för en halv miljon kronor per dag¹. På RSV har man ingalunda varit rodd av dessa rubriker som de anser vara helt missvisande. Tillsammans med Generaltullstyrelsen (GTS) och Alkoholinspektionen gick Riksskatteverket (RSV) i mars ut med ett pressmeddelande för att klargöra vilka regler som gäller för Internethandeln. I korthet innebar pressmeddelandet att nuvarande svenska regler gäller. Mervärdeskatt och punktskatt skall betalas i Sverige och det är totalförbjudet att föra in alkoholdrycker¹. Av pressmeddelandet framgår också att det spelar ingen roll hur varorna säljs, alltså skall även handel förmedlade av Internetbutiker beläggas med mervärdeskatt och eventuella andra avgifter. Utslaget i EG-domstolen i det s.k. "man in black"-målet tycks bekräfta de svenska myndigheternas ståndpunkt. I "man-in-black"-målet prövade domstolen ett försäljningssätt som innebar att brittiska konsument köpte tobak från ett bolag i Luxemburg utan att betala brittisk punktskatt. Internet-handelsförmedlaren Pegit menar dock att utslaget bara gällde en speciell situation och inte dem, medan Internetbutiken Cigarett.nu anser att beslutet inte klargör vem som skall betala skatten. (ComputerSweden nr 13 [1998], s.5)

¹ Enligt uppgift till VA handlar svenskarna för ca en halv miljon per dag via Pegits Internettjänst (Sandén [1998], s.52-53). Rubriken kommer från PC för alla:s förstasida nr 3, 1998.

Rapporter

IT-kommissionens arbetsprogram, SOU 1995:68

Delbetänkande om kommissionens övervägande och prioriteringar samt arbetsprogram. 34 sidor.

Kan beställas från Fritzes kundtjänst.

Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Kommunikation utan gränser

- rapport från IT-kommissionen, juni 1995

Skriften är ett sammandrag av kommissionens arbetsprogram. 15 sidor.

Kan beställas från IT-kommissionen,

Fax: 08-20 28 04. Telefon: 08-405 18 51.

Communication Without Frontiers

- report by the Swedish IT-Commission, june 1995

Engelsk översättning av sammandraget. 15 sidor.

Kan beställas från IT-kommissionen,

Fax: 08-20 28 04. Telefon: 08-405 18 51.

Så kan Sverige utveckla en framgångsrik programvaruindustri inför 2000-talet

Rapport 1/96. 25 sidor. Kan beställas från IT-kommissionen,

Fax: 08-20 28 04. Telefon: 08-405 18 51

IT-mått. Hur kan IT-användning beskrivas?

Av Nils-Göran Olve & Carl-Johan Westin, CEPRO AB.

Rapport 2/96. 65 sidor. Kan beställas från IT-kommissionen,

Fax: 08-20 28 04. Telefon: 08-405 18 51.

När det regnar manna från himlen, har den fattige ingen sked

Om IT och handikapp.

Rapport 3/96. 32 sidor. Kan beställas från IT-kommissionen,

Fax: 08-20 28 04. Telefon: 08-405 18 51.

Kvinnor och IT

Rapport 4/96. 41 sidor. Kan beställas från IT-kommissionen,

Fax: 08-20 28 04. Telefon: 08-405 18 51.

Rättsinformation och IT

- Svårigheternas advokater eller möjligheternas ambassadörer?

Rapport 5/96. 60 sidor. Kan beställas från IT-kommissionen,

Fax: 08-20 28 04. Telefon: 08-405 18 51.

ERROR, När IT inte fungerar

- en rapport om IT och dess användbarhet

Av Per Gustafsson på uppdrag av IT-kommissionen.

Rapport 6/96. 50 sidor. Kan beställas från IT-kommissionen,

Fax: 08-20 28 04. Telefon: 08-405 18 51.

IT-kommissionens hearing om infrastrukturen för information och kommunikation.

Dokumentation från IT-kommissionens hearing den 5-6 juni 1996.

Rapport 7/96. 127 sidor. Kan beställas från IT-kommissionen,

Fax: 08-20 28 04. Telefon: 08-405 18 51.

Affärsnyttan med Internet

Sammanfattning av ett seminarium anordnat av IT-kommissionen, Swebizz och Sveriges Tekniska Attachéer den 4 juni 1996.
Rapport 8/96. Rapporten är publicerad på IT-kommissionens hemsida <<http://www.itkommissionen.se>>.

IT-problem inför 2000-skiftet, SOU 1997:12

Referat och slutsatser från en hearing anordnad av IT-kommissionen den 18 december 1996.
Rapport 1/97. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Digital demokr@ti, SOU 1997:23

Ett seminarium om Teknik, demokrati och delaktighet den 8 november 1996 anordnat av Folkomröstningsutredningen, IT-kommissionen och Kommunikationsforskningsberedningen.
Rapport 2/97. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Kristallkulan

- 13 röster om framtiden, SOU 1997:31

Rapport 3/97. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

IT och miljön

- en samling goda exempel, SOU 1996: 178

Rapport 4/97. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Sverige inför epokskiftet, SOU 1997:63

Rapport 5/97. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Sweden in the Information Society, SOU 1997:67

Report 5/97. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Säker elektronisk kommunikation, SOU 1997:73

Referat från ett seminarium anordnat av IT-kommissionen, Närings- och handelsdepartementet och SEIS.
Rapport 6/97. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

IT-kommissionens hearing om den nya medie- och programvaruindustrin, SOU 1997:124

Andrakammarsalen, Riksdagen.
Rapport 7/97. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

IT och regional utveckling

- 120 exempel från Sveriges län, SOU 1998:19

Rapport 1/98. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

IT-kommissionens hearing om infrastrukturen för digitala medier, SOU 1998:20

Referat från en hearing anordnad av IT-kommissionen.
Rapport 2/98. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Problem med inbäddade system inför 2000-skiftet, SOU 1998:21

Hearing anordnad av IT-kommissionen i samverkan med Industriförbundet och Statskontoret.
Rapport 3/98. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Identifiering och identitet i digitala miljöer, SOU 1998:36

Referat från en hearing den 12 november 1997.
Rapport 4/98. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Hur offensiv IT-användning kan skapa tillväxt för mindre företag, SOU 1998:54

Ett rådslag anordnat av IT-kommissionen på uppdrag av Kommunikationsdepartementet, Närings- och handelsdepartementet och Industriförbundet.
Rapport 5/98. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

IT och nationalstaten, SOU 1998:58

Fyra framtidsscenarier.
Rapport 6/98. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Skolan, IT och det livslånga lärandet, SOU 1998:70

Hearing anordnad av Utbildningsdepartementet och IT-kommissionen
Rapport 7/98. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Nya tider, nya förutsättningar..., SOU 1998:65

Rapport 8/98. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

IT och regional utveckling**-Erfarenheter från tre hearingar under mars 1998, SOU 1998:79**

Rapport 9/98. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Rättsinformation och IT, SOU 1998:109

Rapport från två seminarier 1996 och 1998 anordnade av IT-kommissionen och Stiftelsen för rättsinformation.
Rapport 10/98. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

God etik på nätet, SOU 1998:133

Hearing anordnad av IT-kommissionen i samarbete med Stiftelsen för Kunskaps- och Kompetensutveckling, Röda Korsets Idé- och utbildningscenter, ISOC-SE, SUNET, Telenordia, Telia, Tele2, IT-Företagen och BitoS.
Rapport 11/98. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Hur skall man finansiera välfärden i det globaliserade IT-samhället? SOU 1998:153

Ett samtal om IT-utveckling och offentlig ekonomi anordnat av IT-kommissionen och ESO.
Rapport 12/98. Kan beställas från Fritzes kundtjänst.
Fax: 08-690 91 91. Telefon: 08-690 91 90.

Rapporter utgivna på uppdrag av eller i samarbete med IT-kommissionen

Data om IT i Sverige

Statistisk sammanställning om IT gjord av Statistiska Centralbyrån på uppdrag av IT-kommissionen. Kan beställas från SCB Förlag, 701 89 Örebro. Fax: 019-17 69 32. Telefon: 019-17 68 00.

Datorvanor 1995

Undersökning av svenska folkets datorvanor utförd av Statistiska Centralbyrån på uppdrag av IT-kommissionen. 102 sidor. Kan beställas från SCB Förlag, 701 89 Örebro. Fax: 019-17 69 32. Telefon: 019-17 68 00.

IT världen runt - Nationella initiativ

Undersökning av Sveriges Tekniska Attachéer på uppdrag av IT-kommissionen och Näringsdepartementet. Kan beställas från STATT, Box 5282, 102 46 Stockholm.

IT världen runt - Regionala initiativ

Undersökning av Sveriges Tekniska Attachéer på uppdrag av IT-kommissionen och Näringsdepartementet. Stencil.

IT världen runt - Statligt stöd till mjukvaruindustrin

Undersökning av Sveriges Tekniska Attachéer på uppdrag av IT-kommissionen och Näringsdepartementet. Stencil.

Europeiska Unionen - IT, telekommunikation och nya medier

En kartläggning och analys gjord av Statskontoret på uppdrag av IT-kommissionen. 111 sidor.

Statens offentliga utredningar 1998

Kronologisk förteckning

1. Omstruktureringar och beskattning. Fi.
 2. Tänder hela livet
– nytt ersättningssystem för vuxentandvård. S.
 3. Välfärdens genusansikte. A.
 4. Män passar alltid? Nivå- och organisationsspecifika processer med exempel från handeln. A.
 5. Vårt liv som kön. Kärlek, ekonomiska resurser och maktdiskurser. A.
 6. Ty makten är din ... Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige. A.
 7. Översyn av rörelse- och tillsynsregler för kollektiva försäkringar. Fi.
 8. Alkoholreklam. Marknadsföring av alkoholdrycker och Systembolagets produkturval. S.
 9. Integritet – Effektivitet – Skattebrott. Fi.
 10. Campus för konst. U.
 11. Fristående utbildningar med statlig tillsyn inom olika områden. U.
 12. Självdeklaration och kontrolluppgifter – förenklade förfaranden. Fi.
 13. Säkrare kemikaliehantering. Fö.
 14. E-pengar – näringsrättsliga frågor. Fi.
 15. Gröna nyckeltal – Indikatorer för ett ekologiskt hållbart samhälle. M.
 16. När åsikter blir handling. En kunskapsöversikt om bemötandet av personer med funktionshinder. S.
 17. Samordning av digital marksänd TV. Ku.
 18. En gräns – en myndighet? Fi.
 19. IT och regional utveckling.
120 exempel från Sveriges län. K.
 20. IT-kommissionens hearing om infrastrukturen för digitala medier. Andrakammarsalen, Riksdagen 1997-10-24. K.
 21. Problem med inbäddade system inför 2000-skiftet. Hearing anordnad av IT-kommissionen i samverkan med Industriförbundet och Statskontoret 1997-11-14. K.
 22. Försäkringsgaranti.
Ett garantisystem för försäkringsersättningar. Fi.
 23. Staten och exportfinansieringen. N.
 24. Fiskeriadministrationen i ett EU-perspektiv. Översyn av fiskeriadministrationen m.m. Jo.
 25. Tre städer. En storstadspolitik för hela landet.
+ 4 st bilagor. S.
 26. Från hembränt till Mariakliniken.
– fakta om ungdomar och svartsprit. S.
 27. Nya ledningsregler för bankaktiebolag och försäkringsbolag. Fi.
 28. Läkemedel i vård och handel. Om en säker, flexibel och samordnad läkemedelsförsörjning. S.
 29. 1976 års lag om immunitet och privilegier i vissa fall – en översyn. UD.
 30. Utlandsstyrkan. Fö.
 31. Det gäller livet. Stöd och vård till barn och ungdomar med psykiska problem. S.
 32. Rättssäkerhet, vårdbehov och samhällsskydd vid psykiatrisk tvångsvård. S.
 33. Historia, ekonomi och forskning.
Fem rapporter om idrott. In.
 34. Företagare med restarbetsförmåga. S.
 35. Förordningar till miljöbalken. + Bilagor. M.
 36. Identifiering och identitet i digitala miljöer.
– Referat från en hearing den 12 november 1997. IT-kommissionens rapport 4/98. K.
 37. Den framtida arbetsskadeförsäkringen. S.
 38. Vad får vi för pengarna? – Resultatstyrning av statsbidrag till vissa organisationer inom det sociala området. S.
 39. Det finsk-svenska gränsälvsamarbetet. M.
 40. BROTTSOFFER.
Vad har gjorts? Vad bör göras? Ju.
 41. Läkemedelsinformation för alla. S.
 42. Försvarsmaktsgemensam utbildning för framtida krav. Fö.
 43. Hur skall Sverige må bättre?
– första steget mot nationella folkhälsomål. S.
 44. En samlad vapenlagstiftning. Ju.
 45. Sotning i framtiden. Fö.
 46. Om buggning och andra hemliga tvångsmedel. Ju.
 47. Bulvaner och annat. Ju.
 48. Kontrollerad och ifrågasatt?
– intervjuer med personer med funktionshinder. S.
 49. Konsekvenser av att taxfreeförsäljningen avvecklas inom EU. K.
 50. De 39 stegen. Läkemedelsutredningar under 1900-talet och annat underlagsmaterial till Läkemedel i vård och handel, SOU 1998:28. S.
 51. Vuxenutbildning och livslångt lärande.
Situationen inför och under första året med kunskapslyftet. U.
 52. Utstationering av arbetstagare. A.
 53. Ta vara på möjligheterna i Östersjöregionen. N.
 54. Hur offensiv IT-användning kan skapa tillväxt för mindre företag. Ett rådslag anordnat av IT-kommissionen på uppdrag av Kommunikationsdepartementet, Närings- och handelsdepartementet och Industriförbundet.
Rotundan, Rosenbad 1997-11-18. K.
 55. Demokratins räckvidd. Dokumentation från ett seminarium. Demokratiutredningens skriftserie. SB.
-

Statens offentliga utredningar 1998

Kronologisk förteckning

56. Avdrag för ökade levnadskostnader vid tjänsteresa och tillfälligt arbete. Fi.
 57. DUKOM Distansutbildningskommittén. Utvärdering av distansutbildningsprojekt med IT-stöd. U.
 58. IT och nationalstaten. Fyra framtidsscenarier. IT-kommissionens rapport 6/98. K.
 59. Räddningstjänsten i Sverige – Rädda och Skyddas. Fö.
 60. Kring Hallandsåsen. M.
 61. Livsmedelstillsyn i Sverige. Jo.
 62. Kampanj med kunskaper och känslor. Om kärnavfallsomröstningen i Malå kommun 1997. M.
 63. En god affär i Motala. Demokratiutredningens skriftserie. SB.
 64. Bättre och mer tillgänglig information. Småföretagsdelegationens rapport 2. N.
 65. Nya tider, nya förutsättningar . . . IT-kommissionens rapport 8/98. K.
 66. FUNKIS – funktionshindrade elever i skolan. U.
 67. Socialavgiftslagen. S.
 68. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1998. M.
 69. Lämplighetsprövning av personal inom förskoleverksamhet, skola och skolbarnomsorg. U.
 70. Skolan, IT och det livslånga lärandet. Hearing anordnad av Utbildningsdepartementet och IT-kommissionen, Rosenbad 1997-12-04, IT-kommissionens rapport 7/98. K.
 71. Den kommunala revisionen – ett demokratiskt kontrollinstrument. In.
 72. Kommunala finansförbund. Fi.
 73. Organisationer Mångfald Integration – Ett framtida system för statsbidrag till invandrarernas riksorganisationer m.fl. In.
 74. Styrningen av polisen. Ju.
 75. Djurförsök. Jo.
 76. Idrott och motion för livet. Statens stöd till idrottsrörelsen och friluftslivets organisationer. In.
 77. Kompetens i småföretag. Småföretagsdelegationens rapport 3. N.
 78. Regelförenkling för framtiden. Småföretagsdelegationens rapport 4. N.
 79. IT och regional utveckling. Erfarenheter från tre hearingar under mars 1998. IT-kommissionens rapport 9/98. K.
 80. Bostadsrättsregister. Ju.
 81. Användningen av vissa statsflygplan, m.m. SB.
 82. Försäkringsföreningar – ett reformerat regelsystem. Fi.
 83. DUKOM Distansutbildningskommittén. På distans utbildning, undervisning och lärande. Kostnadseffektiv distansutbildning. U.
 84. DUKOM Distansutbildningskommittén. Flexibel utbildning på distans. U.
 85. Att rösta med händerna. Om stormöten, folkomröstningar och direktdemokrati i Schweiz. SB.
 86. Utvecklingssamarbete på rättsområdet. Östeuropa. Ju.
 87. Premiepensionsmyndigheten. Fi.
 88. Domaren och Beredningsorganisationen – utbildning och arbetsfördelning. Ju.
 89. Greppet – att vända en regions utveckling. Rapport från Söderhamnskommittén. N.
 90. Steget före. Nedslag i det lokala brottsförebyggande arbetet. Ju.
 91. Nya grepp – kommunal förnyelse och kompetensutveckling. In.
 92. Goda idéer om småföretag och samverkan. Småföretagsdelegationens rapport 5. N.
 93. Kapitalförsörjning till småföretag. Småföretagsdelegationens rapport 6. N.
 94. Förslagskatalog. Småföretagsdelegationens rapport 7. N.
 95. Förstärkt skydd av skogsmark för naturvård. M.
 96. Naziguldet och Riksbanken. Interimrapport. UD.
 97. Gör barn till medborgare! Om barn och demokrati under 1900-talet. SB.
 98. Konkurrenslagens regler om företagskoncentration. + Bilaga. N.
 99. Acceptera! Betänkande från den nationella samordningskommittén för Europaåret mot rasism. In.
 100. Har rasismen tagit slut nu? Bilaga till betänkande från den nationella samordningskommittén för Europaåret mot rasism. In.
 101. Det unga medborgarskapet. Dokumentation från ett seminarium. SB.
 102. Lekmannastyre i experternas tid. Dokumentation från ett seminarium. SB.
 103. Bemäktiga individerna. Om domstolarna, lagen och de individuella rättigheterna i Sverige. SB.
 104. Arbetsgivarnas rehabiliteringsansvar. S.
 105. Minska regleringen av kommuner och landsting. In.
 106. Unga i ohälsöförsäkringen. Tid för aktivitet och utveckling. S.
 107. Främjandelagen – en översyn. A.
 108. Analysera mera. Jo.
-

Statens offentliga utredningar 1998

Kronologisk förteckning

109. Rättsinformation och IT. Rapport från två seminarier 1996 och 1998. IT-kommissionens rapport 10/98. K.
 110. Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring. Ju.
 111. E-plikt. Att säkra det elektroniska kulturarvet. U.
 112. Resurser på lika villkor? U.
 113. I God Tro. Samhället och nyandligheten. S.
 114. Svenskan i EU. Hur vi kan främja kvaliteten på de svenska EU-texterna. SB.
 115. Distansarbete. A.
 116. Stoppreglerna. Fi.
 117. *Utgått*
 118. "Sustainable Sweden" – a SUCCESS story. Möjligheter och hinder för en internationalisering av ett svenskt miljöanpassat näringsliv. + Bilaga. N.
 119. Kommunal uppdragsverksamhet 1998. In.
 120. Efterlevandepension. En anpassning till det reformerade äldre pensionssystemet. S.
 121. Arbetsförhållanden och attityder. – Professionellas möten med personer med funktionshinder. S.
 122. E-pengar – civilrättsliga frågor m.m. Fi.
 123. Folkrättslig status m.m. Fö.
 124. Demokrati på europeisk nivå? Demokratiutredningens skriftserie. SB.
 125. Statens museer för världskultur. Ku.
 126. Beskattning utan taxfree. Fi.
 127. Tullagens överklaganderegler m.m. vid en omorganisation av Tullverket. Fi.
 128. Forskningspolitik. U.
 129. Svensk sjöfartsnäring – hot och möjligheter. K.
 130. Kärnavfall och Säkerhet. Rapport från ett seminarium om säkerhetsanalys av slutförvaringen av använt kärnbränsle. M.
 131. CSN – En myndighet i ständig förändring. U.
 132. En granskning av Estoniakatastrofen och dess följder. K.
 133. God etik på nätet. IT-kommissionens rapport 11/98. K.
 134. Läsarna och demokratin – ett brev till det läsande Sverige. SB.
 135. Domstolsorganisationen – sammanställning av grundmaterial från 1995 års Domstolskommitté. Ju.
 136. Redovisning och aktiekapital i euro. Ju.
 138. Kvinnor, män och funktionshinder. S.
 139. En särskild utsatthet. Om personer med funktionshinder från andra länder. S.
 140. Effektivitet och kvalitet i tvångsvården. Fortsatt utveckling av Statens institutionsstyrelse (SiS) + Bilagadel. S.
 141. Medling och lönebildning. + Bilagor. A.
 142. Ny svensk filmpolitik. Ku.
 143. Ett tryggare Sverige. Ett gemensamt system för mobil kommunikation. K.
 144. Automatspel. Fi.
 145. EU – ett demokratiprojekt? Dokumentation från ett seminarium. Demokratiutredningens skriftserie. SB.
 146. Från Magna Charta till Motionerna. Om lobbning i USA, EU och Sverige. Demokratiutredningens skriftserie. SB.
 147. Effektivare hantering av EU:s direktstöd till jordbruket. Jo.
 148. Rikstrafiken – vissa principfrågor. K.
 149. Att bilda försäkringskassa i Västra Götaland. S.
 150. Utvidgat balanskrav – omfattande verksamhet i kommunala företag. In.
 151. Kostnadsutjämning för kommuner och landsting. En översyn av statsbidrags- och utjämningsystemet. + Bilaga. In.
 152. Vindkraften – en ren energikälla – tar plats. M.
 153. Hur skall man finansiera välfärden i det globaliserade IT-samhället? Ett samtal om IT-utveckling och offentlig ekonomi anordnat av IT-kommissionen och ESO. Rotundan, Rosenbad. IT-kommissionens rapport 12/98. K.
-

Statens offentliga utredningar 1998

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Demokratins räckvidd. Dokumentation från ett seminarium. Demokratiutredningens skriftserie. [55]
En god affär i Motala. Demokratiutredningens skriftserie. [63]
Användningen av vissa statsflygplan, m.m. [81]
Att rösta med händerna. Om stormöten, folkomröstningar och direktdemokrati i Schweiz. [85]
Gör barn till medborgare! Om barn och demokrati under 1900-talet. [97]
Det unga medborgarskapet. Dokumentation från ett seminarium. [101]
Lekmannastyre i experternas tid. Dokumentation från ett seminarium. [102]
Bemäktiga individerna. Om domstolarna, lagen och de individuella rättigheterna i Sverige. [103]
Svenskan i EU. Hur vi kan främja kvaliteten på de svenska EU-texterna. [114]
Demokrati på europeisk nivå? Demokratiutredningens skriftserie. [124]
Läsarna och demokratin – ett brev till det läsande Sverige. [134]
EU – ett demokratiprojekt? Dokumentation från ett seminarium. Demokratiutredningens skriftserie. [145]
Från Magna Charta till Motionerna. Om lobbning i USA, EU och Sverige. Demokratiutredningens skriftserie. [146]

Justitiedepartementet

BROTTSOFFER.
Vad har gjorts? Vad bör göras? [40]
En samlad vapenlagstiftning. [44]
Om buggning och andra hemliga tvångsmedel. [46]
Bulvaner och annat. [47]
Styrningen av polisen. [74]
Bostadsrättsregister. [80]
Utvecklingssamarbete på rättsområdet.
Östeuropa. [86]
Domaren och Beredningsorganisationen
– utbildning och arbetsfördelning. [88]
Steget före. Nedslag i det lokala brottsförebyggande arbetet. [90]
Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring. [110]
Domstolsorganisationen – sammanställning av grundmaterial från 1995 års Domstolskommitté. [135]
Redovisning och aktiekapital i euro. [136]

Utrikesdepartementet

1976 års lag om immunitet och privilegier i vissa fall – en översyn. [29]
Naziguldet och Riksbanken. Interimrapport. [96]

Försvarsdepartementet

Säkrare kemikaliehantering. [13]
Utlandsstyrkan. [30]
Försvarsmaktsgemensam utbildning för framtida krav [42]
Sotning i framtiden [45]
Räddningstjänsten i Sverige
– Rädda och Skyddas. [59]
Folkrättslig status m.m. [123]

Socialdepartementet

Tänder hela livet
– nytt ersättningssystem för vuxentandvård. [2]
Alkoholreklam. Marknadsföring av alkoholdrycker och Systembolagets produkturval. [8]
När åsikter blir handling. En kunskapsöversikt om bemötandet av personer med funktionshinder. [16]
Tre städer. En storstadspolitik för hela landet.
+ 4 st bilagor. [25]
Från hembränt till Mariakliniken.
– fakta om ungdomar och svartsprit. [26]
Läkemedel i vård och handel. Om en säker, flexibel och samordnad läkemedelsförsörjning. [28]
Det gäller livet. Stöd och vård till barn och ungdomar med psykiska problem. [31]
Rättssäkerhet, vårdbehov och samhällsskydd vid psykiatrisk tvångsvård. [32]
Företagare med restarbetsförmåga. [34]
Den framtida arbetsskadeförsäkringen. [37]
Vad får vi för pengarna? – Resultatstyrning av statsbidrag till vissa organisationer inom det sociala området. [38]
Läkemedelsinformation för alla. [41]
Hur skall Sverige må bättre?
– första steget mot nationella folkhälsomål. [43]
Kontrollerad och ifrågasatt?
– intervjuer med personer med funktionshinder. [48]
De 39 stegen. Läkemedelsutredningar under 1900-talet och annat underlagsmaterial till
Läkemedel i vård och handel, SOU 1998:28. [50]
Socialavgiftslagen. [67]
Arbetsgivarnas rehabiliteringsansvar. [104]
Unga i ohälsöförsäkringen.
Tid för aktivitet och utveckling. [106]
I God Tro. Samhället och nyandligheten. [113]

Statens offentliga utredningar 1998

Systematisk förteckning

Efterlevandepension. En anpassning till det reformerade äldre pensionssystemet. [120]

Arbetsförhållanden och attityder.

– Professionellas möten med personer med funktionshinder. [121]

Kvinnor, män och funktionshinder. [138]

En särskild utsatthet. Om personer med funktionshinder från andra länder. [139]

Effektivitet och kvalitet i tvångsvården. Fortsatt utveckling av Statens institutionsstyrelse (SiS) + Bilagadel. [140]

Att bilda försäkringskassa i Västra Götaland. [149]

Kommunikationsdepartementet

IT och regional utveckling.

120 exempel från Sveriges län. [19]

IT-kommissionens hearing om infrastrukturen för digitala medier. Andrakammarsalen, Riksdagen 1997-10-24. [20]

Problem med inbäddade system inför 2000-skiftet.

Hearing anordnad av IT-kommissionen i samverkan med Industriförbundet och Statskontoret 1997-11-14. [21]

Identifiering och identitet i digitala miljöer.

– Referat från en hearing den 12 november 1997. IT-kommissionens rapport 4/98. [36]

Konsekvenser av att taxfreeförsäljningen avvecklas inom EU. [49]

Hur offensiv IT-användning kan skapa tillväxt

för mindre företag. Ett rådslag anordnat av

IT-kommissionen på uppdrag av Kommunikationsdepartementet, Närings- och handelsdepartementet och Industriförbundet. Rotundan, Rosenbad 1997-11-18. [54]

IT och nationalstaten. Fyra framtidsscenarier. IT-kommissionens rapport 6/98. [58]

Nya tider, nya förutsättningar . . .

IT-kommissionens rapport 8/98. [65]

Skolan, IT och det livslånga lärandet.

Hearing anordnad av Utbildningsdepartementet och IT-kommissionen, Rosenbad 1997-12-04,

IT-kommissionens rapport 7/98. [70]

IT och regional utveckling.

Erfarenheter från tre hearingar under mars 1998. IT-kommissionens rapport 9/98. [79]

Rättsinformation och IT. Rapport från två seminarier 1996 och 1998. IT-kommissionens rapport 10/98. [109]

Svensk sjöfartsnäring – hot och möjligheter. [129]

En granskning av Estoniakatastrofen och dess följder. [132]

God etik på nätet. IT-kommissionens rapport 11/98. [133]

Ett tryggare Sverige. Ett gemensamt system för mobil kommunikation. [143]

Rikstrafiken – vissa principfrågor. [148]

Hur skall man finansiera välfärden i det globaliserade IT-samhället? Ett samtal om IT-utveckling och offentlig ekonomi anordnat av IT-kommissionen och ESO. Rotundan, Rosenbad. IT-kommissionens rapport 12/98. [153]

Finansdepartementet

Omstruktureringar och beskattning. [1]

Översyn av rörelse- och tillsynsregler för kollektiva försäkringar. [7]

Integritet – Effektivitet – Skattebrott. [9]

Självdeklaration och kontrolluppgifter

– förenklade förfaranden. [12]

E-pengar – näringsrättsliga frågor. [14]

En gräns – en myndighet? [18]

Försäkringsgaranti.

Ett garantisystem för försäkringsersättningar. [22]

Nya ledningsregler för bankaktiebolag och försäkringsbolag. [27]

Avdrag för ökade levnadskostnader vid tjänsteresa och tillfälligt arbete. [56]

Kommunala finansförbund. [72]

Försäkringsföreningar – ett reformerat regelsystem. [82]

Premiepensionsmyndigheten. [87]

Stoppreglerna. [116]

E-pengar – civilrättsliga frågor m.m. [122]

Beskattning utan taxfree. [126]

Tullagens överklaganderegler m.m. vid en omorganisation av Tullverket. [127]

Automatspel. [144]

Utbildningsdepartementet

Campus för konst. [10]

Fristående utbildningar med statlig tillsyn inom olika områden. [11]

Vuxenutbildning och livslångt lärande.

Situationen inför och under första året med kunskapslyftet. [51]

DUKOM Distansutbildningskommittén.

Utvärdering av distansutbildningsprojekt med IT-stöd. [57]

FUNKIS – funktionshindrade elever i skolan. [66]

Lämplighetsprövning av personal inom förskoleverksamhet, skola och skolbarnomsorg. [69]

DUKOM Distansutbildningskommittén.

På distans utbildning, undervisning och lärande.

Kostnadseffektiv distansutbildning. [83]

Statens offentliga utredningar 1998

Systematisk förteckning

DUKOM Distansutbildningskommittén.
Flexibel utbildning på distans. [84]
E-plikt. Att säkra det elektroniska kulturarvet. [111]
Resurser på lika villkor? [112]
Forskningspolitik. [128]
CSN – En myndighet i ständig förändring. [131]

Jordbruksdepartementet

Fiskeriadministrationen i ett EU-perspektiv. Översyn av fiskeriadministrationen m.m. [24]
Livsmedelstillsyn i Sverige. [61]
Djurförsök. [75]
Analysera mera. [108]
Effektivare hantering av EU:s direktstöd till jordbruket. [147]

Arbetsmarknadsdepartementet

Välfärdens genusansikte. [3]
Män passar alltid? Nivå- och organisationsspecifika processer med exempel från handeln. [4]
Vårt liv som kön. Kärlek, ekonomiska resurser och maktdiskurser. [5]
Ty makten är din ... Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige. [6]
Utstationering av arbetstagare. [52]
Främjandelagen – en översyn. [107]
Distansarbete. [115]
Medling och lönebildning. + Bilagor. [141]

Kulturdepartementet

Samordning av digital marksänd TV. [17]
Statens museer för världskultur. [125]
Ny svensk filmpolitik. [142]

Närings- och handelsdepartementet

Staten och exportfinansieringen. [23]
Ta vara på möjligheterna i Östersjöregionen. [53]
Bättre och mer tillgänglig information.
Småföretagsdelegationens rapport 2. [64]
Kompetens i småföretag. Småföretagsdelegationens rapport 3. [77]
Regelförenkling för framtiden. Småföretagsdelegationens rapport 4. [78]
Greppet – att vända en regions utveckling. Rapport från Söderhamnskommittén. [89]
Goda idéer om småföretag och samverkan. Småföretagsdelegationens rapport 5. [92]
Kapitalförsörjning till småföretag. Småföretagsdelegationens rapport 6. [93]

Förslagskatalog.

Småföretagsdelegationens rapport 7. [94]
Konkurrenslagens regler om företagskoncentration. + Bilaga. [98]
"Sustainable Sweden" – a SUCCESS story.
Möjligheter och hinder för en internationalisering av ett svenskt miljöanpassat näringsliv. + Bilaga. [118]

Inrikesdepartementet

Historia, ekonomi och forskning.
Fem rapporter om idrott. [33]
Den kommunala revisionen – ett demokratiskt kontrollinstrument. [71]
Organisationer Mångfald Integration – Ett framtida system för statsbidrag till invandrarnas riksorganisationer m.fl. [73]
Idrott och motion för livet. Statens stöd till idrottsrörelsen och friluftslivets organisationer. [76]
Nya grepp – kommunal förnyelse och kompetensutveckling. [91]
Acceptera! Betänkande från den nationella samordningskommittén för Europaåret mot rasism. [99]
Har rasismen tagit slut nu? Bilaga till betänkande från den nationella samordningskommittén för Europaåret mot rasism. [100]
Minska regleringen av kommuner och landsting. [105]
Kommunal uppdragsverksamhet 1998. [119]
Utvidgat balanskrav – omfattande verksamhet i kommunala företag. [150]
Kostnadsutjämning för kommuner och landsting. En översyn av statsbidrags- och utjämningssystemet. + Bilaga. [151]

Miljödepartementet

Gröna nyckeltal – Indikatorer för ett ekologiskt hållbart samhälle. [15]
Förordningar till miljöbalken. + Bilagor. [35]
Det finsk-svenska gränsälvsarbetet. [39]
Kring Hallandsåsen. [60]
Kampanj med kunskaper och känslor. Om kärnavfallsomröstningen i Malå kommun 1997. [62]
Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1998. [68]
Förstärkt skydd av skogsmark för naturvård. [95]
Kärnavfall och Säkerhet. Rapport från ett seminarium om säkerhetsanalys av slutförvaringen av använt kärnbränsle. [130]
Miljö i grund och botten – erfarenheter från Hallandsåsen. [137]
Vindkraften – en ren energikälla – tar plats. [152]

Statens offentliga utredningar 1998

Systematisk förteckning

DUKOM Distansutbildningskommittén.
Flexibel utbildning på distans. [84]
E-plikt. Att säkra det elektroniska kulturarvet. [111]
Resurser på lika villkor? [112]
Forskningspolitik. [128]
CSN – En myndighet i ständig förändring. [131]

Jordbruksdepartementet

Fiskeriadministrationen i ett EU-perspektiv. Översyn av fiskeriadministrationen m.m. [24]
Livsmedelstillsyn i Sverige. [61]
Djurförsök. [75]
Analysera mera. [108]
Effektivare hantering av EU:s direktstöd till jordbruket. [147]

Arbetsmarknadsdepartementet

Välfärdens genusansikte. [3]
Män passar alltid? Nivå- och organisationsspecifika processer med exempel från handeln. [4]
Vårt liv som kön. Kärlek, ekonomiska resurser och maktdiskurser. [5]
Ty makten är din ... Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige. [6]
Utstationering av arbetstagare. [52]
Främjandelagen – en översyn. [107]
Distansarbete. [115]
Medling och lönebildning. + Bilagor. [141]

Kulturdepartementet

Samordning av digital marksänd TV. [17]
Statens museer för världskultur. [125]
Ny svensk filmpolitik. [142]

Närings- och handelsdepartementet

Staten och exportfinansieringen. [23]
Ta vara på möjligheterna i Östersjöregionen. [53]
Bättre och mer tillgänglig information.
Småföretagsdelegationens rapport 2. [64]
Kompetens i småföretag. Småföretagsdelegationens rapport 3. [77]
Regelförenkling för framtiden. Småföretagsdelegationens rapport 4. [78]
Greppet – att vända en regions utveckling.
Rapport från Söderhamnskommittén. [89]
Goda idéer om småföretag och samverkan.
Småföretagsdelegationens rapport 5. [92]
Kapitalförsörjning till småföretag.
Småföretagsdelegationens rapport 6. [93]

Förslagskatalog.

Småföretagsdelegationens rapport 7. [94]
Konkurrenslagens regler om företagskoncentration. + Bilaga. [98]
"Sustainable Sweden" – a SUCCESS story.
Möjligheter och hinder för en internationalisering av ett svenskt miljöanpassat näringsliv. + Bilaga. [118]

Inrikesdepartementet

Historia, ekonomi och forskning.
Fem rapporter om idrott. [33]
Den kommunala revisionen – ett demokratiskt kontrollinstrument. [71]
Organisationer Mångfald Integration – Ett framtida system för statsbidrag till invandrarnas riksorganisationer m.fl. [73]
Idrott och motion för livet. Statens stöd till idrottsrörelsen och friluftslivets organisationer. [76]
Nya grepp – kommunal förnyelse och kompetensutveckling. [91]
Acceptera! Betänkande från den nationella samordningskommittén för Europaåret mot rasism. [99]
Har rasismen tagit slut nu? Bilaga till betänkande från den nationella samordningskommittén för Europaåret mot rasism. [100]
Minska regleringen av kommuner och landsting. [105]
Kommunal uppdragsverksamhet 1998. [119]
Utvidgat balanskrav – omfattande verksamhet i kommunala företag. [150]
Kostnadsutjämning för kommuner och landsting. En översyn av statsbidrags- och utjämningssystemet. + Bilaga. [151]

Miljödepartementet

Gröna nyckeltal – Indikatorer för ett ekologiskt hållbart samhälle. [15]
Förordningar till miljöbalken. + Bilagor. [35]
Det finsk-svenska gränsälvsarbetet. [39]
Kring Hallandsåsen. [60]
Kampanj med kunskaper och känslor. Om kärnavfallsomröstningen i Malå kommun 1997. [62]
Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1998. [68]
Förstärkt skydd av skogsmark för naturvård. [95]
Kärnavfall och Säkerhet. Rapport från ett seminarium om säkerhetsanalys av slutförvaringen av använt kärnbränsle. [130]
Miljö i grund och botten – erfarenheter från Hallandsåsen. [137]
Vindkraften – en ren energikälla – tar plats. [152]

